

„SAJNOS NEM TUDOK HINNI EGÉSZEN A DOLGOK SIKERÜLÉSÉBEN”

HERMAN LIPÓT NAPLÓJEGYZETEI A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG
IDEJÉBŐL (1919. JANUÁR–JÚLIUS)¹

Budapest, 1919. január 1.

Szilveszter éjjele, illetve január elseje, reggel 5-kor. Nagy Endrééknél² voltam (1. kép) vacsorán, kívülem Bródy Sándor³ három fiával, a Nagy Endre családja s két vendég asszony. Kedélyes volt az este, a kis Kató (Nagyék kislánya) táncprodukcióiban gyönyörködtünk, melyeknek témáját Sándor bácsi gondolta ki. Később, mikor a kisgyerekek aludni tértek, a sok italtól kissé berúgott Nagy Endre vég nélküli panaszkodásba és öndicséretbe merült, melyek teljesen valami részeg ripacsra emlékeztettek. A jelenvolt hölgyek jókedvűek voltak. Szívesen udvaroltattak a züllött, de csinos Bródy gyerekekkel. Nagyékkal én nagyon jóban vagyok, igen kedvesek velem szemben, fát ígértek s azt, hogy Damjanich utcai házuk⁴ tetejére műtermet építtetnek számomra. 2 óra tájt mentünk el a bő és kellemes vacsoráról, revolverrel a zsebünkben, mert a közbiztonság jelenleg kissé gyenge Pesten. Ma, úgy olvastam s hallottam, kis tüntetésszerű dolog történt a helyőrség részéről, meg akarják buktatni az újonnan kinevezett hadügyminisztert is éppen úgy, mint Bartha nevűt⁵ nemrég,

¹ Herman Lipót naplói [továbbiakban: Herman naplók] Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Adattár, ltsz.: 19920/1977. (20. kötet) 4441 = 1-4593 = 153. oldal. – A kéziratot kiolvasta, sajtó alá rendezte és jegyzetekkel ellátta: Bardoly István. Szerkesztette: Markója Csilla (MTA BTK MI). Jelzések: < > törölt, de kiolvasható szöveg; <...> kiolvashatatlan szöveg; [] utólagos betoldás. – Köszönettel tartozunk Pálkás Rékának, a Magyar Nemzeti Galéria Adattára vezetőjének többrendbeli segítségéért, és Szücs György művészettörténésznek, a múzeum főigazgató-helyettesének, értékes észrevételeiért.

² Nagy Endre (1877–1938) író, konferanszié. Felesége: Vaczó Eszter, gyermekeik: Endre (1906–1936) és Kató (1909–1979); ebben az időben a Király u. 108. alatt éltek.

³ Bródy Sándor (1863–1924) író. Fiai: Hunyady Sándor (1890–1942), Bródy András (1892–1964), Bródy István (1894–1981), Bródy János (1898–1962), Bródy Illés (1900–1953). Ld.: Alexander Bródy: Akit az Isten jókedvében teremtett. *2000*, 2004, 5. 56–65.

⁴ Budapest VII., Damjanich u. 38.

⁵ Bartha Albert (1877–1960) vk. ezredest 1918. november 9-én nevezték ki hadügyminiszterré.

1. Herman Lipót 1921-ben. Fotó. Magyar Nemzeti Galéria Adattára, ltsz.: 19996-78-119.
© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

kitől tartottak, hogy ellenforradalmi szándékokat tervez. A helyőrség a szocialisták kezében van, de már úgy hallatszik, hogy a kommunisták kezdik kezükbe kaparintani a hatalmat. Közben gyűlnek a francia gyarmati csapatok is itt Pesten és Pest

2. Herman Lipót és felesége, Rózi, 1921-ben. Fotó.
Magyar Nemzeti Galéria Adattára, ltsz.: 19996-78-99.

© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

körül. Azt hiszem, lassan megszállja az Antant⁶ az egész országot. Az „integritás” szempontjából nem sokat remélhetünk. Mindenki csak azt óhajtja, bár már döntőnének sorsunk felett, mert ez a bizonytalanság már tűrhetetlenné kezd válni. Nagyk-

⁶ Az első világháború győztes hatalmainak neve. Eredetileg az Anglia és Franciaország között 1904-ben létrejött együttműködési szerződés elnevezése (*Entente cordiale*), amely 1907-ben Oroszországgal, majd az I. világháború idején további államokkal bővült.

tól az Otthonba⁷ mentünk az egyik Bródyval, a Fészekben⁸ ma 10-kor volt záróra s így elmaradt a Paulini⁹ tervezte műkedvelői előadás, melynek előkészületei mulatságosak voltak.

Január 1. de. 11.

Az éjjel hazaérkezve¹⁰ Rózsit¹¹ (2. kép) nem találtam itthon, aggodalmaim nem voltak, mert megbeszéltük, hogy esetleg ne jöjjön ki, ha az utcán bizonytalan a hangulat. Persze jobban esett volna, ha az újév kezdetén megölelhettem volna. De délelőtt elég korán kijött, s pótolhattuk ezt a mulasztást.

Tegnap délután a rajzoló művészek szakszervezetének választmánya Kóber¹² lakásán (Bakony u. 24.) ülést tartott, hol körvonalaztuk a követendő tennivalókat. Van még némi nehézségek, de csak azt hiszem Bíró¹³ „elvtársam” személyes ambícióiból származnak, ha folytatódnak, esetleg erősebb eszközökhöz fogok nyúlni. Ezt annál könnyebben megtehetem vele szemben, mert művészi képességeit nem taksálom valami sokra. Tervünk elsősorban pénzt gyűjteni, hogy aztán rajziskolát létesítsünk, egyrészt saját magunk számára, másrészt külső tanítványok részére is.

Az *Április* című lap címlapját¹⁴ e héten én rajzoltam, Szenes egy kellemetlen viccet írt alája. (3. kép) Bródy Sándor szörnyen felháborodott ezen, s elmondta nekem, hogy intézkedése alapján már kinyomtatott 4000 példányt megsemmisítettek.¹⁵

⁷ Otthon Kör (Otthon Írók és Hírlapírók Köre) 1891–1945 között működött a Budapest VII., Dohány u. 76. alatt.

⁸ FÉSZEK (Festők, Építészek, Szobrászok, Zenészek, Énekesek, Komédiások klubja) 1901-ben létesült a hivatásos művészek adakozásából, Budapest VII., Kertész u. 36. Zilahy Gyula, a Nemzeti Színház művészeinek ötlete volt. Ld.: *A Fészek*. Szerk. Demeter Imre. Budapest, 1962. 15.

⁹ Paulini Béla (1881–1945) író, újságíró, illusztrátor.

¹⁰ Herman Lipót a Budapest XI., Kelenhegyi út 12/14. alatti műteremházban lakott.

¹¹ Radó Jozefa, Rózsi (1898–1984), Herman Lipót modellje, majd élettársa, utóbb felesége.

¹² A Magyar Rajzoló Művészek Szakszervezete 1918. december 23-án alakult. Elnöke: Herman Lipót, alelnöke: Kóber Leó (1876–1931) festő, grafikus, ügyész-titkára: Hoffmann Lajos lett. Az öttagú intéző bizottság tagjai: Bíró Mihály, Vértes Marcell, Pólya Tibor, Major Henrik, Zádor István voltak. Az alakuló ülés kimondta az 1891-ben alakult Szakszervezeti Tanácshoz történő csatlakozást, melyet az ülésen Bíró Dezső képviselt. Ld.: *Népszava*, 1918. december 24. 8.; *Világ*, 1918. december 24. 9.

¹³ Bíró Mihály (1886–1948) festő, grafikus. Testvére: Bíró Dezső (1880–1932) könyvkötő, a Magyarországi Szociáldemokrata Párt tagja, a *Népszava* kiadóhivatalának vezetője.

¹⁴ *Április*. Az 1918–1919-ben megjelent satirikus irodalmi hetilap, a *Szamár* folytatása. – Az 1919. január 1. címlap, Herman Lipót rajza: felhőkön bakaruhában ülő szomorú Isten, feje felett glória, körülötte puttók. A kép alatt felirat: „Magyar baka: (az egyik angyalhoz): Szaladj édes szolgám, szólj az öreg Istennek, szépen tiszteltem: ne aludjon már tovább, mert a bitang rácok azalatt szétszedik az országot...”

¹⁵ Szenes Béla (1894–1927) író, újságíró. *A Nap* és a *Pesti Hírlap* munkatársa volt.

4. Herman Lipót: Petrovics Elek, 1928. 255 x 200 mm, papír, grafit.

Magyar Nemzeti Galéria Grafikai Osztály, ltsz.: F 75.228.

© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

ölelget, csókolgatás, mint valami ifjú párnál – az eredmény természetesen nem várát soká magára. Majd felkel s reggelit készít. Én elalszom, s csak ébresztésre megyek be a teához, libamájhoz, vagy már amit számunkra terít. Nehezen megy a munkába belefogni, újra elbolondozások, majd kártyát vetünk. Ha kijönne, „úgy visszafekszünk”. Hát természetesen kijön. Erre vissza is megyünk s elbolondozunk, szerelmes-

kedünk, elszunyókálunk 1 óráig, akkor sietve fel kell öltözködni, miután még egy eszeveszett birkózást végeztünk az ágyban. 2-re bátyáméknál ebédre, majd vissza. Útközben persze újságolvasás. Itthon találok már Kereszttest,²¹ ki rövid ideig ült modellt, mert gyorsan sötétedik. Estefelé be a Vigadó kávéházba. Egy ideig egyedül, aztán jön Mannheim, Pali bácsi, Réti, Petrovics (4. kép) (kinek a napokban felajánlották a kultusztárcát, de nem fogadta el), Hatvany, Jeszenszky.²² Beszélgetés, politikálgatás, majd egy művészetpolitikai társasjátékszerű kísérlet, melyet legközelebb írok le bővebben. Vacsora a Fészekben, utána beszélgetés fekete mellett, nagy társaság. 11 felé hazasétálunk Jámborral, Herquettel s Gárdossal.²³ Most már vagy egy órája piszmogok itt, de már lefekszem.

Budapest, 1919. január 4.

Kevés munka, de azért nem kizárólagos naplopás. Talán lassanként belejövök a munkába. Nagyon jó volna a Gross-féle²⁴ képpel elkészülni, de későn kelek, s a téli nap rövid, az ebédre való szerteutazás is sok időt vesz el. A jövő héten inkább itt künn maradok s dolgozom. Délután a Fészekben voltam, ismét értekezlet volt az egyesületi ügyek tárgyalására. Csodálatos, mennyi csodabogarat beszélnek az emberek összevissza. Az öreg vasasok! De egy alapos ütőkártyát tartok a kezemben a későbbiekre vonatkozólag. Ez az, amit már előbbi naplójegyzetemben felemlítettem s mit bizonyos idő múlva majd itt részletesen fogok elírni. Egy szűkebb népszavazást ejtek meg, melynek eredményével majd adandó alkalommal meglepem a társaságot. Szolnokról hallom, hogy ott az ezred számára festett képeimet 50 koronájával elkótyavetyélték.²⁵ Nem tudom jogos volt-e a dolog, tulajdonképpen nem érint nagyon. A képek nem sokat érnek. Kedvetlenül készült legnagyobb részük, örülök, hogy nincsenek aláírva – vicces lesz, ha tulajdonosaiknak megtagadom a képek elismerését.

²¹ Keresztes Henrik, Herman Lipót katonatársa a 68. Jászkun gyalogezredben, akivel 1912-ben ismerkedett meg.

²² Magyar-Mannheimer Gusztáv (1859-1937) festő; Szinyei Merse Pál (1845-1920) festő; Réti István (1872-1945) festő; Petrovics Elek (1873-1945) jogász, művészettörténész, a Szépművészeti Múzeum igazgatója; Hatvany Ferenc (1881-1958) festő, műgyűjtő; Jeszenszky Sándor (1886-1957) miniszteri osztálytanácsos.

²³ Jámbor Lajos (1869-1955) építész; Herquet Rezső (1884-1948) építész; Gárdos Aladár (1878-1944) szobrász.

²⁴ Gross (Gabos) Albert Andor szállítmányozási vállalkozó. Ld.: Herman Lipót: *A művészasztal*. Budapest, 1958. 24.

²⁵ A 68-as Jászkun gyalogezred egy egysége Szolnokon volt elhelyezve. Az I. világháborúban, 1914-től Herman Lipót is szolgált az ezredben, majd mint hadifestő megörökítette az ezred életét és tagjait. Ld.: *A 68-as Jász-Kún Gyalog-ezred háborús albuma*. Szerk. Rescher József, Sebestyén József. Herman Lipót rajzaival. [Prága?], 1917.

Budapest, 1919. január 6.

Dél előtt Keresztes volt itt, dolgoztam róla. Tegnap munkánkban megzavartak vendégek, Grossék is itt voltak a képet megnézni. Egyelőre nincsenek túlságosan elragadtatva a képtől, de ez nem is fontos. Legfeljebb nem fogadják majd el. Azt hiszem, pár hét alatt mégiscsak elkészülök vele. Nagyon feltartóztat a munkában. Kedvem volna elhatározni, hogy nem fogadok el több megrendelést. Az ember fessen kedvére, s ha kész a kép, vegyék meg. De így, rendeléssel eltölteni hónapokat, mikor tulajdonképpen nincs is hozzá nagy kedvem, keserves dolog. Azt hiszem különben, pár hónap múlva bekövetkezik az államcsőd, s nem ér majd semmit a pénzünk. Bár a külföldi pénzzel szemben most sem ér már sokat. Külföldi utazásról jó időre le kell mondanunk. Pedig milyen jó volna Olaszországba utazni, gyönyörködni szép képekben és ihletet méríteni a munkához. Így mindennap újabb meglepetésekre várhat az ember, mindennap rosszabb kilátások. Én nagyon nem vagyok valami sötétben látó ember, mindig bízni szoktam abban, hogy valahogy csak kialakulnak a dolgok, de most magam is hinni kezdek benne, hogy évekig nem érünk meg nyugalmas időszakot. A körülöttünk lévő országok vesztünket akarják, s bizony rabszolgaságra leszünk kárthatva itt a megnyirbált Magyarországon. Szegény Rózsának az éjjel nagy fogfájása volt, ma már megdagadt az arca. Sokat szenved, de maga az oka, mert gyáva volt fogorvoshoz menni.

Budapest, 1919. január 8.

Semmi újság, csupán deprimáló hírek. Az ember legjobban tenné, ha újságot sem olvasna, s idehaza maradna, nyugodtan várva, mikor törnek be a bős „bolsevik” fosztogatók, melyektől mostanában olyan nagyon tartanak, s talán nem is olyan nagyon alaptalanul. Naponta kapja az ember a történeteket borzalmas eseményekről, melyek természetesen nem bizonyulnak mindig valóságnak. Csodálatosképpen még mindig akadnak rémhírhozók, az Isten tudja, miféle perverz érzés teremti őket. Annyi bizonyos, hogy a gazdag emberek nem érzik valami nagyon jól magukat. Szörnyű szorongásban élnek vagyonuk miatt. Milyen jó a szegény embernek, kinek nincs oly sok félteni valója. Kíváncsian várom, milyen módon fog a valutánk kérdése elintéződni, mikor következik be az államcsőd, melyet úton-útfélen ígérnek.

Budapest, 1919. január 10.

Most este hallottam a Fészekben, hogy Gombaszögi Frida²⁶ ellen valami tébolyult szerelmes fiatalember revolvermerényletet követett el. Keresztüllötte kezét, arcát,

²⁶ Gombaszögi Frida (1890–1961) színésznő. 1919. január 10-én lakásán egy fiatal rajongója, Szabó Jenő, kétszer rálőtt, amivel nyolc súlyos sebet ejtett rajta, majd öngyilkos lett. Ld.: (ns.) [Nádas Sándor]: Gombaszögi Frida ellen revolveres merényletet követtek el. *Pesti Napló*, 1919. január 11. 6–7.

megsebesítette nyelvét s valószínűleg beszélőképességét is elveszti ez a szép és tehetséges asszony. Nagyon sajnálom szegényt. Úgy látszik, valóban örültekkel van tele a világ. Remény van, hogy a nő felépül.

A Múcsarnok kiállításának művészbemutatója ma volt, megnézhattuk a kiállítást. Képem a második teremnek egy elég tűrhető helyére került, hatása várakozásomon aluli.²⁷ Különösen zavarja egy nyers piros kép a közelében. Pentelei,²⁸ a rendező elég tűrhető munkát végzett, természetesen kissé a maga s barátai dolgait hordva szívében. A kiállítás egészében gyenge, de azért elég sok középfinom kép. A fiatalabbak egyike-másika jól szerepel, így Béli Vörös egy női arcképtanulmánnyal, Basch Andor egy jó érzékkel festett félalakkal, Zádor egyik interieurjával, Frank²⁹ egy képével (nő piros hátú karosszékből). Többre nem igen emlékszem. Képem nem eléggé van fejlesztve, de felfogásban mindenesetre jobb, mint a lefestők nagy részéé. Többszöri összehasonlítás után tán megítélhetem majd a képem igazi értékét. Festőtársaim, úgy látszik, nincsenek túlságosan elragadtatva, de meggyőződésem, hogy nem nagyon értenek az ilyfajta piktúrához. Kíváncsi vagyok, mit szól hozzá a közönség.

Budapest, 1919. január 13.

Tegnap ott voltunk a megnyitáson, rengeteg tömeg, alig lehetett tőlük a képeket nézni. A kritikák nem voltak túlságosan jóindulatúak, haragudtak is érte a Fészekben a művészek. *Az Est*nél méltatlankodtam, ma reggel aztán kijött Bródy S., s néhány soros kritikát írt *Az Est*-be, melyben több méltánnyal szól a dolgokról.³⁰ Azt hiszem, most valóban nincsen itt az ideje annak, hogy túl szigorúak legyünk egymáshoz. Képem mérsékeltén tetszik csak, magam is észreveszem sok hibáját. De azért meggyőződésem, hogy nem nagyon kell szégyenkezni kísérletem felett. Ma Ernstnél láttam Grünwald³¹ egy nagyobb képét. Többet vártam tőle. Bár kompozíciójában, s

²⁷ 1918–19. évi téli kiállítás tárgymutatója. Budapest, Országos Magyar Képzőművészeti Egyesület, 1918. no 130. Herman Lipót: *Pásztorjáték*. A kép dr. Pollatschek Elemér tulajdonába került: *Herman Lipót gyűjteményes kiállítása*. Budapest, Ernst-Muzeum, 1924. No 52.

²⁸ Pentelei Molnár János (1878–1924) festő.

²⁹ Béli Vörös Ernő (1882–1922) festő; Basch Andor (1885–1944) festő; Zádor István (1882–1963) grafikus; Frank Frigyes (1890–1976) festő.

³⁰ [Bródy Sándor]: A föltámadt Múcsarnok. *Az Est*, 1919. január 14. 8. – mint írta: „A képzőművészek majdnem öt esztendő után visszakapták a városligeti palotájukat, amelyben ma nyitották még az első »békés« tárlatot. Komolyan és becsületesen dolgoztak a festők és a szobrászok, és ha nem is valami nagyszabású, de igen tisztességes és érdekes a téli kiállítás. Ezúttal a komoly fiatalok az erősek, töképpen studium dolgában. Úgynevezett kész teljes kép kevés van, a legelőkelőbb köztük: Hermann [!], Lipót, Béli-Vörös, Perrott Csaba, Csuk Jenő, Glatz Jenő [!], Kövér Gyula.”

³¹ *Nyolcadik csoportkiállítás. Iványi-Grünwald Béla, Kandó László, Perroth-Csaba, Csáktornyai Zoltán, Pólya Tibor és a fiatal Heller Andor*. Rendezte: Ernst Lajos, Lázár Béla. Budapest, Ernst-Múzeum, 1919. – No. 87. *Theseus elhagyja Ariadnét*.

tónusában nem rossz, sok a hiba rajta. Ariadnét ábrázolja, akit Odisseus otthagyt. Beállítottak hat a dolog, arányhibái vannak, a főalak alatti drapéria nagyon „wulstig”,³² olyan mintha gipszből volna faragva. Formáiban néhol tökéletlen. De igen talentumos mű, benne foglaltatnak mesterének kvalitásai, de fogyatékosai is. A kiállítás azt hiszem kissé szedett-vedett lesz, összhatása nem lesz jó. – Meggyőződésem, hogy mégis kellene egy külön kiállító társaságot szervezni, mely kötött számú művészből állana. Talán alapjának fog szolgálni az a szavazás, melyet most rendezek.

Budapest, 1919. január 16.

Egyelőre két dolgot kell feljegyznem. Tegnap délután Hoffmann dr.³³ titkárunkkal beszélgettem, elmondta, hogy Bíró Mihály elvtársnak a felett való bosszankodásában, hogy nem kedvére ütött ki választás a szakegyletünkben, kontrázik a szakszervezeti tanácsban. Azt hiszem szombati választmányi ülésünkön erről még szó lesz. Strobl Zsiga³⁴ jött legutóbb, hogy neki valami <Székely> Horváth³⁵ nevű ismerőse, ki műkereskedést óhajt csinálni. Tegnapelőtt este erre nézve megbeszélést folytattunk vele, s ő hajlandónak nyilatkozott abban az értelemben megcsinálni a dolgot, ahogy mi ajánlottuk. Most csupán arról van szó, hogy mi mennyiért vagyunk hajlandók mint művészi tanácsadók szerepelni. Ezen gondolkozom mostanában. Rados³⁶ ma velünk ebédelt itt lenn a Gellért fürdő pincében s 2000 koronáért megvette „Utolsó ítélet” című kísérletemet. Mástól a dupláját kértem volna, de neki szívesen adom így. Jó helyen lesz. Rózi kissé betegeskedik, de nyakas, s nem akar orvoshoz menni. Keveset dolgozom, inkább politizálgatok.

Budapest, 1918. január 18.

Ma délelőtt sem dolgoztam, be kellett mennem az Ernst Múzeum kiállítására, ma újságíró nap volt, segíteni a fiúknak. Grünwald Béla képei jól hatnak, kisebb dolgai különösen kvalitásosak. Délután szakszervezeti választmányi ülés, megjelent Bíró is, ki most kielégítő felvilágosításokat adott, miután tegnap kissé megijesztettem. Úgy látszik lemondott egyelőre stréber szándékairól. – Egy kellemetlen esetünk is volt, Kónya nevű tagtársunknak egy plágiumára jöttünk rá, amit megjelentetett a *Die Dama* című folyóirat után az *Április*-ban. Felszólítottuk, hogy lépjen ki a szakszervezetből.³⁷ Este tárgyaltunk Horváth úrral, abban egyeztünk meg vele, hogy a bevá-

³² duzzadt

³³ Dr. Hoffmann Lajos ügyvéd, a Magyar Rajzoló Művészek Szakszervezete titkára.

³⁴ Kisfaludi Strobl Zsigmond (1884–1975) szobrász.

³⁵ Horváth Károly, azonban közelebbit nem sikerült kideríteni róla.

³⁶ Dr. Rados Endre szemorvos, tanársegéd az Üllői úti I. sz. szemklinikán.

³⁷ *Április*, 1919. január 15. 7., 14. Kónya Sándor (1898–1976) két karikatúráját is közölte.

sárlások után 4%-ot, a bruttó eladás többletből 6%-ot kapunk tőle Zsigával együttesen, mint művészeti tanácsadók. Holnap már el is kezdjük a munkát az Ernst Múzeum kiállításán. Talán kialakul a dolog, s akkor egész kellemes eredményeket érhetünk meg ezen a téren. Ha ennek a dolognak jövője lesz, megcsinálhatjuk az általam tervezett szűkebb, akadémiaszerű művészalakulást³⁸ (képkiállításokat rendező művészársaság), mely 25 törzstagból, s mondjuk 30 kültagból állana (numerus clausus) a törzstagok elhunytá után választható csak be újabb, s mégpedig mindig a kültagokból. Kiállításaikon részt vehetne bárki, akiknek műveit a törzstagokból választott zsűri beveszi. Az egyesületből kilépnének, s mint külön egyesület rendezne kiállításokat, mégpedig a Múcsarnokban, de külön termekben. Meg fogom beszélni a dolgot az illetékesekkel.

Rózsit, most éjfélkor hazaérkezve, nem találtam itthon, úgy látszik vendégségbe mehettek s így nem jött ki. Nagyon megszoktam s most különösen gyengédséggel viseltem iránta, mert már egész hete abnormális vérzései vannak, s szenved. Ma ugyan javult az állapota. Politikailag még mindig gyengén állunk, várjuk a békekonferencia eredményeit, bár nem várunk túl sokat tőle. Lehet azonban, hogy némi javulást hoz állapotunkba. Hallatszanak hangok jugoszláv közeledésről, de biztosan természetesen nem tudunk. Naponta jönnek különböző nyugtalanító hírek, de tulajdonképpen már megszoktuk a forradalmat is, Pesten ugyan az utolsó időben meglehetősen a nyugalom.

Budapest, 1919. január 19.

Most este megint nem találtam Rózsit itthon. Ilyenkor elsősorban át kell jutnom gondolatban a délután, illetőleg együttlünk történetén, hogy kutassam, nem e fordult elő olyan dolog, melyet magára sértésnek vehetett volna, s azután kutathatok csak más okok után is. Úgy emlékszem, hogy ma estére hazavárták anyjukat Szabadkáról, s ezért alszik otthon. Lehet ugyan, hogy éppen úgy, mint tegnap, ismét rosszul lett következett be, bár ez nem valószínű, hiszen ma napközben már jól érezte magát. Reggel 10 órakor jelentkezett, 11 felé jöttek látogatóba Rottmann, Balla és Oppenheim,³⁹ de nem sokáig maradhattak itt, el kellett mennem Ernsthez.⁴⁰ <Székelyekkel> Horváthékkal már az ajtóban találkoztam. Úgy látszik ez a dolog sem fog olyan komolyan menni, mint gondoltuk. Ebédig beszélgettem a kiállításon az ismerősökkel, azután pedig Évivel⁴¹ a Zeneakadémiába mentünk a Paulini rendezte „gyermekcirkusz”-ba. Elég felületes és szemfényvesztő jellegű dolog volt (ezt vacsoránál el is mondtam neki). De a gyerekeknek részben mégis eléggé tetszett. Rózsit is

³⁸ A jövőendő Szinyei Merse Társaságot.

³⁹ Rottmann Aladár magánhivatalnok, Balla József (?), Oppenheim Miksa tartalékos hadnagy: Herman Lipót egykori katonatársai.

⁴⁰ Ernst Lajos (1872-1937) műgyűjtő, műkereskedő, múzeumigazgató.

⁴¹ Gyula testvérének leánya.

5. Herman Lipót: Magyar Mannheimer Gusztáv, Lyka Károly, Csók István, 1927. 220 x 310 mm, papír, grafit.

Magyar Nemzeti Galéria Grafikai Osztály, ltsz.: F 75.169.

© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

eljött e kezdet előtt. Estefelé a Vigadó kávéházba mentem, Fényessel⁴² és Szinyeivel beszélgettünk. Vacsora a Fészekben, onnan 11 után gyalog haza.

Az Ernst kiállítás jobban hat, mint első pillanatban hittem. Grünwald nagyon tehetséges, Kandó jobb, mint vártam, Csaba zavaros, Csáktornyai elég jó, a 14 éves csodagyerek Heller meg nagyon meglepő. Kérdés csupán hová fejlődik, s Mannheimer (5. kép) természetesen úgy járt kelt, mintha tisztán az ő érdeme volna a dolog. A kritika kedvező az Ernst kiállításról,⁴³ ez részben annak is tulajdonítható, hogy jobban bekonferálják már az előszóban is (melyet a katalógus elé ír Lázár⁴⁴) s így rendszerint hozzá nem értő kritikusoknak van némi támpontjuk. Ez volna a helyes eljárás a Múcsarnoknál is, bár ott a munkák sokasága ezt némileg megnehezíti. De mégis lehetne módot erre is találni. – Gyűjtésünk elég kedvező módon halad (szakszervezetünk érdekében).

⁴² Fényes Adolf (1867–1945) festő.

⁴³ Perlrott Csaba Vilmos (1880–1955); Csáktornyai Zoltán (1886–1921) festő; Heller Andor (1904–?) festő. Ld. még a 31. jegyzetet és a *Válogatás a magyar képzőművészet új utakat kereső törekvéseinek sajtóvisszhangjából, 1919.* c. összeállítást ebben a számban.

⁴⁴ Lázár Béla (1869–1950) művészettörténész, az Ernst Múzeum igazgatója.

6. Herman Lipót: Basch Andor, 1944. 200 x 137 mm, papír, tus, toll.
Magyar Nemzeti Galéria Grafikai Osztály,
Iatsz.: F 75.47. © Szépművészeti Múzeum –
Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

Budapest, 1919. január 26.

Lassan lezajlanak a gyűlésezések, így tegnap a Képzőművészek Egyesületéi. Róna megbukott, Nádlert választották meg elnökké és Sidló helyett Moldovánt titkárrá. Hiába linkeskedett Róna, paktált jobbra, balra, az ellenszenvet személye iránt nem

tudta legyőzni.⁴⁵ Erkölcs telenségét már élénken látják, s ezt nem homályosítja el némi politizálási gyakorlata. Nem bánom bukását, bár Nádler rossz festő, s szürke ember ahhoz, hogy hasznos elnöke lehessen az egyesületnek. Tán ez is hozzájárul a bomláshoz. – A díjak egy részét már kiadták, Kriesch a nagy, Szentgyörgyi és Zádor kapták a kis aranyérmeket. Egyéb díjakat Kukán és Czencz kaptak.⁴⁶ Az én képemet nem vették figyelembe, lehet, hogy nem tartják jónak. De meg lépéseket sem voltam hajlandó tenni annak érdekében, hogy adjanak valamilyen díjat. Ezt nem is fogom megtenni. Elégtételül szolgálhat, amit Basch Andor (6. kép) mondott ma este a kávéházban, hogy megnézte a kiállítást, s az én festményemet tartja a legjobb képnek. Egy szavazat, az is jelent valamit. – Nem sokat dolgozom, lustálkodom, a Gross-féle kép nem is igen készül. A politikai hangulat valamivel jobb.

Budapest, 1919. január 28.

Hát a díj „vigaszverseny”-ben bejöttem utolsónak. Nekem ítelték az Erzsébetvárosi Kaszinó 500 koronás díját.⁴⁷ Pénz ugyan nem számít ilyen esetben, de azért mégsem valami nagy kitüntetés, ámbar némi kis reklám haszna van ennek is, és én szerény gyerek létemre nem akarok panaszkodni. Fényes bácsi szerint sohasem árt egy kicsit félreismerni lenni, jobb, mintha túlbecsülik az embert. Alapjában véve jobb lett volna teljesen kimaradni a díjazásokból, ha már nem adták – mondjuk a kis aranyérmet, amire pali lettem volna, most jó ideig nincs szándékomban kiállítani, mert készülni szeretnék a kollektív kiállításomra. Csodálatos, hogy még ezt a kis díjat is irigylik, hallom Zsigától, hogy némelyek kikeltek ellene. Ez már a dolog rendje.

Ma nem mentem be bátyámékhoz ebédelni, azt hittem, ezáltal többet dolgozom. De a délelőtt eltelt Rózsival való mulatozással (tegnap este kibékültünk egy napos harag után), délután aztán festettem valami keveset. 4 órakor a „Katona művészek”⁴⁸ gyűlésére mentem el, ami elég mulatságos volt. Furcsa emberek kerültek ott össze.

⁴⁵ Az 1894-ben alakult Magyar Képzőművészek Egyesületének 1919. január 17-én a Fészekben tartott közgyűléséről van szó. – Róna József (1861–1939) szobrász; Nádler Róbert (1858–1938) festő; Sidló Ferenc (1882–1954) szobrász; Moldován Béla (1885–1967) festő. Ld.: Művészek közgyűlése. *Pesti Napló*, 1919. január 28. 6.

⁴⁶ A Múcsarnok téli tárlatának díjairól van szó: Körösfői-Kriesch Aladár (1863–1920) festő, grafikus és Szentgyörgyi István (1881–1938) szobrász kis aranyérmet, Kukán Géza (1890–1936) festő a Radisics Jenő-féle ösztöndíjat, míg Czencz János (1885–1960) festő a Kohner Adolf-féle díjat kapta.

⁴⁷ A Herman napló 4451–4452. oldala közé beragasztva található az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat 1919. január 29-én kelt levele, amelyben értesítik az Erzsébetvárosi Kaszinó 500 koronás díjának elnyeréséről *Pásztorjáték* c. festményéért. Ld. még: *Világ*, 1919. január 29. 7.

⁴⁸ Hadbavonult (Hadviselt) Művészek Szövetsége, 1919. január 1-én alakult. Elnöke Gémes-Gindert Péter szobrász volt.

A politikában valami jobb hírek jönnek. A békekongresszuson Wilson⁴⁹ elvei kezdenek érvényesülni. Talán mégsem olyan vigasztalan a jövőnk, mint sokan hiszik, köztük nagyon gyakran magam is.

Ady Endre tehetséges költőnk meghalt.⁵⁰ Sokan hajlandók Petőfi mellé állítani, a forradalom költőjének mondják. Barátaim, akik értenek a dologhoz, valóban igen sokra tartják, de igen közel volt hozzánk, hogy pontosan megítélhessük értékét.

Budapest, 1919. január 29.

Még tegnap elhatároztam, hogy korábban kelünk. Mikor 7 órakor hallottam a ház-mester Erzsi lányának motoszkalását a műteremben (van kulcsa, hogy bejöhessen), felzavartam Rózsit mellőlem, némi unszolásra be is ment a még hideg műterembe kissé felügyelni a takarításra. Félóra után aztán mellém bújt újra a divánra a sok dunna, takaró és paplan alá, s aludtunk majdnem 11-ig. Akkor mégis elresterkedtünk, felkelt reggelit főzni (igen gyenge álteát kénytelen készíteni, mert nincs jobb). Reggelizés közben elbolondozgatás, ölembe ül, mint valami nagy hízelkedő macska, az ilyenek aztán mindig az a vége, hogy visszamegyünk a szobába, az ágyba... Kissé elfáradva a mulatságtól újra elalszunk, 1/2 kettőre jár az idő, mikor végre felkelve megborotválkozom. El kell menni mégiscsak az Ady temetésére. Kettőkor van a Múzeumból. Hideg idő, a szél arcomba fú. Veszek lenn a villamos állomásnál *Estet*, vidítatom, búsultatom magam a különböző hírektől. Túlzsúfolt villanyosok járnak, az egyikre végül mégis feltolakszom. Ebéd ma nem is kell, későn keltem. A Múzeumkertben elég sokan. Járok-kelek az emberek közt, bemenni, a beszédeket hallgatni nincs sok kedvem. Itt ténfergek az Arany szobra körül, mely telekapaszzkodva suhancokkal, katonákkal. Fogják a jó öreg bronzköltő fejét, lecsüngő bajuszát, egészen furcsa sziluettet ad ez az élő folyondár. A Szép Ilonka⁵¹ fejét is átfogja egy zöldkabátos gyerek két karja, mintha koszorú volna. Hideg az idő, de meg sem moccannak az emberek a jó helyről. Kedvem volna lerajzolni, de lusta vagyok hozzá. Már kissé unom a várást, ki akarok menni az utcára, de beleütközöm Szép Ernő barátomba, ki megindultan áll a nép között, ő sem akart hivatalosan megjelenni a koporsó mellett. Szokott szenvedő módján panaszkodik, de később ő is, én is megfélekedünk a temetésről, az élet követeli „jogát”, már mindenről, saját ügyeinkről, bajainkról beszélgettünk. Nézegettük a kislányokat is, nem volt túl sok szép köztük. Már 1 1/2 órája várakoztunk, míg végre kijött a nép az előcsarnokból s lehozták a koporsót is. Most aztán kitolagtunk a kapurács mellett, Szép hangoskodva, hogy mit mondott

⁴⁹ Thomas Woodrow Wilson, az Amerikai Egyesült Államok elnöke az I. világháború lezárására, s a további háborúk elkerülésére vonatkozó ún. 14 pontját 1918. január 8-án hozta nyilvánosságra, amely a Párizsban tartott békekonzferenciák egyik vezérlő elve lett.

⁵⁰ Ady Endre 1919. január 27-én hunyt el.

⁵¹ Stróbl Alajos szobra a Magyar Nemzeti Múzeum kertjében. A szobor mellékalakja helyesen: Rozgonyi Piroska.

7. Herman Lipót: Réti István, 1920-as évek. 122 x 163 mm, papír, grafit.

Magyar Nemzeti Galéria Grafikai Osztály, ltsz.: F 75.229.

© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

két egyszerű ember a halottra – persze el volt ragadtatva. Elmentünk egy könyvkötőhöz, hol 2 példányát „Lila akác” című regényének köttette be.⁵² Ígértem neki már régen, hogy egy példányt illusztrálok az ő, egyet az én részemre. Nagy munka lesz, érdekes kísérlet. Itthon várt már Keresztes, Rózsi duzzogott, hogy ígéretem ellenére egy órával később jöttem. Lámpafény mellett egy tanulmányt rajzoltam egy propaganda levelezőlap számára. A Vigadó kávéházba mentem, hol Pali bácsival, s Rétil (7. kép) beszéltem. Szinyei helyeselné, ha a volt „Miénk”-et⁵³ felébresztenők, kért, hogy foglalkozzam ezzel a dologgal. Ezen már régebben gondolkozom, de nem oldható meg könnyen a kérdés – majd meglátjuk, mit lehet csinálni. Az egyesület már túlságosan túlélte magát. Nagy szükség volna egy secessióra.

⁵² Szép Ernő (1884–1953) talán leghíresebb regénye 1919-ben jelent meg az Athenaeum kiadásában.

⁵³ A MIÉNK (Magyar Impresszionisták és Naturalisták Köre) művészegyesület 1907 októberében jött létre 17 alapító taggal, Ferenczy Károly, Rippl-Rónai József és Szinyei Merse Pál kezdeményezésére. Ld.: Timár Árpád: A MIÉNK művészegyesület története a korabeli sajtóban. I-II. *Művészettörténeti Értesítő*, 57. 2008. 47–82., 249–286.

Budapest, 1919. február 1.

Az újságok most tele vannak azokkal a borzalmakkal, amelyeket a románok, szerbek, csehek követnek el a magyarokon a megszállt területeken. Az az érzésem, hogy ezek a hírek nem minden tendencia nélküliek, kissé túlzottak, ámbar ezek a népek egy kis erőszakosságért nem mennek a szomszédba. Lehet, hogy ezt a jajveszékelést mégis meghallja az Antant, s valahogy véget vet a zsarnokoskodásnak, erőszakoskodásnak, botoztatásnak. Egyébként nincs sok változás életünkben. A drágaság elég nagy, várjuk a nemsokára esedékes államcsődöt. Bár a pénznek senki sem tulajdonít valami nagy értéket, mégis lehet érte kapni ennivalót, s minden egyebet. Művészetpolitika még mindig folyik, bár már mérsékeltebb iramban. Tőlem telhető módon dolgozom rajta, hogy a választások tisztaságát elősegítsem. Ha látni fogom, hogy ebben az egyesületben semmi sem segít, úgy egész eréllyel hozzálatok majd az egyesület szétbontásához, egyelőre úgy, hogy kivonom belőle azokat, akik szememben a legértékesebb művészek.⁵⁴ Az új egyesület szervezetén töröm a fejemet. Az egyesületnél behozott kísérletek érdekes tanulságot fognak szolgáltatni arra nézve, hogyan alakítsam meg az újnak a szervezetét. Egyelőre az a tervem, hogy törzstagok legyenek korlátozott számban s kiállító tagok korlátlan számban. De ez még nem végleges.

Budapest, 1919. február 4.

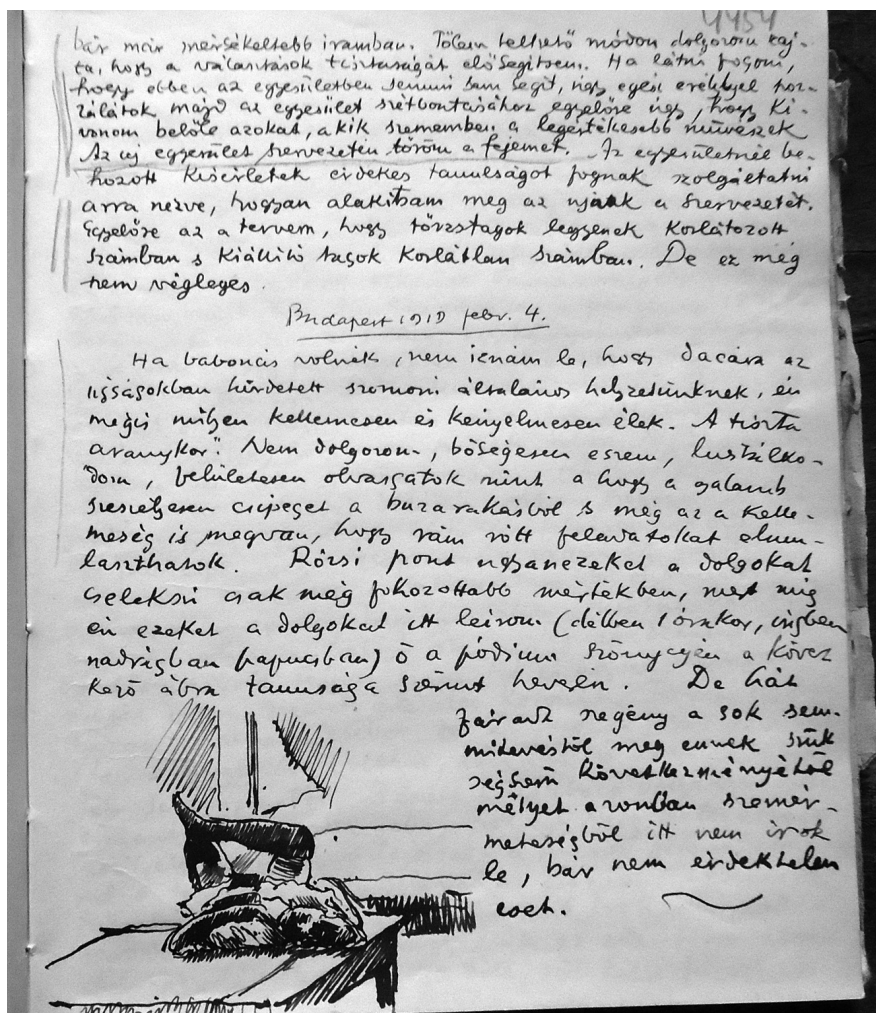
Ha babonás volnék, nem írnám le, hogy dacára az újságokban hirdetett szomorú általános helyzetünknek, én mégis milyen kellemesen és kényelmesen élek. A tiszta aranykor. Nem dolgozom, bőségesen eszem, lustálkodom, felületesen olvasgatok, mint ahogy a galamb csipeget a búzarakásból, s még az a kellemesség is megvan, hogy rám rótt feladatokat elmulaszthatok. Rózsai pont ugyanezeket a dolgokat cselekszi, csak még fokozottabb mértékben, mert míg én ezeket a dolgokat itt leírom, (délben 1 órákor, ingben, nadrágban, papucsban) ő a Podima szőnyegén a következő ábra (8. kép) tanúsága szerint heverész. De hát fáradt szegény a sok semmittevéstől, meg ennek szükségszerű következményétől, melyet azonban szemérmességből itt nem írok le, bár nem érdektelen eset.

Budapest, 1919. február 7.

2 nap előtt Rottmannal és Szegővel⁵⁵ elmentünk az Ostrom utcába, hol hír szerint kifizetik végre a katonai 3 havi tiszti végkielégítést. Persze a jelzett szobában óriási tolongás, fegyelmetlen tülekedés, de pénzt még nem kaphattam. Elmentem az

⁵⁴ A Magyar Képzőművészek Egyesületéről, illetve az 1920-ban megalakuló Szinyei Merse Pál Társaságról van szó.

⁵⁵ Herman Lipót egykori katonatársai.

8. Herman Lipót naplójának egy oldala Rózi aktjával, 1919. február 4.

Magyar Nemzeti Galéria Adattára, ltsz.: 19920/1977. 4454 - 14. p.

© Szépművészeti Múzeum - Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

előljárásságra, kikérni egy nyilatkozatra a hatósági megerősítést, de ott azt mondták:
 jöjjenek majd 8 nap múlva érte. Újra felmentem másnap az Ostrom utcába s ott
 sikerült hamar megkapni az utalványozást, s a Színház utcában a pénzt is, 1870
 koronát. Lementem a siklón, egy könyvkereskedésben bevásároltam pár könyvet
 körülbelül 200 koronáért, melyek közt van egy Doré illusztrálta díszmű is, ez nagy
 örömet okoz, mert szeretem ezt a zseniális rajzolóművészt. Csodálom, hogy nem
 tartják többre. Német műtörténelmekben nincs is benn a neve. Azt hiszem lesz még
 renaissance-sza. Szerdán délután voltam Szegőéknél látogatóban, főleg egy náluk levő

cipőfelsőrész vitt oda, meg egy pár cipő, melyet 250 koronáért vettem át Szegőtől. Buchmann ezredessel⁵⁶ is találkoztam itt, olyannak tűnt előttem, mint egy régi homályos álom. Mintha már évek múltak volna el a háború óta. Tegnap délután és ma délelőtt itt volt Fényes Samu⁵⁷ író és ügyvéd, lerajzoltatta magát velem, fizetett érte 200 koronát. Furcsa egy lázadó természetű ember, de érdekes a feje. Ma délután a Bergerben⁵⁸ voltam, Kéri Pali is ott volt, visszajött Svájcából. Beszélt különböző dolgokat. Később elmentünk az Otthonba, hol egy ideig hallgattam beszélgetését Magyar Lajossal – a másik fő forradalmárral, s Faragó és Bródy Bélával *Az Esttől*.⁵⁹ Érdekes beszélgetés volt, olyasféle, mint amit írók leírnak a forradalmi időkről, tárgyaltak az ellenforradalomról. Úgy látszik, tartanak tőle, sőt kissé félnek is. Kernstokot kinevezték a Szépművészeti kormánybiztosnak.⁶⁰ Tegnap beszélgettem vele a Fészekben. Nagyon bizalmas volt irányomban, de úgy veszem észre, hogy nincsenek még határozott tervei. A Képzőművészeti Tanácsba engem is be akar hívni,⁶¹ mint a Rajzolóművészek Szakszervezetének képviselőjét. Az Egyesület választmányába beválasztottak, elnök Kriesch lett szakosztályunkban. Meg fogom kísérlni, lehet-e az Egyesületben hasznos reformokat honosítani. Ha nem, mégse marad más hátra, mint secessiót csinálni.

Budapest, 1917. február 17.

A napokban Horváth úrral Kacziánynál és Ripplnél⁶² voltam képvásárlás céljából. Mulatságos volt megfigyelni ennek a különböző két öregebb művésznek eladási technikáját. Kacziányéknál tragikomikus volt a két női családtag (öreg felesége s púpos leánya⁶³) kik, mint megtestesült hárpiaak zavarták az üzletet, mialatt az öreg

⁵⁶ Buchmann Miklós (1867–1934) ny. ezredes, Esztergomban élt.

⁵⁷ Fényes Samu (1863–1937) író, újságíró.

⁵⁸ Berger kávéház („Berszeráj”), Budapest VII., Erzsébet krt. 58. *Az Est* újságírói többnyire itt szerkesztették a lapot.

⁵⁹ Kéri Pál (1882–1961); Magyar Lajos (1891–1938); Faragó Miklós (1884–1972); Bródy Béla (1888–?) újságírók.

⁶⁰ Kunfi Zsigmond, a Károlyi-kormány közoktatásügyi minisztere, 1919. január 31-én kinevezte Kernstok Károly (1873–1940) festőt képzőművészeti kormánybiztosnak. Kinevezését ld.: *A Magyar Tanácsköztársaság képzőművészeti élete*. Sajtó alá rend. Kiss Dezső. Szerk. és bev. Németh Lajos. Budapest, 1960. 22.

⁶¹ Kernstok célja a Képzőművészeti Tanács helyett egy új, aktívabb, s a művészetek széles körét átfogó testület létrehozása volt. Így került sor a Nemzeti Tanács Irodalmi és Művészeti Szaktanácsának létrehozására. Ld.: az előkészítő tanácskozás jegyzőkönyvét, 1918. december 23. *A Magyar Tanácsköztársaság képzőművészeti élete* 1960. i. m. 7–21. és *Pesti Hírlap*, 1919. február 6. 4.

⁶² Kacziány Ödön (1852–1933) festő; Rippl-Rónai József (1861–1927) festő. Mindketten a Kelenhegyi úti műteremházban laktak.

⁶³ Kacziány Adrienne (1877–1928?) festő.

bőbeszédű művész nem éppen helyesen alkalmazott történetével rontotta a vásárt. Rippl már sokkal ravaszabb volt, finomabb eszközökkel „főzi” a „pali”-t, s több eredménnyel is. Mulatságos lenne leírni, hogy különböző művészek milyen módon adnak el. Ha soká űzöm még ezt a mesterséget, egészen szép tapasztalat gyűjteményre tehetek szert. Mellékesen eladtam a Márk⁶⁴ képét 5000 koronáért. Azt hiszem fog majd a *Pásztorjáték* ügyében is lépéseket tenni, de abban csalódik, ha azt hiszi, hogy olcsóbban kapja meg innen a műteremből. A Gross-féle kép sem halad, nincs is nagy kedvem hozzá. Szeretném, ha stornírozhatnánk az üzletet. Sokkal nagyobb kedvvel fejezném be. A szakszervezet dolga halad valamilyen módon, lehet, hogy eredményeket is érhetünk el.

Budapest, 1919. február 19.

Az általános közhangulat nem túlságosan megnyugtató, bár egyelőre semmi külső jele nincsen olyan dolognak, mely az aggodalomra igaz okot adhatna. Valami furcsa érzésem van, hogy a háborúnak még mindig nincsen vége, hogy nekünk leszerelteknek még mindig tart valami meglepetést a jövő. Bár csalatkoznék e hiedelemben. Clemenceau elleni merényletről olvastam ma valami lapban,⁶⁵ ott sincsen még teljes rend. Nem nagyon szeretem ezt az energikus francia államférfiút. Nem egy Bismarck. Kissé túl heves és bosszúálló. Jobban kedvelem Wilsont.

Budapest, 1919. február 21.

Megint izgalmas a hangulat. Tegnap a *Népszava* előtt tüntetés, lövöldözés, 7 halottal, s sok sebesülttel, állítólag a kommunisták rendezték, de lehet, hogy a jobboldali ellenforradalom agent provocateur-jei is hozzájárultak. Ma mindenesetre letartóztatták a kommunista vezéreket, Kun Bélát (kit azután a rendőrök félholtra vertek), Vágó Bélát⁶⁶ stb. Úgy látszik, most, hogy már vér is folyt, végre erélyesebb rendszabályokhoz nyúl a kormány. Hiba volt nem erélyesebbnek lenni előbb, s nem elfojtani már régebben ezt a kacérkodást a bolsevizmussal, aminek momentán semmi értelme. Rend és némi békesség volna már jó, s biztosat tudni, hogy mit hagy meg az Antant béke-

⁶⁴ Márk Lajos (1867–1940) festő.

⁶⁵ Clemenceau miniszterelnök ellen 1919. február 19-én követett el merényletet Emil Cottin. A másnap megjelenő lapok részletesen ismertették az eseményeket. Ld. pl. *Pesti Hírlap*, 1919. február 20. 3.

⁶⁶ 1919. február 21-én a munkanélküliek által rendezett Vigadóbeli nagygyűlésen a kommunisták által felheccelt tömeg, fegyveresekkel kiegészülve, megtámadta a Károlyi-kormányban résztvevő szociáldemokraták székházát egyben napilapjának, a *Népszavának* Conti (ma Tolnai Lajos) utcai szerkesztőségét. Az épületet védő szociáldemokrata rendőrök közül négyen meghaltak. Az események után Kun Bélát és társait letartóztatták és bántalmazták. – Vágó Béla (1881–1939) újságíró, szociáldemokrata majd kommunista politikus; a Tanácsköztársaság idején belügyi népbiztoshelyettes.

tárgyalása nekünk az életből. Estefelé felmentem az Otthonba, ott nagy az izgalom az újságírók közt. Részletezték az eseményeket. Udvarot tartott Molnár Feri és Nádas.⁶⁷ Molnár félős ember, darabja is meg, a Nádas szelíd burzsuj szívét valószínűleg felzaklatja ez az újabb forradalom. Egyébként engem meglehetősen hidegen hagynak ezek a nuance-ok. Lesz ilyenféle dolog még cifrább is. Hiszen ezek receptre mennek, csak nálunk ez a „Revolution im Krahwinkel”.⁶⁸ Csak természetesen kínos dolog arra, kit közvetlenül talál. Nagy dolog volt a háború borzalmas eszközeivel. A béke a maga kis forradalmaival szerencsére nem tud a nyomába lépni. – Horvátthal ma az Ernst-aukción dolgait néztük, 2500 koronát adott a Márk képre. Most ez számít keresetnek. Kapok tőle néhány dollárt is, kár hogy keveset. Jó volna, ha legalább 1000 volna belőle. Egy külföldi utazás biztosan volna belőle. Majd megkísérlem a gyűjtését.

Budapest, 1919. február 23.

Tegnap délután a Vigadó kávéházban. Pali bácsi mesélte nagy részletességgel, hogy nézegetvén egy könyvet, melyben Tizián munkái mind reprodukálva vannak, rájött, hogy tulajdonképpen ez a festő volt a legelső mind között, s művészetének titka az volt, hogy a képen szereplő embert, tárgyakkal, levegőt, tájat együtt és egységesen látta a természetben, illetve képzelte el agyában, mielőtt művéhez hozzálátott volna. Az öreg, bár igen értelmes agyú ember, már nem igen hajlandó doktrínáitól, melyeket a maga számára megállapított, eltávolodni. Szereti is a saját vívmányait s mindent ebből a szempontból óhajt tekintetbe venni. Sem a Grünwald, sem a Fényes sem az én képtervezési módszeremet lélekben nem helyesli, csupán oly irányban hajlandó engedményeket tenni, hogy talentumnak ismer el bennünket. Még azt is elfelejti, hogy valamikor ő is szabadabb képeket festett, s most csupán a természeti kivágásokat méltányolja, igaz, hogy ezt meglehetősen jó irányba. – Tegnap vacsora után Péteréknél⁶⁹ voltunk pikniken, 50-nél többen voltak jelen, elég kellemesen telt az éjszaka, bár az ilyen nagyobb mulatságok nem nagyon ínyemre valók. Szép hölgyek kevesen voltak. A legcsinosabb a kiszolgáló kisasszonyok egyike volt. 5 után jöttem haza, reggel, Rózi nagy bosszúságára, ki szidott is. A másnap aztán alvással telt el, s így estig nem csináltam semmit. Délután Gyula jött ide Évikével,⁷⁰ együtt Rózsival elmentünk a József körút egy cukrászdájába, mely a Sz[en]tmiklósi Müller Móric⁷¹ barátom tulajdona. Az anyja ült a kasszában, dacára 10 év előtti betegeskedésének még mindig jó egészségben van, még menyét is túlélte, aki pár hete halt meg.

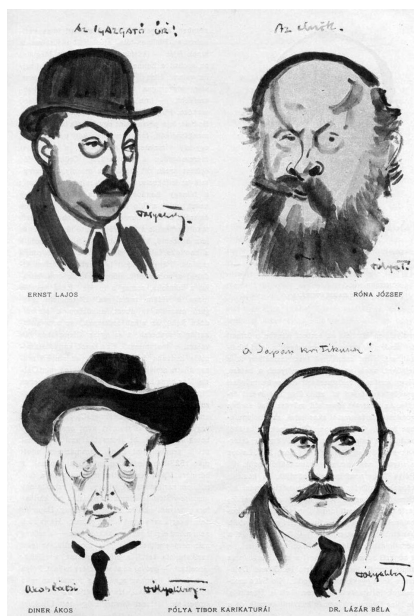
⁶⁷ Molnár Ferenc (1878–1952) író; Nádas Sándor (1883–1942) újságíró.

⁶⁸ Utalás Nestroy: *Freiheit in Krahwinkel* című, 1848-as darabjára. – magyarul: Szabadság Mucsán. Ford. Viola József. In: Nestroy: *Színművek*. Szerk. Eörsi István. Budapest, 1983. 293–361.

⁶⁹ Péter Jenő gépészmérnök, a Franklin Társulatot irányító háromtagú igazgatóság tagja. Péter András művészettörténész édesapja. A család a Ménesi út 4. alatt lakott.

⁷⁰ A festő bátyja Herman Gyula (1882–1929) és leánya.

⁷¹ Müller Mór Mihálynak a VIII., József körút 43. sz. alatt volt cukrászdája.

9. Pólya Tibor karikatúrái Ernst Lajosról, Lázár Béláról, Diner Ákosról és Róna Józsefről.
Repr. *Művészet*, 1915. 205.

Budapest, 1919. február 26.

Tegnap délután Hoffmann dr.-nál voltam, első emeleti ablakából néztem a kommunista támadás rendőr és népőr áldozatainak temetését. Csodásan grandiózus volt, elragadóan nagyszerű a tömegérzés megnyilvánulása, s emellett igazán festőnek való látvány onnan felülről nézni a százezernyi tömeget, a derék és hatalmas rendezőlegényeket, szép fekete lovaikat, a színes zászlók alatt kivonuló szakszervezeteket, s egy sűrű tömegben a 150 cigányzenészt, kiknek hegedűik és szerszámaik ritmikusan mozogtak odalenn. Szép halottaskocsik, utánuk a nagykendős proletárcsaládi hozzátartozók. Az ellentét meghatározó volt. Rendőrt még így nem temettek, még Kossuth temetése sem lehetett szebb. Felvonulások, ünnepségeket kitűnően tudnak nálunk rendezni. – A bolsevikiek nem meríthetnek nagy lelkesedést a tüntetésből. – Este a Lázár önrendezte bankettje a Royalban.⁷²

Jelen voltak vagy 120-an, bámulatos tulajdonképpen az a nagy energia, amivel ez a stréber keresztülviszi akaratát. Nagy Endre a nagyképű egyéb szónoklatok után igen sikeresen figurázta ki őt, de azért nem volt a dolog bántó. Lélekben igen jól mulattak az emberek. Jó hecc volt, de Lázár komolyan örült a nagy „megtiszteltetés”-nek. (9. kép) Ernst 3 díjat alapított az *Április* rajzolókiállítására, kikkel szemben a jelenvolt fiatal emberek (Nagy Endre, Feleky⁷³ stb.) sok szabadságot engedhettek meg maguknak. Holnap idelátogatnak a műterembe. 1/2 6-kor reggel értem haza, Rózsi szemrehányóan, de azért nem olyan szigorúan fogadott, mint múltkor. Ki is békítettem csakhamar. Ma délig aludtam, délután kissé az aukción Ernstnél, az Otthonban majd a Fészekben. De legalább 10-kor már hazajöttünk.

⁷² Lázár Béla 1919. február 8-án töltötte be 50. életévét. Ebből az alkalomból az Ernst Múzeum kiadványt is megjelentetett, melyben többek között Kunfi Zsigmond, Kernstok Károly, Beöthy Zsolt köszöntői is olvashatók. Ld.: *Dr. Lázár Béla ünneplése*. Budapest, 1919.

⁷³ Feleky Géza (1890–1936) újságíró, a *Pesti Napló* munkatársa, 1920-tól a *Világ* c. polgári radikális lap szerkesztője.

Budapest, 1919. március 2.

Tegnap (szombaton) délután választmányi ülés a Rajzoló Szakszervezetében. Szőnyegre került sok minden, többek között, hogy egy társaság ingyen telket ajánlott fel, melyre azonban építenünk kell – nekem tulajdonképpen nem tűnik fel a dolog túlságosan szimpatikusnak, de ebbéli aggodalmaimat nem nagyon hangoztatom. Azt hiszem nem lesz a dologból semmi, mert messze van a telek, s pénzünk hiányzik a felépítéshez. De hát majd meglátjuk. Tudomásunkra hozta Bíró elvtárs a gyűlésen, hogy a Szakszervezeti Tanács legutóbbi gyűlésén még nem ismert el bennünket, ezt egy újabb határozata szerint csak az alakulás után 6 hónappal tenné meg. Én azt hiszem, hogy a kényelmetlen s az alakuló ülésen jelen volt Bíró Dezső kijelentéseivel ellenkező határozatnak tulajdonképpen fő oka Bíró Mihály, ki eleinte ezzel akart ránk pressziót gyakorolni, hogy az ő égíse alatt egyesüljön a két szakszervezet, a miénk és a már elismert iparművészek szakszervezete. Ebben az ügyben természetesen kissé magunk is hibásak vagyunk, mert gyengék voltunk Bíró érvényesülési ambícióinak teljes letörésében. Most már nem lehet segíteni a dolgon, mert a tálba már be van köpve, megvárjuk tehát a hátralevő 2 hónapot, hogy aztán a tisztult helyzettel szemben állást foglaljunk. Be kell vallanom, hogy kissé elkedvetlenítő dolog, hogy ilyen akadályokba ütközik egy különben bizalomgerjesztő, s jó aspiráciumokkal induló egyesület, de ezeknek az ügyeknek jellemző tulajdonsága a legyőzendő akadályok tömege. – Kissé természetemben is rejlik, hogy ilyen dolgoktól bizonyos idő múlva elmegy a kedvem. Itt természetesen kitartok, s remélem, hogy az év végére némi eredményeket érünk el. Akkor ám vállalja más az elnökséget, ha nagyon nagyambicionálná valaki. Egyébként is élénk mozgolódás vehető észre. A nyolcasok⁷⁴ újból akarnak alakulni – valószínűleg Kernstok kormánybiztos ajánlatára s toboroznak tagokat a saját képükhöz hasonlókat. Van egy Képzőművészek Szövetsége, mely szintén érvényesülni óhajt (Erdei az elnöke, Orbán az alelnök).⁷⁵ A Képzőművészek Egyesülete is fokozottabb életet óhajt élni e sok alakulással szemben. Az Alkotó Művészek s Tudományos Kutatók Szövetsége⁷⁶ azonban már haldoklik. Az én tervem egy akadémiaszerű alakulásra vonatkozólag még kialakulóban van, de ez sem fog könnyen menni, mert éppen ezek az emberek, kik ezt alkotnák, a legindolensebbek.⁷⁷ Egyelőre eminens szüksége nem is áll fenn egy megalakulásnak, míg ki nem derül, mi lesz az országunk gazdasági helyzete a legközelebbi jövőben,

⁷⁴ Az 1909-ben alakult Nyolcak művészcsoport. Az I. világháború idején már bomlásnak indult s bár hivatalosan soha nem oszlott fel, de nem is alakult újra.

⁷⁵ 1919. január 14-én az Iparművészeti Iskolában megalakult a Képzőművészek Szövetsége. Elnöke: Erdei Viktor festő, alelnökei: Orbán Dezső festő és Bokros Birman Dezső szobrász lett. Választmányi tagok lettek többek között: Kádár Béla, Kmetty János, Nemes Lampérth József, Pátzay Pál, Tihanyi Lajos. Ld.: *Népszava*, 1919. január 15. 7.

⁷⁶ 1918. december 8-án alakult. Vezetőségében részt vett többek között: Ady Endre, Babits Mihály, Bródy Sándor, Móricz Zsigmond. Elnöke: Pikler Gyula volt.

⁷⁷ közönyös

10. Herman Lipót: Iványi Grünwald Béla, 1920-as évek. 265 x 180 mm, papír, ceruza. Magyar Nemzeti Galéria Grafikai Osztály, ltsz.: F 75.234.
© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

s érdemes-e művészi versennyel küszködni a javakért, melyeket egy nagyobb népszerűség nyújthat. De különben is, azok az emberek, kik ezt az új Akadémiát megalakotnák, már elérték a népszerűség olyan fokát, melyen túl nem juthatnak. Értve az öregebbeket, mint Szinyeit, Csókot, Grünwaldot (10. kép), Fényest, Kernstokot, Perlmuttert, Mannheimert, Vaszaryt⁷⁸ stb. Logikus volna, ha fiatalabb emberek állnának össze együttes küzdelemre az elismertségért, de ez viszont csakis munkáik útján lehetséges. Az bizonyos, hogy az öregebbek fiahordó minéműsége segítette és segítheti a fiatalabb embereket. Ezt megtette részben az Ernst Múzeum is. Egy igazán nívós kiállításokat rendezni óhajtó társaságra volna szükség. Ezt természetesen nagy mértékben meg tudná oldani a tervezett Akadémia, ha tagjai nem volnának közömbösekké az ilyen közügyek iránt. Tekintetbe kell venni a jó művészek nagy részének azon gyengéjét is, hogy szeretik, ha gyöngébb kartársaik nagy tömege is elismeri őket, nemcsak szűkebb, a dologhoz jobban hozzáértő barátai, s kollégáik. – Mindezen dolgokat ismételtelen meg kell fontolni, ha az ember egy egészséges dolog megalapozásához akar fogni.

Tegnap este a Fészekben egy kis házi koncert volt az amerikai, angol, francia s olasz tisztek tiszteletére, kik, mint a békekongresszus egy missziója járnak be az országot. Kerpely kvartett, Medek, Sándor Erzs, Környey⁷⁹ léptek fel nagy tetszés mellett. Főzzük a győzőket, hátha használ valamit az ország ügyének.

A szakszervezet is tervez egy koncertet a Vigadóban a saját jóléti intézményei céljára – Kerpelyeket már megnyertük e célra – Nagy Endre fog konferálni, s a rajzolóverseny lesz a fő pontja a programnak.

Budapest, 1919. március 9.

Az egyesületbe sikerült legutóbb 79 tagot behozni, ez a múltkori 33-mal 112-öt tesz ki. Az öregek persze meg vannak rémülve ettől a liberális fair-sub⁸⁰-tól, s megvallhatjuk: joggal. A kis klikkek uralma ezzel kissé véget ért, s az öregek uralma is. Így – ha valaki nem lesz megelégedve az állapotokkal, kénytelen lesz egy másik csoportosulásba belépni. Ez az egyesület most már csak szakszervezeti jelleggel bír, mert hovatovább mindenki benne lesz, ki hivatásszerűen űzi mesterségünket. S bekerültek a szélsőségesek is a csoportba, Berény, Márffy, Tihanyiék,⁸¹ s egy csomó nő is – az újabbakkal az lesz a baj, hogy ezek el is járnak már a gyűlésekre, melynek

⁷⁸ Csók István (1865-1961), Iványi-Grünwald Béla (1867-1940), Perlmutter Izsák (1866-1932), Magyar Mannheimer Gusztáv (1859-1937), Vaszary János (1867-1938) festők.

⁷⁹ A Waldbauer-Kerpely-vonósnégyes. Tagjai ebben az időben: Waldbauer Imre, Temesváry János, Kornstein Egon és Kerpely Jenő voltak. Medek Anna (1880-1960) operaénekes; Sándor Erzs (1885-1962) operaénekes; Környey Béla (1873-1925) operaénekes.

⁸⁰ zsbvászár

⁸¹ Berény Róbert (1887-1953) festő; Márffy Ödön (1878-1959) festő; Tihanyi Lajos (1885-1938) festő, mindhárman a Nyolcak művészcsoporthoz tartoztak.

eredményeképpen a régiek leszavazhatók. Csak megint kérdéses, hogy hová fordul végül is ez a nagy demokratizmus. A Kézdi-Kovácsok⁸² mindenesetre kissé leszorulanak a vezető szerepről, bár helyükre kerülhetnek a Déry Bélák s Kallós Árpád-szerű stréberek.⁸³ – A hadviselt művészek kiállítása ma nyílt meg.⁸⁴ Elég tűrhető anyag gyűlt össze, s elég szépen is van rendezve. Természetesen ez az alakulás nem maradhat állandó, de a dolog természete sem tűri, mert máris erős torzalkodások észlelhetők. Észrevehető az is, hogy ez a csoport klikké akar alakulni az egyesület keretén belül, s ezáltal kevéssé érdemes emberek kerülnek felszínre, s érvényesüléshez, ami nem egészséges állapot. Megkísérlem, hogy az egyesülésen belül valamilyen sociétaire⁸⁵ intézményt honosítsak meg, bár féltő, hogy az a sok stréber ellenállásán meg fog akadni. Akkor aztán igazán nem marad majd más hátra, mint az Akadémiát megcsinálni. De mindenesetre meg kell várni a békeszerződés által okozott helyzetet. Tudnunk kell, érdemes-e ilyen belső szervezkedéssel elkezdni, mert ha gazdaságilag tönkretesz bennünket a párizsi konferencia, a művészetből való megélhetés bizony gyenge lábon fog állni. Momentán ugyan nem egészen sötét a jövő képe, de történhetnek még nagy meglepetések. – A Horváth-féle üzletből körülbelül 2000 korona jár eddig.

Budapest, 1919. március 15.

Ma délután három ülésen is voltam. A szakszervezet választmányi ülésén. Az egyesület választmányi ülésén és vacsora után a Fészek közgyűlésén, mely ránk, illetőleg társaságunk jelöltjeire nézve nem valami kedvezően végződött, miután Bednárék ellenlistája⁸⁶ győzött a választmány megválasztásánál. Megint a katonaművészek emberei dolgoztak, kik most jelentős stréberségről tesznek tanúságot. Kissé undorító dolog ezekkel az emberekkel dolgozni, azt hiszem lassanként el fog menni tőle a kedvem. Túlságosan sok tehetségtelen emberrel kell barátságosan beszélgetni, sőt mosolyogva üdvözölni annak, ki közügyekkel foglalkozik. Pedig az ember legszívesebben szóba sem állna velük, s talán ez is volna a helyes. Hiszen a közjóért végzett munkáért semmi hála nem számíthat az ember, sőt inkább még ellenséges érzületre. De nem is esztétikus a tehetségtelen emberekkel szóba állani, s főleg nem erkölcsös olyan emberre nézve, ki tart valamit a tehetségére – s nagyon is elvonja az embert a munkától, hiszen alig vagyok itthon a műteremben. Rózsának igaza van, ha ezekért szemrehányásokat tesz.

⁸² Kézdi-Kovács László (1864–1942) festő, konzervatív műkritikus.

⁸³ Déry Béla (1870–1932) festő, a Nemzeti Szalon igazgatója; Kallós Árpád (1882–?) festő.

⁸⁴ A kiállítás 1919. március 9. és 30. között került megrendezésre a Múcsarnokban Gémes-Gindert Péter rendezésében. Ld.: F. G. [Feleky Géza]: Hadviselt művészek kiállítása. *Pesti Napló*, 1919. március 9. 8. A szerző Herman Lipót kiállított művét is dicséretben említette.

⁸⁵ A művészeti egyesületekben zsűri mentességet élvező törzstag.

⁸⁶ Bednár János (1886–1932) festő.

Budapest, 1919. március 18.

Vasárnap délelőtt valami anyáskodó magaviseletén Rózsának felbosszankodván, a jelen levő Ármin⁸⁷ s Keresztes füle hallatára egészen parasztos gorombaságot vágtam neki oda, min érzékenysége következtében nagyon megharagudott, s már gyűlöletet érezvén irányomban elhatározta, hogy itt hagy - szakít velem. Azt hittem csak tréfa, egészen addig, míg tegnap délután ráfordítván az ajtóra mindkét kulcsot át nem adta nekem azzal, hogy az éjjel már nem jön ki, hanem csak másnap reggel - holmiját összepakolni. Mondhatom, hogy a ténye, s szavai megdöbbentően hatottak rám, s bár uralkodtam magamon, s nem feleltem, tulajdonképpen a szakításnak e ténye igen kellemetlenül érintett; útközben alig válaszoltam neki, s tulajdonképpen elszomorodtam azon, hogy e kegyetlen módon büntet. Hát, úgy látszik, vége a szerelemnek, gondoltam. S mikor a villanyosnál elváltunk, s feltűrt gallérral (az idő ismét hűvösre fordult) gyalog nekivágtam az útnak, kissé reménytelen depresszió fogott el a válás gondolatán, olyasféle, mint néha a háború alatt, ha valami vigasztalan hír ért, bár szívem mélyén nem adtam fel a reményt, hogy másnap, ha eljön, arra a mondásomra, „ugyan ne bolondozz, Rózsi”, mégiscsak itt marad nálam. Ez kissé megkönnyebbitette a helyzetet, de a kellemetlen nyomása elhagyatottságomnak egész este tartott, bár igyekeztem leplezni. - A Fészekben Csáktornyai azt mondta: aludhat-e nálam, mert nem akar Gödöllőre kimenni.⁸⁸ Szinte kaptam rajta, hogy legalább nem kell egyedül maradnom az éjjel a lakásomon. Hazajöttem, és meglepetéssel vettem észre, hogy a felső zár nincs lezárva. Tévedtem volna! Csáktornyai bevezettem a műterembe, én betekinttem a hálószobába, de ott csak az ágy volt megvetve, s a félhomályban nem vettem benne senkit észre. Vagy 1 1/2 órán keresztül mutattam Csáktornyainak a képeimet s mikor már a lefekvésen gondolkoztam, mintha valami zörejt hallottam volna. Megint bementem a szobába, hát az ágyból ki emelkedik fel? ... Rózsi! Egy kiengesztelő csók és ölelés után (persze boldogan) felszólítottam, keljen fel és főzzön egy teát, amit készséggel megtett. Kijelenthetem, hogy sokkal vígabb hangulatban voltam. Csáktornyait a műteremben fektettem le, mi pedig a szoba díványán meséltük el egymásnak a kibékülés örömeiben a fenti részleteket, kibővítve azokkal a dolgokkal, melyeket kölcsönösen nem tudtunk. Ő a tegnap délutáni eltávozásnál nagyon ráfordította a felső kulcsot a zárba, de rögtön vissza is fordította. Így csupán az alsó zár volt valósággal bezárva, de ehhez van még harmadik kulcs is, amit elővigyázatosságból magával vitt, ő sem bírta el valami könnyen a válás gondolatát, este sietett vissza, kissé telesírta a párnákat, s a zörgés, amit hallottam éjjel... a revolver ágy alá csúsztatása volt, most azonban szent a boldog béke, remélhetőleg jó időre.

⁸⁷ Herman Lipót unokabátyja, Herman Lázár gyermeke, bizományos, kereskedő.

⁸⁸ E látogatás után született az a kérvény, melyben tíz festő - köztük Herman Lipót is - kérte Kernstok Károly kormánybiztost, hogy a gödöllői kastélyban művészeti szabadiskola létesüljön, amivel a kastély „műtörténelmi” jellege is megőrizhető lenne. *A Magyar Tanácsköztársaság képzőművészeti élete* 1960. i. m. 60-62., 178. - az iskola nem valósult meg.

Ma délelőtt Herquet egy patikust hozott, mint vevőt, 2 kis képet vett tőlem 4500-ért.

Délután a Fészekben hadviseltek gyűlése, rémes banda, melyet még konfúzusabban tesz a buta és stréber Gémes-Gindert elnöklése. Hiába a tömeggel vesződni nem nagyon érdemes, s napról napra jobban unom ezeket a lármás, megerőltető, s a tömegpszichológiai tanulmányok által nem kárpótló gyűléseket. Azt hiszem, sokkal kellemesebb dolog volna visszavonulni ezektől a dolgoktól, s inkább többet dolgozni, mert a munka lassan halad. – A napokban vettem a Galber ékszerésznél s műkereskedőnél a Károly utcában⁸⁹ egy kis Baditz⁹⁰ tanulmányfejet, mely műkereskedői ügyességemnek diadalma, mert 250 koronába került s tízszer annyit ér. – Politikailag jelenleg kissé gyengén állunk, a képvásárlás dühöng, mert az emberek szabadulni akarnak a pénztől, s bármibe be akarják fektetni inkább, mintsem mint vagyondézmát az államnak leadni. Lehet, hogy lesz még ennek bőjtje is.

Budapest, 1919. március 21.

Megint történelmi nevezetességű dátum. Újság 2 nap óta nincs, nyomdászsztrájk s ma este (mint máskor is, gyakran, újság nélküli napokon) jöttek a különböző hírek – azt hiszem ezúttal több alappal: kormányválság s proletárdiktatúra, szakítás az Antanttal, szövetség az orosz-szovjet kormánnyal, vegyes kormány szocialisták s kommunistákkal, felállítják a vörös hadsereget, mozgósítás 18–45 évig stb. stb.⁹¹ Holnap megjelennek a lapok, abból majd többet fogunk megtudni. Nem remélek túlságosan sok jót, ámbár sohasem történnek a dolgok úgy, amint várná az ember. Annyi bizonyos, hogy én 4 1/2 év alatt éppen eléggé meguntam a háborúskodást. A Fészekbe hozták ezeket a híreket, képzelhető, milyen izgalom támadt. Olyasféle volt, mint a háború kezdetén. Róna (11. kép) persze lelkes kommunista volt egy pillanat alatt, „Éljen a proletárdiktatúra” – kiáltotta. Később tárgyalt velem, s Hoff-

⁸⁹ Valószínűleg elírás: Färber Simon régiségkereskedő és ékszerésről lehet szó, akinek az akkor már Kamermayer Károlyról elnevezett u. 3. alatt volt üzlete.

⁹⁰ Baditz Ottó (1849–1936) festő. Herman Lipót 1920. február 10-én ezt jegyezte fel: „A Baditz-kép viharosan fejlődik. Ma elvittem Petrovicshoz megmutatni, s az aláírás hiányát valami írással pótolni. P. el volt ragadtatva s azt mondta, hogy nagyon szeretné a Szépművészeti számára. Ő is adna esetleg annyit, mint a vevő. Beszéljem le lehetőleg az illetőt a kép megvételéről. Ezt szívesen megtettem, annál is inkább, mert Schlanger úr úgyszólván csak kényszeredetten ment bele az üzletbe, s egy olyan ember, aki csak az aláírást nézi, nem érdemli meg a jó képet. Este a Fészekben (hova Zsiga történetesen elhozta) megbeszéltük a dolgot, s így visszaadom neki a 14 000 Koronát, Zsiga meg a kettőt. A dolog természetesen ezzel még nincsen befejezve. Csáktornyaival beszélgettünk róla, hogy jó lenne egy magános palival megvetetni a képet, s az aztán ajándékozza oda a múzeumnak. Így aztán mindnyájan jól járunk. Ilyen lavírozások mennek most a képekkel.” Herman naplók, 1920. február 9. 4626 = 186. p.

⁹¹ A Vörös Hadsereg és Vörös Őrség alakításáról szóló rendelet: *Tanácsköztársaság* [Budapesti Közlöny], 1919. március 30. 3.

11. Herman Lipót: Róna József, 1929. 174 x 232 mm, papír, ceruza.
Magyar Nemzeti Galéria Grafikai Osztály, ltsz.: F 75.45.
© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

mannal egy szoc. képzőművészek szervezetének megalkotásáról. Vacsora után Falussal⁹² elmentünk az Otthonba híreket hallani. Sokat ugyan nem hallhattunk, teoretikus filozofálás folyt egy asztalnál, felületes viccelgetés más helyütt. Nemsokára hazajöttem onnan, az utcán látszott némi nyugtalankodás, a hídon gépfegyveres szakasz masírozott. A műteremházban csak az én ablakom világított, jelezvén, hogy Rózi idehaza van. Az eső dacára mégis felfele sétáltam egy darabot, megfigyelni szándékozván, hogy be lehet-e látni. Hazajövén kissé enyhítettük a nagy világosságot. Nemsokára le is fekszünk, a mai zsűrizés a Múcsarnokban, meg az este hallott szenzációk meglehetősen elfárasztottak. A díjzsűrizés a Múcsarnokban tegnap és ma történt a hadviseltek kiállításán, eléggé fárasztó multság, sok energiát és hangot fogyasztott. Ismét meggyőződhettem róla, hogy a gyenge festők ítélete is gyenge (Benczúr,⁹³ Béli Vörös, Kallós Árpád, Sándor Jóska, Juszko, Márton⁹⁴ és én voltunk a festő zsűrik). Sok multságos epizód is előadódott természetesen. Kíváncsi voltam, hogy is megy már egyszer ilyenféle zsűrizés. Félek, hogy a legközelebbi jövőben me-

⁹² Falus Elek (1884-1950) festő, grafikus, iparművész. Kapcsolatukról ld.: Herman Lipót: Falus Elek. *Magyar Művészet*, 9, 1933, 8. 225-239.

⁹³ Benczúr Gyula (1844-1920) festő. A naplóról ártellenes oldalán Herman utólagos bejegyzése: „Érdekes volt Benczúr, ez a szelíd és barátságos ember, milyen makacsul ellent állt modernebbnek tetsző ember jutalmazásának.”

⁹⁴ Sándor József (1887-1936) festő; Juszko Béla (1877-1969) festő; Márton Ferenc (1884-1940) festő.

gint el kell térnünk kissé az ilyenfajta tanulmányoktól a kommunista államformában. Nekem ugyan az az érzésem van, hogy a magyar bolsevizmus másfajta lesz, mint az orosz vagy német, kissé gyenge kópiája azoknak, mindazonáltal a kísérő zavaroktól nem lesz egészen mentes a dolog. Hát majd meglátjuk!!

Budapest, 1919. március 23.

Milyen megváltozott hangulatok lengik át a várost s lakóit. Óriási bizonytalanság, nem tudjuk, hogy is állunk, mit kell tenni, mihez kell fogni. Gazdag emberek kétségbeesése nagyon érezhető, hiszen tegnaptól mára szegények lettek. A szegények sorsa természetesen bizonytalan, bár a pillanat ad nekik némi vigasztalást és elégtételt, hogy szegények, s így nem veszhetnek sokat. Aztán jönnek a különböző rémhírekkel az ijesztgetők, a csodálatos módon túlhajtók. A művészek gondja különben teljesen érthető, elvégre az ő munkaadóik, a gazdagok, eltűnnek – legalább egyelőre – a porondról. Helyükbe csak az állam léphet, mint eltartó elem. Ma délután a Fészekben (melyet különben el akartak tegnap este rekvirálni a cipész munkások) értekezlet volt, hol megbeszéltünk egymással tennivalót, holnap tudakozódunk a tennivalók iránt s holnaputánra összehívjuk a gyűlést, melyen aztán a továbbiakról határozunk.

Budapest, 1919. március 24.

Olyasféle kedélyhullámzásokban van részem, mint 5 év előtt a háború első napjaiban. Egész napon át újabb és újabb rémhírek, s eléggé deprimáló valóságok. Erős idegek kellene ehhez. Futkosunk mindenfelé, próbálunk segíteni művésztársaink, s ezzel saját sorsunkon is. Ma a helyettes Közoktatásügyi népbiztosnál, a kommunista Lukács Györgynél⁹⁵ voltunk érdeklődni, holnapra összehívtuk a művészeket egy Fészekben tartandó értekezletre, talán eljön a népbiztos is. Más irányban is folynak tapogatózások, hogy a szellemi proletariátuson segítsünk. Kérdés fog-e sikerülni, dacára a szép ígéreteknek. Bár aránylag nyugodt természetű ember vagyok, mégsem tarthatom meg oly fokban nyugodtságot, hogy mint a saját haldokló testén tanulmányokat folytató orvos, nyugodtan leírjam a jelenleg körülöttem folyó fantasztikus átváltozásokat. Csodálatos simán megy egyelőre az átalakulás, de azt hiszem, jönnek nemsokára nagyobb zökkenők. Ismerőseim s barátaim közt vannak igen sokan, kik hisztérikus komolysággal s vajúdással látják a dolgokat (Nagy Endre, Hoffmann), s mikor így telítve egy nap különböző rémes s kevésbé rémes hangulataival, meglehetősen ingerlékeny befogadási képességgel hazafelé tartunk, elég pár katonát látni egy helyiségben rakosgatni, hogy azt higgyük, íme kezdődik már a rámolás, a szabad préda. Kissé hasonlít ez az állapot az utolsó prágai napokhoz is,

⁹⁵ Lukács György (1885–1971) filozófus, esztéta, helyettes közoktatásügyi népbiztos.

mikor a rémlátó Poppel⁹⁶ mindig a küszöb előtt álló forradalommal ijesztgett bennünket. Ez be is következett, csak nem azon a módon, ahogy ő jövendölte. Hiszen most is bekövetkezik a kommunizált állapotba való átmenet sok kínos és keserves pillanata, de tán mégsem olyan szörnyű módon, ahogy sokan elképzelik. Viszont elhíhető, hogy sok burzsuj idegei ezt sem fogják megrázkódás nélkül elviselni tudni.

Budapest, 1919. március 25.

A mai nap, dacára a délutáni izgalmas és hangos gyűlésnek, sokkal nyugodtabban telt el. Délelőtt ugyan nem dolgoztam, de a napon sétálgattunk s beszélgettünk Glatterékkal,⁹⁷ kik éppen úgy be vannak ijedve, mint legalábbis mindenki más. A lapoknak legerősebb cenzúra alatt megjelenő hírei megnyugtatók, s semmiféle képét nem adják annak az izgalmas belső harcnak, mely megbízhatatlan hírek szerint a munkástanácson belül⁹⁸ folyik. Délután Kóbernél voltam, Hoffmannal beszélgettünk sok minderről, az aktuális ügyekről természetesen. Ma ők sem látták olyan teljesen sötétnek a helyzetet, de azért tartanak, főleg élelmiszer zavaroktól. Délután 5-kor már rengeteg ember volt a Fészekben, hol a gyűlést meg is tartottuk, nem minden incidens nélkül. Pogány Kálmán, a művészeti népbiztos egy eléggé szigorú bejelentést tett, Göndör⁹⁹ enyhébben beszélt, én előadtam a kataszter¹⁰⁰ felállításának tervezetét, ezután a kommunisták hatalmas vitája kezdődött, amely majd-

⁹⁶ Poppel Gusztáv százados, Herman Lipót katonatársa. A 68. ezrednek Prágában is volt egy egysége, egy időben Herman is ott szolgált.

⁹⁷ Glatter Gyula (1886-1927) festő, a Kelenhegyi úti műteremházban lakott, ahol édesapja Glatter Ármin (1862-1933) festő is.

⁹⁸ A Budapesti Központi Forradalmi Munkástanács 1919. március 21-én a Tanácsköztársaság kikiáltásakor alakult, s gyakorlatilag az országgyűlés szerepét töltötte be, éles viták színtere volt a szociáldemokrata és kommunista tagok között.

⁹⁹ Pogány Kálmán (1882-1951) művészettörténész, a Szépművészeti Múzeum munkatársa. 1919. március végétől április 23-ig a Múzeumi és Művészeti Direktórium vezetője volt, majd ismét a frontment harcolni. Göndör Ferenc (1885-1954) újságíró, a sajtódirektórium elnöke.

¹⁰⁰ Az ülésen, amelyen Kernstok Károly elnökölt „Elfogadták Herman Lipót indítványát, hogy a művészek gazdasági támogatása céljából Képzőművészeti Nyilvántartó Iroda állítsák fel, amely működését azonnal megkezdi. Az iroda a kiosztott kérdőívek átvétele és a felvilágosítások megadása végett naponkint délután 3-7-ig nyitva van a Fészekben.” *Pesti Napló*, 1919. március 27. 7. Hamarosan megjelent a felhívás is: „A művészeti direktórium nyilvántartásuk s anyagi ügyeik rendezésének megkönnyítése végett haladéktalan szakszervezeti tömörülésre szólítja fel az összes művészeket és pedig a festők, grafikusok és szobrászok a Rajzolóművészek szakszervezetébe (VII., Kertész utca 23, Fészek), az iparművészek az Iparművészek szakszervezetébe (VIII., Baross tér. József főherceg szálló), az építészek pedig az Építészek szakszervezetébe (VI., Dalszínház utca 2) lépjenek be. Pogány Kálmán, a közoktatásügyi népbiztos megbizottja.” *Pesti Napló*, 1919. március 28. 6.

nem verekedéssé fajult, de azután szerencsésen befejeződött, miután a kedélyek forradalmi módon felzaklatódtak. De engem nem túlságosan izgatott a dolog. Vacsora után, egy volt „előkelő” társaságnak adtam elő egy szabadelőadást a kommunizmusról, ahogy én azt józan eszemmel elképzeltem, nagy köszönettel és megnyugvással vették tudomásul a dolgokat, mert bizony ők is egy kis drukkból vannak (Karlovszkyék, Littkeyék¹⁰¹). Most már magamnak is el kell végre pontosan olvasni a Buharin írását¹⁰² a kommunista programról. A Magyar Rajzolóművészek Szakszervezete a napokban alapos kibővülésben fog részesülni, valószínűleg belép az egész Magyar Képzőművészek Egyesülete.

Budapest, 1919. március 28.

Hát sok minden történik most, főleg az ember belsejében. Nem is lehet mind leírni. Csak a fontosabb dolgokra térhetek ki. Hát a Fészekben, mely lassanként mégiscsak átalakul a két szakszervezet (a színész és a rajzolóművészek) szakszervezetévé, nagy munka folyik, amely eléggé idegesítő. Közben jön a sok rossz hír, mely estig meglehetősen lehangol. Tegnap éjjel felé aztán rablótámadásban is volt részünk, idefönn, a műteremház előtt közrefogott bennünket (Gárdost, Glatter Gyulát és engemet) 8 csibész, revolvert fogott ránk s elszedte pénztárcánkból a pénzt. Egyéb dolgainkat meghagyta. Érdekes élmény volt, megérte a 32 koronát, amit elszedtek tőlünk. Legalább ezen is átesett az ember. Ma délelőtt Pogány szépművészeti népbiztosnál jártunk, mondott egyet-mást, biztatást is, de valóságos eredményt nem. Délután szorgalmas munka a Fészek irodájában. Szinyei is eljött belépni a szakszervezetbe. Steiner dr.¹⁰³ pedig hálásan köszönte, hogy továbbra is megengedem neki a Fészekbe járást. Komikus, de egyben szomorú dolog látni a sok letört öreg embert, ki nemrég még gőgös nagyúr volt s most reszket attól, hogy az új rezsim még művészeknek sem ismeri el. Én meg gyorsabban, mint hittem volna, az összes képzőművészetek szakszervezetének elnöke lettem – remélem nem sok időtartamra. Mindent a lélekjelenlét okoz, én igazán nem stréberkedtem utána, a többi ember gyenge.

Budapest, 1919. március 30.

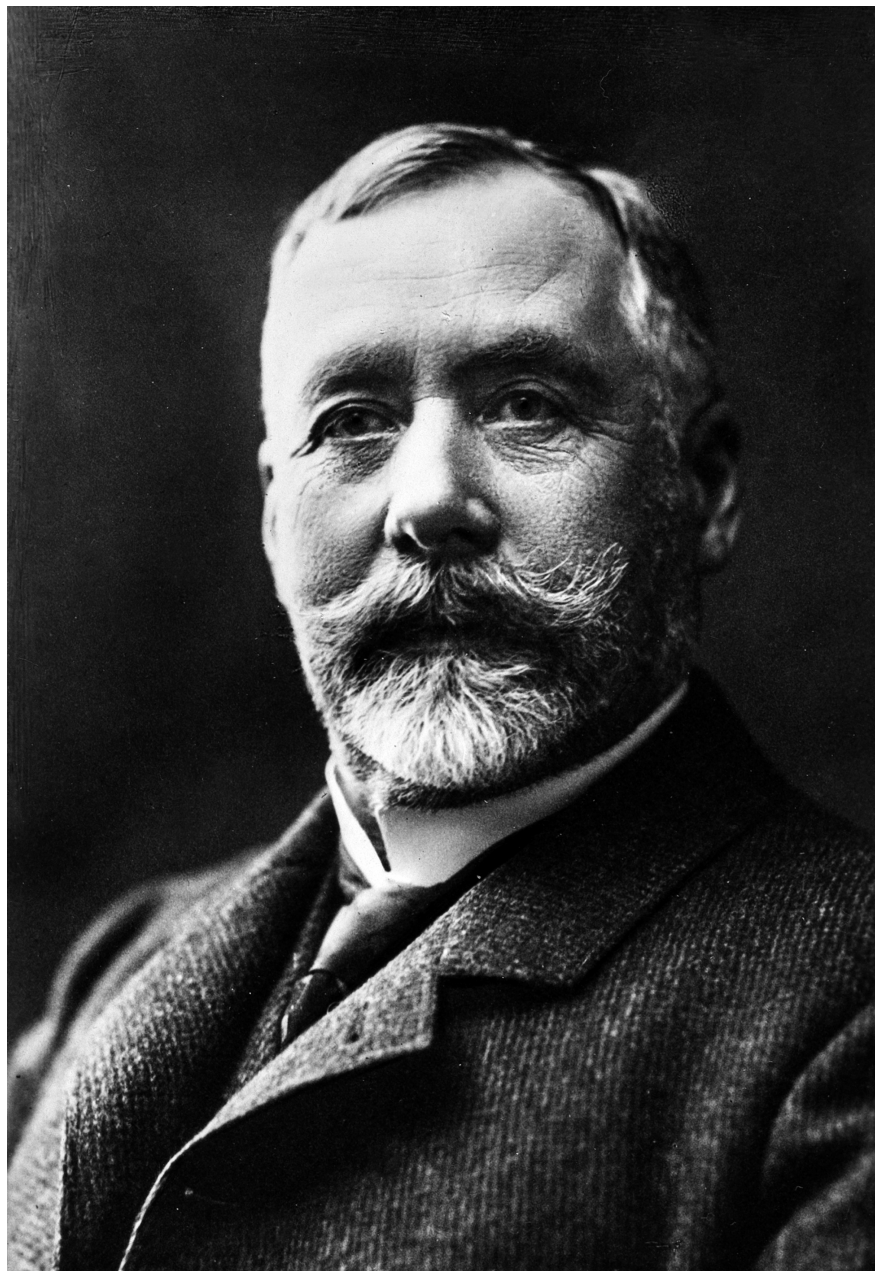
A szervezés elég jól megy. Ma Berénnyel¹⁰⁴ beszéltem telefonon, mint a direktórium egyik tagja, ő adja az utasításokat. Nagyon kellemes engedelmeskedni,

¹⁰¹ Littkey Antal (1879-?) festő.

¹⁰² Nyikolaj Bucharin (sic!): *Az imperializmus diktatúrájától a proletárdiktatúráig*. Ford. Rajczy Rezső. Budapest, 1919.

¹⁰³ Feltehetően Steiner József festőről van szó.

¹⁰⁴ Berény Róbert festő az 1919. március 22-én megalakult művészeti és múzeumi direktórium tagja volt, Lessner Manó (1888-1944) építész, Kozma Lajos (1884-1948) építész, Ferenczy Béni (1890-1967)

12. Szinyei Merse Pál portréja, 1910-es évek. Fotó.
Magyar Nemzeti Galéria Adattára, ltsz.: 19996-78-64.
© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

csak legyen, aki parancsol. Tegnapról, megint az idők jellemző eseményeként akarom feljegyezni, hogy Pali bácsi jelentkezett a szakszervezeti igazolványért, lányát, sőt fiát, Felixet¹⁰⁵ is bejelentette festőnek! (12. kép) Az öregtől természetesen ezt igazán nem lehet rossz néven venni, mint apa nem utálhatja úgy a fiát, mint mi, politikai működéséért. Hiszen kíváncsi vagyok, hogy a direktórium hogy fogja a nagy munkát elvégezni, mert nálunk óriási anyag gyűlik. Természetesen boldog-boldogtalan jelentkezik festőnek, mindenki, aki valaha rózsákat festett selyemre, azt hiszi, hogy a proletárhatalom el fogja tartani. Hiszen bárcsak így volna, de ebben nehezen tudok hinni. Napról napra szebbnél szebb, a becsületes ember szívét igazán megnyugtató népkormány rendeletek jelennek meg. Azon túl olyan újságközlemények, melyek az emberiség aranykorát ígérik. A gaz magántulajdon lassú kimúlása nem kis örömet okozhatna, ha nem kellene tartani attól, hogy az Antant gazdagjai s hatalmasai még erősek, s hogy élelmiszerekben elszegényedett országunk nem bírja el a harcot. De hát bízni kell. Kétségtelen, hogy a zökkenések dacára erről az útról nincsen visszatérés. A kommunizálás ideája el fog előbb-utóbb terjedni az egész világon, s lassankint le fogja vetni merev formáit, s az élethez fog alkalmazkodni. Lehet, hogy még sok keserves napot élünk meg a világmegújhodásig, lehet, hogy véres csaták következnek el, s ezek nekem nagyon fájnak, de néhány évtized múlva boldogabb lesz az emberiség, legalább az a része, mely dolgozik. Természetesen egy egész beidegzett régi ideológiát kell magunkban legyűrnünk, hiszen szolgálai voltunk a tőkésnek, a gógös uraknak, hol meg kellett alázkodnunk amellet, hogy képességeink legjavát, eredményeit adtuk oda. Sokan még ilyen módon is vagyonhoz jutottak. Kollégáink közül ezek aztán teljesen átvették a tőkés tulajdonságait, s most, hogy a vagyon elpusztult, természetesen érzékenyen találódtak. De a művész a legkönnyebben asszimilálódik. Ha a franciák (mint hírlík) elfoglalják az országot, ennek a szép álomnak egy időre vége van, de az emberi lelkekből ki nem törölhető, még az ország ideiglenes leveretése esetén sem a kommunista gondolat.

szobrász, Antal Frigyes (1887-1954) művészettörténész és Wilde János (1891-1970) művészettörténész társaságában. Ld.: Művészeti és múzeumi direktórium. *Pesti Hírlap*, 1919. április 11. 7. - Berény Róbert 1919. augusztus 20-án írta a katonai parancsnokságnak igazoló levelében: „Az akkori Közoktatásügyi Népbizottság múzeumi és művészeti ügyek intézésére ügyosztályt létesített, melyben egy politikai megbízott ügyosztályvezető alá az egyes művészeti és műtörténeti ágaknak megfelelően szakreferensekből álló tanácsadó szövetet helyezett, mit együttesen művészeti és múzeumi direktóriumnak neveztek. Ebben mint a festészeti ügyek referense kb. március 27-től lemondásomig, május 20-ig voltam havi 1800 korona fizetéssel, mit csak egy ízben vettem fel. Ottani működésem abból állott, hogy egy festészet-kulturális programot kidolgozni kezdtem, a festőművészek festékekkel való ellátásának ügyét megindítottam, az ügyosztályvezetővel együtt kijártam és a Képzőművészek és Iparművészek Szakszervezeti Szövetsége útján a festő- és rajzoló művészek között a Szakszervezeti illetékes egyénei által kiosztattam.” - Kontha Sándor: Két művész a Tanácsköztársaságban. *Ars Hungarica*, 7. 1979. 95-96.

¹⁰⁵ Szinyei Merse Pál, Szinyei Merse Rózsi (1881-1952), festő, illetve Szinyei Merse Félix (1872-1954) jogász, képviselő.

Budapest, 1919. április 2.

Tegnapelőtt két Fészekbeli iroda kisasszonynak, miután sokáig dolgoztunk, tréfából azt mondtam jöjjenek hozzám a műterembe aludni. A meghívást elfogadták, s bár emlegettük, hogy van nálam itthon egy nő, bizonyára meg lehetek lepve, mikor erről megbizonyosodtak. Rózsai felkelt, kérésemre teát is főzött, s másnap délig jó képet vágott a tréfához, de tegnap este már nagyon kikaptam ezért az „áprilisi” járatásért, de végül is megbékéltünk. A Fészekben sok a munka nagyon, néha kissé komplikálódik is az ügy, mely nem olyan egyszerű, mint első pillanatban látszott. Berény is megjelent ma, kivel sikerült egy-mást elintézni. Azt hiszem fognak menni a dolgok is.

Budapest, 1919. április 3.

Odakünn nagyon izgatott a hangulat, délelőtt megint nagy felvonulás volt a Várba, Pogány József¹⁰⁶ hadügyi népbiztost lemondásra kényszerítették, sokak szerint le is tartóztatták, s a forradalmi törvényszék elé állítják. Sokak szerint a vasmunkások mérsékeltebb programot akarnak keresztülvinni, mások szerint viszont a kommunisták akarnak erélyesebben eljárni. Az ég tudja, hogy hogyan alakul a dolog. Mást, mint találgatást nem végezhet az ember. Itt mellettünk a Gellért fürdőben van az egyik nagy főhadiszállás, ott áll a sok hadiautó a piros szalagos vöröskatonáktól közrevéve. A Fészekben kissé lecsendesedtek az ügyek, de azért elég nagy még mindig az izgalom a várakozás miatt, hogy mit hoz a jövő. Apró kellemetlenkedések is vannak, de ezek nem kedvtelenítenek el nagyon, bár hazudnék, ha nem vallanám be, hogy jó volna már egy kissé megszabadulni ettől a terhes hivattól, melyet saját magam vettem a nyakamba. De hát kötelességemnek gondoltam némi szervező talentumomat az össz művészek érdekében latba vetni. Lehet, sőt nagyon valószínű, hogy nagyon szidnak majd érte, de hálára én nem is számítok, azt hiszem nem is igen fog érdekelni, ha már egyszer túl leszek a dolgokon. Nagyon kíváncsi vagyok, nem változik-e meg a szituáció addig, míg mostani munkánknak első eredményeit leszakaszthatnánk – azt, hogy valamicske hirtelen segílyt nyújthatnánk a nagyon rászorulóknak. Azután aztán remélhetőleg kevesebb is lesz a munka.

Budapest, 1919. április 8.

Kezd kissé lehangolódni a munka vállalimról azáltal, hogy kezdjük megalakítani a szakosztályokat.¹⁰⁷ Ma példás rendben, s némi terrortartottuk meg a szobrászok

¹⁰⁶ Pogány József (1886–1937) újságíró, politikus, a Tanácsköztársaság idején, 1919. március 21.–április 2. között hadügyi népbiztos.

¹⁰⁷ „A Képzőművészek és Iparművészek Szakszervezeteinek Szövetsége a szakosztályok megalakítása végett összehívja tagértekezletre a szobrászművész elvtársakat április 8-án, kedden délután 5 órára, a

13. Herman Lipót: Vaszary János, 1930 k. 237 x 163 mm, papír, ceruza.

Magyar Nemzeti Galéria Grafikai Osztály, ltsz.: F 75.51.

© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

szakosztályának gyűlését. Lányi¹⁰⁸ és barátai hallatlan ügyesen dolgoztak, minden megjegyzés nélkül a hivatalos lista győzött, s a 11 tagú intézőbizottság meg is kezdte a működését. Beszédem, s Hoffmanné elég sikeresek voltak, s az apró félreértéseket sikerült hamarosan eloszlatni. Holnap jön a nehezebb feladat, a festők napja, ez valószínűleg nem fog már ilyen simán menni, de lehet, hogy nem lesz katasztrófa. Meglehetősen fáraszt már a munka, de főleg az egyes emberek stréberkedése, s ostobasága. A művészdiktatúra részéről szigorú hangok hallatszanak, fenyegetések s lélekben bizonyára az az óhaj, hogy ez a szakszervezet, mely együttes fellépésével esetleg némi óhajt is kifejezhetne – boruljon fel. Ezt sokan rövidlátásukkal elősegíthetik, de hát az emberek úgy látszik saját sorsuknak kovácsai. Rám nézve, ki ezt a foglalkozást kissé sportszerűen űzöm, kit a tömegpszichológia meglehetősen érdekel, alapjában véve nem túlságosan nagy fontosságú ez az egész handabandázás. Persze szeretném, ha kialakulhatna valami egészséges szellemű dolog ebből a nagy összevisszaságból, de nem nagyon bízom már benne. Az emberek túlságosan kicsinyesek s ostobák. S főleg a tömeg kiszámíthatatlan.

Budapest, 1919. április 9.

Ma a festők gyűlése volt s várakozáson felül sikerült uralnom a tömeget. Ügyesen ment a dolog, nem minden terror nélkül, de mondhatom, hogy egészséges dolog jött ki belőle. Rippl lett a vezető, Csáktornyai a helyettese, Fényes, Réti, Grünwald, Déry, Czigány, Béli Vörös, Orbán, Csók, Dudits, Szlányi és Vaszary¹⁰⁹ (13. kép) jöttek be úgy, ahogy terveztem. Nagyszerű multság a tömeget, mint hangszert felhasználni s azon játszani tudni. Persze igen gyakran kisiklik az ember kezéből, mert hiszen kiszámíthatatlan. Mindenesetre élénken kell figyelni, az előkészület ugyan nem árt, de azért a helyzet magaslatán kell állani, s mindig a körülményekhez kell alkalmazkodni. Olyanféle dolog, mint a jó képnek megkoronázása, s a természet segítségével való keresztülvitele. Jó előkészület kell hozzá, alapos aládolgozás, kellő diszpozíció, s szerencse is. Ilyenkor látni, hogy Van Goghnak mennyire igaza van, hogy tömeggel (az emberrel) dolgozni a legnagyobb művészet. Természetesen el kell készülnie rá, hogy a tömeg sohasem hálás, mindig lebuktatja azt, ki ideig-óráig a tetején nyargal, de hát a „tanulmányozás” számára ennek is megvan a maga varázsa – annyi baj legyen, hogy a részegség után a katzenjammer¹¹⁰ következik – Kacz¹¹¹

festőművész elvtársaikat április 9-én délután 5 órára, a rajzolóművész elvtársaikat április 10-én délután 5 órára, az építőművész elvtársaikat április 11-én délután 5 órára a Fészek (VII. Kertész-u. 6.) értekezleti termébe.” *Pesti Napló*, 1919. április 6. 7.

¹⁰⁸ Lányi Dezső (1879–1951) szobrász.

¹⁰⁹ Czigány Dezső (1883–1937) festő, a Nyolcak művészcsoporthoz tagja; Dudits Andor (1866–1944) festő; Szlányi Lajos (1869–1944) festő.

¹¹⁰ macskajaj, másnaposság

¹¹¹ Komáromi-Kacz Endre (1880–1969) festő.

megint beszédet mondott, végig hagytam beszélni, mert láttam, hogy tulajdonképpen a malmomra hajtja a vizet. A gyűlés vége felé aztán kissé erőszakosan jártam el, de sikerrel, s a főzött tömeg úgy szavazott, mint a parancsolat. Azt hiszem azonban, hogy a dicsőség nem sokáig tart, mert kezdenek már ébredni a transzból, amibe a hirtelen átalakulás szakszervezetté helyezte őket, s már kezdik megelőgelni az önkényeskedéseimet.

Budapest, 1919. április 12.

Most már kissé lelohadt a nagy munka, illetve elszlott a szobrászok és festők közt. Azt hiszem menni is fog a dolog, mert ügyes emberek állanak az ügyek élén. Sidló, Csáktornyai, Kóber s még néhányan, akiket felkértem, illetőleg megválasztattam a munkák végzésére. Most aztán még hátra lenne az építészek dolga, de ebben akadályok merültek fel. Érdekes egyéb tapasztalatok is jöttek. A május elseji monstre vörös nap rendezése körüli értekezések – többek közt Szamuely¹¹² népbiztossal, ki forradalmi alak, gyengén emlékeztet Robespierre-re. Érdemes volna róla többet tudni és írni. Tegnap este Rózsival a Molnár *Liliom* című darabjában. A közönség hogy megváltozott és a darab – miután a régi világrendből való, mennyire deplacirozott.¹¹³ Igazán kezdek örülni az új rendnek, mert fölébe helyezkedem a pillanatnyi kényelmetlenségeken. Mégiscsak ez az igazi, a javak igazságosabb elosztása, az emberi butaság eltörlése stb. Hogy stréberek és ostoba emberek is vannak, hát erről nem lehet tenni.

Budapest, 1919. április 13.

Benne a nagy változásokban észre sem veszi az ember a „történelmi időket”, pedig ha valaha, úgy most volna érdemes pontos leírását adni az eseményeknek, mert ilyesfajta dolgokban ritkán van része az embereknek. S a lapok nem adhatják egészen hű képét az eseményeknek. Szigorúbb cenzúra van, mint valaha, hiszen a proletárdiktatúra nagyon erélyes eszközökkel lát hozzá a társadalom átalakításához. Hallatlanul érdekesek az események, csak ne volnának apró gondok és zavarok, kényelmetlenségek, melyekkel természetszerűleg jár az új állapot. De viszont mennyi ideális változást hozott magával a dolog. Először is, hogy mindenki „elvtárs” a másiknak, a pincér, a villanyos kalauz, a festő kolléga, s a volt nagyságos úr. Aztán, hogy semmi szeszestalt nem ihasz, hogy megszűnt a Fészekben a kártya, s a sok léhűtő nagyúr. Viszont most mindenfajta színész, kórista, kezdő festő – mind szakszervezeti tagok – feljárnak, a vacsora tömegetetés, és jelentékenyen rosszabb. De az én érzéseimet ez igazán nem bántja, ez a demokrácia, hiszen mindenkor hajlamos voltam erre. Nem

¹¹² Szamuely Tibor (1890–1919) újságíró, politikus. A Tanácsköztársaság idején egyidejűleg hadügyi népbiztos-helyettes és közoktatásügyi népbiztos.

¹¹³ nem helyénvaló, erőltetett

szerettem az urakat, éppen csak a tehetségeket. De viszont most is szent meggyőződés az, lesz is, hogy igazán ideális államforma a diktatúra. Egy értelmes, világos eszű, erélyes, a mesterségét értő ember vezessen, s az összesség fogadjon szót. Csak éppen jól kell megválogatni a tisztességesen gondolkozó okos embert. Böngésszük a kommunista iratokat, a forradalmi regényeket. Nagy, egészében igazán szép a terv, de a keresztülvitelnél nem kerülhetők el a zökkenések. Íme a művész direktórium! Pogány Kálmán nevű múzeumi hivatalnok – egy mérsékelt okosságú, de akaratos férfi a főnök, Berény, Kozma, Ferenczy Béni és Lessner¹¹⁴ a tagjai. Ők fogják megítélni s beosztani a művészeket Pór Berci, Tihanyi, Nemes Lampérth s Uitz¹¹⁵ segítségével. Nem valami szélsőségektől ment vélemények, bár Berény igen értelmes ember. Persze a művészettel foglalkozó társaim legnagyobb része szorongva tekint a határozat elé, s lehet, hogy egyelőre nem is minden ok nélkül. Nehéz átmeneti idők következnek be akkor is, ha az ítélet mondjuk sokra kedvező lesz, mert az az érzésem, hogy momentán az állam nem lesz abban a helyzetben, hogy valóban gondtalan életet biztosítson mindenkinek, akinek ezt szánja. De hát nem marad más hátra, mint bízni az élet saját logikájában, s a dolgok elhelyezkedési képességében. Én egyelőre nem hiszek abban, hogy a régi világ visszajöjjön, inkább azt hiszem, hogy szükségszerűen elterjed a kommunizmus az egész világon. Lehet, hogy a győzelmes országokban kissé enyhébb formában – az esetben enyhülni fog a dolog itt nálunk is – (már egy cseppet jobbra), aminek némi jelét látom abban, hogy a magántulajdont nem törlik el teljesen, s meghagyják a pénzt, mint csereeszközt – ezekről talán majd egyszer részletesebben, mert valamikor talán érdekes lesz, hogy miként gondolkoztam ebben az időben a dolgokról. Hiszen engem a masinériája az egyéni s tömegpszichológiának nagyon érdekel s mulattat, melyhez ezek a feljegyzések érdekes adatokkal szolgálnak.

Budapest, 1919. április 16.

A délelőtt eltelik olvasgatással, öltözködéssel, borotválkozással, munkához egyelőre nincs túl nagy kedvem, nem is igen tudja az ember, hogy tulajdonképpen mit is csinálhat, mi fog következni, kié lesznek a képek, kell-e majd egyáltalán valakinek is. S az események minduntalan új helyzetet teremtenek, az ember vár, hogy majdcsak megállapodik valamiben a dolog, talán majd akad valami hivatalos munka is. Egyelőre teljesen le van fűrészelve minden megélhetési, illetőleg keresési lehetőség. De tán 1–2 hónap múlva tisztábban láthatunk. Délben a Városház utcába kellett menni Némethy tanácsnokhoz, kivel a Vurstli¹¹⁶ átalakításáról beszélgettünk. Ebéd után Nagy Endrét látogattam meg (délben a korzón kissé sé-

¹¹⁴ Ld. a 102. jegyzetet és *A művészkataszter* c. összeállítást jelen számban.

¹¹⁵ Pór Bertalan (1880–1964) festőművész, a Nyolcak tagja; Uitz Béla (1887–1972) festő.

¹¹⁶ Némethy Károly (1890–1954) jogász, székesfővárosi tanácsnok. – A vurstli a mutatványosok részére hatóságilag kijelölt rész volt a Városligetben.

14. Herman Lipót: Salgó Ede és Pólya Tibor, 1927. 142 x 210 mm, papír, ceruza. Magyar Nemzeti Galéria Grafikai Osztály, ltsz.: F 75.46.

© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

tálgattunk Pólyával (14. kép), Kálmán Ubullal s Lakatos Lacival¹¹⁷), vele is a Vurstliról folyt a beszéd. Ő már szeretne április 1-re valamit elkészíteni, de ez tulajdonképpen nem lehetséges, mert hiszen éppen az lesz a dolog fő ereje, hogy alapos munkát kell itt végeznünk, mert csak így válik kultúrterjesztővé a népnél. Az Otthonba mentünk, ott hallottuk az ajtóban Szép Ernőtől, hogy Kéri Palit letartóztatták, mert a Göndör *Az Ember* című lapjában megtámadta¹¹⁸ Lukács Győr-

¹¹⁷ Pólya Tibor (1886–1937) festő; Kálmán Jenő Ákos (Ubul) (1883–1958) zenekritikus, újságíró, a Kertgazdasági és Magtermelő Részvénytársaság, majd Zöldségközpont igazgatósági tagja, a *Pesti Napló*, illetve az *Est-lapok* munkatársa; Lakatos László (1882–1944) író.

¹¹⁸ A kirobbanó vita ürügyét Mácza János (1893–1974) esztéta, a MA kör tagjának kinevezése szolgáltatta. Mint visszaemlékezésében írta: „Lukács György aláírásával kinevezést kaptam a Nemzeti Színházhoz. Mint segédrendező. Írtam az elkezdett munkámat, ami a *Mában* jelent meg folytatásokban. [...] Részt vettem a Ma »propagandaelőadásain«. De leginkább a Nemzetiben voltam »elfoglalva«, ahol minden nap a délelőtti órákban meg az esti előadásokon voltam jelen.” *Kortársak Kassák Lajosról*. Szerk. Illés Ilona, Taxner Ernő. Budapest, 1975. 10. A fentiekből is látható, hogy munkája a színházban formális volt. Ennek ellenére az a körülmény, hogy a Kassák-kör, illetve a Nyolcak, a Vasárnapi Kör számos tagja „vezető” kulturális beosztásba került, sok tekintetben jogos félelmet keltett a művészek széles körében. – Kéri Pál: Mácza. *Az Ember*. 1919. április 15. (29. sz.) 5–6.; Letörni a kultúrforradalmat. *Vörös Újság*, 1919. április 16. 7. [részben Révai József írta a cikket]; Göndör Ferenc: Kik akarják diktálni a proletárodalmat? *Népszava*, 1919. április 16. 7.; Fenyő Miksa: Dostojewski. *Nyugat*, 12, 1919, 8.

gyöt, s a Mácza, Kassák, Balázs Béla¹¹⁹ társaságot. Estefelé a Fészekben még mindig nagydolog van. Vacsoránál szörnyen nagy tömeg, utána is odafönn. A vörös teremben Szamuely elvtárs vezetése mellett május 1-ei ünneprendezés megbeszélés, aggodalmam igaznak bizonyult, mert nagyon redukálódott a dolog, nincs se anyag, se pénz. Szóval a festés elmarad, amit nem is bánok, hiszen a rövid pár nap alatt úgysem lehetne semmi rendeset összehozni. Szamuelyvel beszélünk a műtermekről is, nem valami túl jó kilátásaink vannak nekünk művészeknek a jövőre nézve, de azért nem kell kétségbe esni, az a pár ügyes ember majdcsak megél a jég hátán is, ki élelmes.¹²⁰ De némi nehéz időkre számítani kell. Volt már részem bennük.

Budapest, 1919. április 18.

Délelőtt festettem Hoffmannról egy portréfejet, délután pedig a szakszervezeti elnökök gyűlésén voltam az Új Városháza nagytermében, hol Böhm és Szántó népbiztosok¹²¹ tartottak előadást a szakszervezetek feladatairól az új államalakulatban. Nagyon érdekes és tanulságos ezeknek a gyűléseknek a meghallgatása. De én sajnos nem tudok hinni egészen a dolgok sikerülésében, én csak azt látom, hogy egyelőre sötét a jövő, fogy a nyersanyag s kevés a kilátás rá, hogy újakat kapjunk. Ilyképpen mit ér a legszebb kommunista álom? De bízunk kell a dolog sikerültén, hiszen

(április 16.) 600-602.; [Révai József]: Letörni a kultúrforradalmat. *Vörös Ujság*, 1919. április 17. 7.; Göndör Ferenc: Ne bánts d a Máczá! Válasz a Vörös Ujságnak. *Népszava*, 1919. április 17. 6-7.; Rozványi Vilmos: Kéri. *Vörös Lobogó*, 1919. április 17. 6.; Nyilatkozatok. A pártvezetőség határozata és Lukács György elvtárs közlése. *Népszava*, 1919. április 18. 7. - az írárok újra közölve: Révai József: *Ifjúkori írárok (1917-1919)*. Sajtó alá rend. F. Majláth Augusztá, Agárdi Péter. Budapest, 1981. 89-90., 222-234. Fenti írárokat ld. az *Enigma* 94. számában. - Fenti vitához sorolható még: Uitz Béla: Diktatúra kell. (Hozzászólás Révai József „Tiszta proletárpolitikát!” c. cikkéhez). *Vörös Ujság*, 1919. április 10. 8. [újra közölve: Szabó Júlia: *A magyar aktivizmus művészete 1915-1927*. Budapest, 1981. 170-171.] - ld. még: Kassák Lajos: *Egy ember élete*. Budapest, 1983. II.: Kommün [1933] 567-568.

¹¹⁹ Kassák Lajos (1887-1967) képzőművész, író, a MA csoport vezetője; Balázs Béla (1884-1949) író, a Vasárnapi Kör tagja, a Forradalmi Írók Direktóriumának tagja.

¹²⁰ Ez a megjegyzés valószínűleg a művészek lakásainak és műtermeinek rekvirálásával kapcsolatos. Mint Böhm Vilmos írta visszaemlékezéseiben: „Az úgynevezett forradalmi munkástanácsok minden kormányzótanácsi rendelet ellenére önkényesen rekviráltak, lakásokat elvettek, lakásokat osztogattak.” Böhm Vilmos: *Két forradalom tüzeiben*. Bécs, 1923. 296. Ebben az ügyben Lukács György népbiztos 1919. július 5-én előterjesztést tett a Forradalmi Kormányzó Tanácsnak, kérve, hogy a „tényleges produktív munkát folytató írók, tudósok és művészek [...] jogos lakószobáikon kívüli dolgozószobáik, illetve műtermeik a rekvirálás alól mentesíttessenek.” *A Magyar Tanácsköztársaság képzőművészeti élete* 1960. i. m. 47., 175.

¹²¹ Böhm Vilmos (1880-1949) szociáldemokrata politikus. 1918-1919-ben hadügyi államtitkár, hadügyminiszter, illetve hadügyi népbiztos. Szántó Béla (1881-1951) tisztviselő, kommunista politikus, hadügyi népbiztos.

mást igazán nem tehetünk. A Fészekben is kezd morgolódni a tenger alja, elégedetlenkednek, mert a segély még nem jön, napról napra ígérik, de úgy látszik Pogány kissé erőtlén, vagy tán valóban nem volna papírpénz rendelkezésre? De az is lehet, hogy a nyugtalankodásnak az az oka, hogy néhány türelmetlen törtető érvényesülni akar. (Bednár, Teplánszky, Major¹²² stb.). Én igazán boldog volnék, ha sikerülne valaki mást az ügyek élére ültetni, aki ezt a fáradtságos és némileg felelősségteljes ügyet tovább viszi. Mindenesetre sokkal szabadabb ember volnék, s mennyivel kellemesebb bírálni, mint alkotni. Különben is kétféle ember van. Alkotó és romboló. Éppen úgy, mint a véresejteknel. A rombolás sokkal könnyebb feladat, mint az alkotás.

Budapest, 1919. április 19.

Csodálatos események. Alapjában véve semmi bizonyosat nem lehet tudni, nagy izgalom van a levegőben. A románokról adják ki a jelentést, hogy közelednek – túlerővel. S ezzel kapcsolatban természetesen mindenféle álhír. Annyit érzek, hogy a legnehezebb 4 hét tulajdonképpen most következik a városra. A háború, úgy látszik, semmi sem volt ehhez képest. Közben készülnek a fényes május 1-ei ünnepre. Éppen úgy, mint France regényében: „Az istenek szomjaznak”.¹²³ De a burzsuj hiába örül és reménykedik, a vagyonnak vége jó időre. Balga reménység még akkor is, ha átmenetileg meg is szállják az országot. Beszélnek általános sorozásról is, de ebben még nem hiszek.

Budapest, 1919. április 22.

A háborúban is mindig úgy történt, mikor szaporodtak a gondok, jöttek még rá olyan súlyosak, hogy elfelejtettük az előbbieket. Most is úgy történik. Pár napja még az volt a legnagyobb gond, hogy a segély elmaradása komplikációkat okoz, erre jött a nagy izgalom, hogy közeledik az Antant s mindenki a „barikádra”! Szedik a burzsuj túszoikat,¹²⁴ állítólag Déry Bélát, Fényes Lászlót, Hatvany Ferit (az ismerősök közül) letartóztatták.¹²⁵ 500-ig akarják emelni a polgári túsok számát. S a mun-

¹²² Bednár János (1886–1932) festő; Teplánszky Sándor (1886–1944) festő; Major Henrik (1895–1948) grafikus.

¹²³ Anatole France: *Az istenek szomjaznak*. Ford. Bölöni György. Budapest, 1913. – A regény Évariste Gamelin festő sorsán keresztül ábrázolja a Nagy Francia Forradalom terrorba fordulását, hogyan válik egy tiszta lelkű, erényes esküdt kegyetlen gyilkossá.

¹²⁴ 1919. április 19-én a Kormányzótanács – a román csapatok előrenyomulása miatti ellenforradalmi veszélytől tartva – több mint 400 tús letartóztatását rendelte el. Ágoston Péter, Garbai Sándor, Haubrich József, Weltner Jakab és mások határozott tiltakozására a túsokat később szabadon engedték. Ld.: Böhm 1923. i. m. 387–390.

¹²⁵ Fényes László (1871–1944) újságíró, országgyűlési képviselő, a Nemzeti Tanács tagja. 1919. április

kasság elhatározta, hogy fele kimegy a frontra. Nekünk is kell valamit csinálni. Hoffmann ma érdeklődik a módozatok iránt. (Prágában néhányszor mondtam Aladárnak,¹²⁶ ha nagyon panaszkodott a háborúra, hogy sokan még vissza fogják sírni ezt az idilli háborús állapotot a forradalom idején. Majdnem igazam volt – pedig én igazán sohasem voltam háborús párti.) Népbiztosi megbízottunk, Pogány Kálmán tegnapelőtt este, beszélgetésünkör bejelentette, hogy kimegy a harctérre. Nem volt valami túl bizakodó hangulatban, de azt mondta kérdésemre, hogy hogy lehet fegyelmetlen s kiképzetlen emberekkel sorkatonaság ellen harcolni – hogy mindent lehet! Tegnap Berénnyel beszélgettünk, ki a festők ügyét vette át, az ő véleménye az, hogy a szakszervezetnek is csinálni kell valamit abban az értelemben, ahogy a munkásság döntött. Én nem vagyok gyors elhatározású ember, tehát még nem döntöttem. Tegnap egy mulatságos gyűlés volt, az építészek tartották. A szakosztály megalakulásáról lett volna szó, de a MÉMOSZ nevű, már meglevő építőmunkások s rajzoló szakszervezetének számos tagja hívatlanul eljött s megakadályozta. Nem is tartottak gyűlést, csak értekezletet, melynek vége felé valahogy kialakult a helyzet. A dolgot komplikálta, hogy néhány építőművész (Málnai¹²⁷ vezetésével) a rajzolókhöz pártolt, s néhányan nem mertek nyilatkozni. Úgy látszik az építőművészek a leginkább emberek a képzőművészek társaságában.

Budapest, 1919. április 25.

Tegnap volt 35-ik születésnapom, illeté volna írni, de az új rend értelmében éjjel 11 óráig túl nem lehet a lakást világitani, s így korán kell lefeküdni. Ostromállapotnak kellett jönnie, hogy én hozzászokjam a korán lefekvéshez. Tegnapelőtt délelőtt Kallós Árpád s Hoffmann dr. eljöttek hozzám s innen felmentünk Szántó hadügyi népbiztoshoz egy tervvel, melynek alapján a művészeket propaganda célokra lehetne felhasználni. (Útközben 2 vöröskatona felelősségre vont bennünket, hogy miért nem jelentkezünk a vörös hadseregbe, de mikor elmondtuk, hogy a népbiztoshoz megyünk, akkor eleresztettek bennünket). Szántónál végre bejutottunk (az előszobában volt Károlyi Mihály is Kéri Palival), de Pór népbiztoshoz¹²⁸ utasított tervünkkel. Azt a Tárnok u. 5. alatt meg is találtuk (a Hatvany Lajos palo-

21-én letartóztatták ellenforradalmi összeesküvéssel vádolva. Déry Béláról azt jegyezte fel Herman 1919. április 25-én, hogy „Déryt, ki mint ellenforradalmár pár napig le volt tartóztatva, kiengedték kihallgatás nélkül”, de Hatvany Ferenc letartóztatásáról nincs adat.

¹²⁶ Gárdos Aladár.

¹²⁷ Málnai Béla (1878–1941) építész.

¹²⁸ Pór Bertalan festőművész, a Nyolcak művészcsoporthoz tagja, a Művészeti Direktórium festőszakosztályának vezetője volt, miután 1919. május 20-án a művész-kataszter körüli konfliktusok miatt Berény Róbert lemondott. Ahogy Pór írta visszaemlékezésében: „a baloldali mozgalmakban tapasztaltabb emberre gondoltak, és ezt bennem vélték megtalálni.” *A Magyar Tanácsköztársaság képzőművészeti élete* 1960. i. m. 142.

tája – ő internálva).¹²⁹ Szívesen fogadott s részletesebb tervet kért. Pólyával kaptunk a várostól megbízást a Vurstli átalakítására. Tegnap ez ügyben Nagy Endrénél. Délután érkezés Berélynél. Mégis lesz valami segély, vásárlás formájában. A propaganda ügyet is tárgyaltuk. Este összbizalmi, illetőleg intézőbizottsági ülés. Ideiglenesen engem bíztak meg az elnöki teendők végzésével. Nem nagyon kellemes foglalkozás. Már tegnap is igen bosszankodtam, hogy másképpen határoztak, mint ahogy én terveztem a vörös hadseregbe való jelentkezést, mégpedig Hoffmann ügyetlenkedése következtében.¹³⁰ Én tisztán a munkástanács álláspontjára akartam helyezkedni. De mi ügysem vagyunk kompetensek e fölött dönteni, ez az illető szakosztályok tagüleinek hatáskörébe tartozik. Déryt, ki mint ellenforradalmár pár napig le volt tartóztatva, kiengedték kihallgatás nélkül. Sokat azonban benn tartottak az ismert nagyfejük közül. Páratlan energiával és ügyességgel viszik az ügyeket ilyen tekintetben, látni, hogy jó iskolájuk volt Oroszországban. A hadijelentések szerint a románok közelednek, de nem abban a tempóban, amint azt némelyek az első pillanatban talán várták. A lapok szerint mozgolódik egész Európa. Hogy lesz, mint lesz – talán senki sem tudja megmondani.

Budapest, 1919. április 29.

Sok dolog történik mindennap mostanában. A feszültség enyhült, de a suttogott hírek szaporodnak. Néha a burzsuj túl optimista, sőt találni köztük olyat is, ki fenyegetőzik. Az Antant csapatai erősen közelednek, szorul a gyűrű, s tulajdonképpen napok kérdése, hogy megszállják az országot. De a május 1-ei díszítések lan- kadatlanul folynak.¹³¹ Szinte versenyfutásnak tűnik ez a lázas készülődés. Ma Szabados¹³² népbiztosnál voltunk Hoffmannal, nagyon kedvesnek mutatkozott, hiszen

¹²⁹ Hatvanyt tényleg internálták Tárnok u. 7. alatti palotájába 1919. április 21-én. Mint írta: „Korvin Ottó mielőtt internáltatott volna várbeli ‘palotámba’, szíves, baráti hangon hallgatott ki. Valószínű, hogy ez a jóakarát az októbrista forradalmárnak és a Nemzeti Tanács volt tagjának szolt.” *Levelek Hatvany Lajoshoz*. Vál., szerk. Hatvany Lajosné. Budapest, 1967. 262., 657. Hatvany még a Tanácsköztársaság idején Bécsbe emigrált.

¹³⁰ „A Képzőművészek és Iparművészek Szakszervezeteinek Szövetsége fölhívja festő-, rajzoló-, szobrász és ifjúművész szakosztályainak férfitagjait, hogy a Vörös Hadseregbe lajstromozás végett, e hó 9-én, pénteken délután 3 órakor a szövetség helyiségében jelenjenek meg. Csak 18–45 évesek jelentkezzenek.” *Népszava*, 1919. május 8. 5.

¹³¹ A proletáralom májusi ünnepe. Hatszázezer proletár felvonulása. *Pesti Hírlap*, 1919. május 3. 4-5. – Tormay Cecile: *Bujdosó könyv*. Budapest, 1938. II.: 168–170.; *Rippl-Rónai József emlékezései*. Beck Ö. *Fülp emlékezései*. Sajtó alá rend. Farkas Zoltán. Budapest, 1957. 326.; Kassák 1983. i. m. 574–576.; Telcs Ede: *...éltem és művész voltam. Telcs Ede visszaemlékezései és útinaplói*. Sajtó alá rend. Merk Zsuzsa, Rapcsányi László. Baja, 2011. 175–176.

¹³² Szabados Sándor (1874–1937) újságíró, szociáldemokrata, majd kommunista politikus, 1919. április 5-től közoktatásügyi népbiztos.

régi ismerős a Japánból (pár vázlatomra tartozik még vagy 130 koronával). Most miniszter úr, illetve népbiztos elvtárs. Minden kérést, amit a művészek nevében kértem, örömmel teljesíti s felszólított, forduljak csak mindig bizalommal hozzá, ha valami kell. Milyen kár, hogy nem soká tart a dicsőség. Holnap talán mégis kapunk végre egy kis pénzt szétosztásra. Már nagyon türelmetlenek a művésztársak, ez nem is csoda! Holnap különben taggyűlése lesz a festőknek. Remélhetőleg nem lesz félnapos vihar. Ámbár – annyi baj legyen! Most már az ő dolguk, hogy mit cselekszenek. Hiába! a kommunizmus nem ölte ki az emberekből az önzést, s az érvényesülni vágyást. Csúnya kis stréberek tolakodnak minduntalan a felszínre, de legtöbbször kevés sikerrel. Viszont már unalmas ezeknek az embereknek a letörése. Elvégre én nem azért vállaltam magamra a munkát, melyet az utóbbi hetekben végeztem, hogy az azzal kapott méltóságot megtartsam, hanem hogy segítsek kollégáimon; őszintén megvallhatom, hogy nem kis gondot okoz a dolgok vitele, s a felelősség, melyet érzek olyankor, mikor valami komplikáltabb eset adódik elő. A direktórium tagjai, Berény, Ferenczy Béni sokkal könnyebb oldaláról fogják fel a dolgot. A munkájuk technikai részét természetesen a szakszervezettel végeztetik, mely ennél fogva némi befolyást nyerhet a dolgok intézésébe. De ezt kerülöm, mert cseppet sem kívánatos, hogy bennünket érjen a felelősség ilyen vakmerő ügyért, mint a művészek osztályozása.¹³³ Ha nem kommunista államban való beilleszkedésről volna szó, természetesen egy percig sem gondolkoznék rajta, hogy egy ilyen osztályozást megejtsek, mert a kívül maradók életlehetőségét nem korlátozza. De a jelen állapot állandósulása esetén ez már kockázatosabb kísérlet. Én különben azt hiszem, hogy az ország megszállása esetén rövid időre nagy reakció következik be. A felszabaduló tőke esetleg hatalomra jutva kissé kitombolja még magát ugyanúgy mint a polgári társadalom – illetőleg az urak. Szóval azt hiszem, a művész szelektálás már csak egy hétig aktuális – 6 hónap múlva talán újra szőnyegre kerülhet, de ki tudja mi lesz már akkor.

Budapest, 1919. május 4.

Május elsején a város fel volt díszítve pirossal. Barátaink nagy buzgalommal csinálták meg a dolgot, némely részen sikerült is valamit összehozni a papírvászonból, melyet pirosra festettek. A festészeti része sokkal gyengébb volt az ügynek, de hát a most divatban levő művészek, az „aktivisták” csinálták éppen úgy, mint a most már alaposan megszaporodott plakátokat. Azt hiszem, le fogják majd jární magukat. A felvonulásban, mint néző részt vettem, a hangulat kissé nyomott volt. Látszik az embereken, hogy kocsmát, húsos ebédet s némi italt (melyet a kommunista állam eltiltott) szívesebben vettek volna. Másnap hatalmas szélvihar volt, mely szétrombolta a díszek nagy részét, Jókai, ki ha élne, kissé ellenforradalmi érzésű volna – tudta volna ennek megfelelően ezt romantikus módon megírni. 2-án voltam a

¹³³ Ld.: *A művészkataszter* c. összeállítást jelen számban.

budapesti, 500 tagú Munkás- és Katonatanács ülésén, Kun Béla volt az előadó s az akkori hangulathoz képest folyt le. Arról volt ugyanis szó, hogy a románok Szolnoknál áttörték a frontot s 24 óra alatt itt lehetnek. Másnap mozgósítási parancs, s lelkesítő felszólítások az ellentállásra, s Budapest végső védelmére. Ez úgy látszik, politikailag helyes eljárás, bár a vezetők személyes bevallása szerint a lehetetlen megkísérlése. Bár nem lehet semmit sem tudni. Szakszervezetünk kissé nehéz helyzetben van, mert hiszen tagjai meg sincsenek állapítva. Holnap, holnapután majd dönteni kell valamilyen eljárás fölött. Nehéz felelősséget érzek, mert ismerem az emberek hangulatát. Ma délben Julcsáéknál¹³⁴ ebédeltem „húst!”, mégpedig libát. Ez nagy dolog mostanában, csak nagy véletlen, hogy hozzájut az ember. Azt hiszem a legközelebbi 2 hét nehéz időszakot jelent.

Budapest, 1919. május 6.

Mindig lehangolóbb híreket hall az ember Szolnokról, hol polgárharc dúl a fehérek és vörösek közt (Tornyai¹³⁵ mesélte), a román fegyverszüneti feltételek, melyek szinte teljesíthetetlenek, az emberek részéről lépten-nyomon arcpirító jellemtelenségek (ld. a tárgyalásokat az iparművészekkel) stb. stb. 9-kor van utcán járni tilalom, korán hazajöttem s mindjárt le is fekszem, ámbár még csak 1/2 10-re jár az idő. Fáradtságban nyilvánul a napi izgalom. A várossal már többé-kevésbé megegyeztünk, holnap tán már előleget is kapunk. De hogy a munkánkat a legközelebbi napokban simán folytathatjuk-e, az kérdéses.

Budapest, 1919. május 8.

Mostanában csúnya dilemmában vagyok, minduntalan kétségek gyötörnek, hogy helyesen viszem-e a kormánykereket, melyet valami fura véletlen adott a kezembe, tulajdonképpen kissé akaratom ellenére, mert éppen más nem akadt erre a feladatra. Kissé okosabbnak hittem magamat, mint amilyen vagyok, de most sok olyan dolog adódik, melyeket nem tudok rögtönösen megoldani. Több önbizalom, sok önhietség kellene ahhoz, hogy egész határozottsággal járhassek el, de viszont meg kell adni, hogy abban a fura zűrzavarban, melyben momentán vagyunk, kissé nehéz eligazodni. Eggyel meglehetősen tisztában vagyok, az az, hogy az ország művészeinek akarok használni, s így közvetve az országnak, melynek kultúráját hordozzák. Né-

¹³⁴ Herman Lipót unokanővére, Herman Lázár gyermeke, aki családjával a IX. Ráday utca 49. alatt élt.

¹³⁵ Tornyai János (1869-1936) festő. - A román csapatok 1919. április 24-én megszállták Debrecent, majd két nap múlva Békéscsabát. A magyar csapatok Szolnok felé húzódtak vissza, ahol megpróbálták átkelni a Tiszán, és kiépítettek két védvonalat a város körül, melyek végpontjai a folyót érintették. Április 29. és május 1. között a román csapatok áttörték a védvonalakat. 1919. május 1-jén a Tisza teljes keleti partját elfoglalták.

mely nüanszokban ez eddig sikerült – hogy lesz majd ezután – azt egyelőre nem tudom. Ettől az egy céltől nem akarok eltávolodni. A kultúrahordozókra szüksége van a proletariátusnak, de szüksége van a rövid időre esetleg a régi állapotba vissza-süllyedő államnak is. A művészeket mégsem lehet teljesen a politika nézőpontjából nézni – bármely jelentőségteljes is legyen az utóbbi a jelen pillanatban. Azt kell mondanunk, amit oly sokszor hangoztattunk régebben – a művész nem politizálhat, kifejezési eszköze nem a szó, hanem a mesterségbeli forma. Ennek az érvényesítése lehet csak a célja minden művész társadalmi ténykedésének. Vajon sikerül-e ezt az elvet megvalósítani most, mikor összedülőben van a világunk? Nagyon nehéz feladat áll előttem. Nem csoda, hogy kissé belesoványodok. Most naponta újabb és újabb meglepetések jönnek. Még a 2-i Munkás- és Katonatanács utáni mozgósítási parancs, aztán a tegnapelőtt, 6-án nyilvánosságra került román fegyverszüneti feltétel, mely 3-án kelt. Ma reggel nyilvánosságra kerültek a békekonferencia feltételei, melyeket a németeknek átnyújtottak (új dolog nincsen benne, de súlyosabb feltételek sincsenek, mint amiket vártak). Az újságok nálunk azt remélik, hogy a németek ezt vissza fogják utasítani s az orosz-szovjet állammal fognak szövetkezni új háborúra. Ebben azonban én nem hiszek ily sziklaszilárdan – talán az újságok sem. Sokkal valószínűbb, hogy a németek belemennek a feltételekbe s talán pár év múlva protestálnak majd ellene, ha az éhenhalás nem áll oly közel ajtójuk előtt. Ámbár mostanában egészen csodálatos módon furcsa dolgok történtek. Ha el nem pusztulunk mindnyájan a legközelebbi hetekben, ismét egy szép adaggal szaporodott az „életismeretünk”, mely emberekre vonatkozik.

Budapest, 1919. május 11.

Ma végre szép tavaszi napra ébredtünk, s bármilyenek legyenek is a politikai viszonyok, a tavasz alól nem vonhatják ki magunkat az érzéseink. Pedig hallatlanul érdekes dolgok történnek most napról napra. Ha megvolna már a kellő történelmi távolság, talán méltatni is tudnánk az eseményeket. De ezt a történelmi távolságot még sem éljük, megkísérlem a napi eseményekkel kissé jellemezni a helyzetet. Tegnap délután a Fészekben folytattuk a szakszervezeti lajstromozást azokról, kik a nemrégiben történt újságban tett hirdetésünkre jelentkeztek.¹³⁶ Hoffmann valami

¹³⁶ „A képzőművészek és iparművészek szakszervezeteinek szövetsége festőművész és rajzolóművészek szakosztálya fölhívja azokat a festőket és rajzolóművészeket, akik tagfölvételre jelentkeztek, de kérdőíveiken nem igazolták, hogy kiállításokon már részt vettek, hogy április 21-ig küldjék be két-három képüket, illetve rajzukat a szakszervezet helyiségébe. (Fészek) zsűrizés végett.” *Népszava*, 1919. április 18. 12. és „Az Ifjúmunkások szakszervezete fölhívja mindazokat, akiket a Képzőművészek és Iparművészek Szakszervezeteinek Szövetségétől odautaltak, továbbá akik, a legutóbbi zsűrizésre nem küldtek be munkákat, hogy e hó 9-én, pénteken délután 3–6-ig vigyék be munkáikat (legfőljebb ötöt) a szakszervezetbe (Bajza-utca 23). A Képzőművészek és Iparművészek Szakszervezeteinek Szövetségétől odautaltak névsora a fekete táblán olvasható. Akik a legutóbbi zsűrizés alkalmával nem feleltek meg.

értekezletről jőve azt jelenti, hogy a dolgot abba kell hagyni, újabb rendelkezések szerint kell megcsinálni. A hadügyi népbiztos (Szántó) egy rendeletét nyújtja át,¹³⁷ mely tulajdonképpen cseppet sem különbözik a régi rezsim km. Erlass-jaitól.¹³⁸ Az újságokban is olvashatjuk, hogy a vörös hadsereget lassanként teljesen a régi rendszer szerint (s valljuk be, az katonai szempontból jobb rendszer volt) alakítják át. Vannak már parancsnokok, nincsenek bizalmi férfiak, van már fegyelem, szolgálati út, a parancsnoknak fegyverhasználati joga s nemsokára talán már rangjelzés is.

Csak úgy egészében véve hasonlít kissé a 48-as hadsereg felállításához. De hogy hadsereg legyen, kellene egy Görgey-szerű szervező. Volt aktív azonban erre a célra vagy nincsen, vagy kissé „fehér” érzelmű. Ámbár sohasem lehet tudni, mit hoz a jövő. A mostani vezetők úgy látszik nagyon ügyes emberek, dacára annak, hogy nagyon haragusznak rájuk azok, akiknek nem érdekes az új rendbe beletörődni, illetőleg akik ezáltal sokat vesztenek. Viszont elismerem, bármilyen új társadalmi rend átalakulási rendjének forgatagába belekerülni, azt ilyen közlőrlől látni, meglehetősen kényelmetlen állapot. A közlőrlől néző különben sok csúf apróságot lát, mely az egész szempontjából természetesen nem fontos. Tulajdonképpen nem látom be, hogy miért örül sok ember a visszatérő reakciónak, hiszen az igazán nem kellemesebb állapot!

Ma délelőtt itt megint vendégtársaság volt, mint az már vasárnap délelőttönként szokásban van. Régi ismerősöm Hegedűs Nándor¹³⁹ látogatott meg, mikor bátyám, Ármin¹⁴⁰ volt itt (kinél különben ma délben jó rántott csirkés ebédet ettem). Délben a korzón nagyon sűrű embertömeg, Fényes Adolffal (15. kép) találkoztam, kivel felszínesen megtárgyaltuk a helyzetet, később Kálmán Ubul szolgált néhány külföldi lapokban olvasott hírral. Ezek szerint a románok azért állottak meg előrenyomulásukban, mert az olaszok vétója akadályozza őket, de most már mégis elhatározott dolog Budapest megszállása, ami 7-8 nap alatt történék meg. Másrészt az angol alsóház megszavazott volna 5 milliárdot a 2-3 évi megszállás (angol) költségeire. Vannak hírek, melyek szerint a bécsi magyar ellenkormányt (Batthyány, Lovászy, Pallavicini stb.)¹⁴¹ meghívták volna a párizsi konferenciára – vannak, akik azt hiszik,

jobb munkáikat szintén vigyék be. A munkákra olvasható névalírást, rajszöveget és szöveget kiki vigyen magával. – Az intéző bizottság e hó 9-én, pénteken délután 3 órakor jelenjen meg.” *Népszava*, 1919. május 7. 12.

¹³⁷ A toborzás és lajstromozás rendje. Szántó Béla hadügyi népbiztos elvtárs aláírásával a következő rendelet jelent meg. *Népszava*, 1919. május 10. 8.

¹³⁸ rendeleteitől

¹³⁹ Herman Lipót írta naplójába 1920-ban „látogatóm volt, Hegedűs Nándor nevű régi ismerősöm személyében, ki Abbáziából jött s üzenetet hozott a Glatter Gyulától az övéinek, az alkalmat megragadva hozzám is bejött. Még a Mintarajziskolából datálódik ismeretségünk Hegedűssel, ki akkor Fischof Emillel lakott együtt, s nekem több képzeladasi szívességet tett”. Herman naplók, 1920. június 20. 4690 = 12. és 1920. szeptember 7.: „Hegedűs Nándor barátomhoz (Szerecsen u. 13.) is elmentem cipőkellékek szerzéséért.” Herman naplók, 1920. szeptember 7. 4750 = 72.

¹⁴⁰ Herman Lipót unokabátyja.

¹⁴¹ A Tanácsköztársaság idején Bécsben már szerveződött az ellenforradalmi árnyékkormány. 1919.

15. Herman Lipót: Fényes Adolf, 1927. 233 x 190 mm, papír, zsírkréta.
 Magyar Nemzeti Galéria Grafikai Osztály, ltsz.: F 75.300.
 © Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

május 5-től Artur Cunningham az angol kormány bécsi főmegbízottja. Mint Batthyány Tivadar (1859–1931) politikus, a Károlyi-kormány belügyminisztere emlékirataiban olvasható: „nem kis meglepetésemre előadta, hogy zsebében van a párizsi legfőbb tanács rendelete, mely szerint, ha néhány napon belül nem történik megegyezés egy új magyar kormány alakítására nézve, úgy kötelessége Kun Béláékat Párizsba béketárgyalásokra meghívni. Azt ajánlotta tehát nekem, hogy alakítsak egy kormányt

hogy a szovjet és kormányunk hetekig, sőt hónapokig tartja majd magát, sőt, ha a németek nem írják majd alá a békeokmányt s Oroszországhoz csatlakoznak, évekig is. Ezekben a hírekben sok a jámbor óhaj, s az ellenóhaj. Hogy mi lesz, azt a leggyakorlottabb jövendőmondó sem tudná megmondani. Annyi bizonyos, hogy a 10 nap előtti jövendőmondások, melyek pár napra mondták a megszállás eljövetelét – alaposan tévedtek.

Délután Glatter Gyula és Rados dr. voltak itt. Rados megerősítette a hírt, hogy Engel Sándort¹⁴² Szolnokon, mint ellenforradalmárt agyonlőtték. Csodálatos iróniája volna a sorsnak, ha igaznak bizonyulna, hogy Sándor bácsi, ki anno dacumal nem valami nagy bátorságról tett tanúbizonyságot, most fehér gárdistákat vezetett volna rohamra. Rados egyetemi előadó lett. Vacsorázni nem mentem be, Rózi főzött számomra itthon, kommunista államformának, s 9 órai otthonmaradási parancsnak kellett jönnie, hogy végül kiélvezhessem, hogy milyen kellemes az otthoni életmód. A Fészekbe tulajdonképpen nem is kellemes most már bemenni. Csak a gondjaimat fokozza.

Este 3/4 11, lementem az udvarra, hol Glatterékkal ültünk mostig.¹⁴³ Az öregasszony szörnyen naiv és együgyű dolgokat mond, gyakran már tűrhetetlen a meghallgatása. Rippl s később Gárdos (16. kép) is megérkeztek, ez mostanában a rendes esti társaság. Meg lesznek beszélve az események, de inkább csak az ember nyájösztönének kielégítése ez az esti összeülés. Mindenesetre ez is egy fázisa a mostani életmódunknak. Lehet, hogy a legközelebbi jövő ismét újabb alakulásokat hoz. A kommün idejét senki sem jellemezhetné jobban, mint az, ki összeírná mindazokat a zsidó vicceket, melyeket az új állapot teremtett. Most minden történhetik, de hogy Pest ne vicceljen – az nem. Talán akad majd valaki, aki ezt az összegyűjtést elintézi majd. Én nem vagyok hangulatban hozzá. Talán, ha a szakszervezeti ügyek nem foglaltak volna le annyira, ilyen mulatságokra is ráértem volna.¹⁴⁴

tetszésem szerinti miniszterekkel, csupán azt kötötte ki, hogy Kun Béla és még egy kommunista tagja legyen a kormánynak. Ismételten figyelmeztetett az ezredes, jól gondoljam meg mit teszek, mielőtt végleges választ adnék, mert ha Kun Bélát egyszer Párizsba hívják és tárgyaló félnek elismerik, akkor biztosak lehetünk, hogy bárminő határokat állapít is meg az Antant, azokat Kun Béla elfogadja, csakhogy maradjon neki egy terület, amelyen a maga módja szerint háborítatlanul tovább uralkodhatik.” Batthyány a kérést elutasította. Gróf Batthyány Tivadar: *Beszámolóm.* [1927]. 2. kiad. Budapest, 2017. 638–639. Pallavicini György (1881–1946) legitimista politikusról és Lovász Mártonról (1864–1927), a Károlyi-kormány vallás- és közoktatásügyi miniszteréről: *uo.*, 645–649.

¹⁴² Engel Sándor (1887–1919) ügyvéd, tartalékos főhadnagyot, aki egy ellenforradalmi csapatot vezetett, Szolnok közelében elfogták és Szamuely Tibor vészbírósága több más tüsszal együtt agyonlövötte 1919. május 3-án.

¹⁴³ Glatter Ármin és felesége, Glatter Gyula szülei.

¹⁴⁴ A Tanácsköztársaság után megjelentek ilyen összeállítások, ld. Vörös Boldizsár: „A rabbi tehát elmeagy Kunfi közoktatásügyi népbiztoshoz”. Zsidó figurák a Magyarországi Tanácsköztársaságról szóló 1919-es viccekben. *Szombat*, 21, 2009, 3. 16–19.

16. Hátul Mester Jenő, balra Gárdos Aladár, elől ül jobbra Glatter Gyula, Kisfaludi Strobl Zsigmond, balra Herman Lipót, műtermi felvétel, 1910-es évek.
Magyar Nemzeti Galéria Adattára, ltsz.: 19996-78-70.
© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

Szüleimről már rég nem hallottam, valószínűleg jól érzik magukat.¹⁴⁵ Éppen csak az érintheti őket rosszul, hogy semmi hírt nem kapnak gyermekeikről. Gyula¹⁴⁶ tegnap utazott útlevelemmel Bécs irányában. Talán pár hétig is ott marad, de lehet, hogy már pár nap múlva visszajön.

Budapest, 1919. május 14.

A helyzet stagnál. Vannak hírek, hogy a párizsi konferenciára meghívtak bécsi magyarokat is, s hogy délen kezdenek a franciák offenzívát, másrészt, hogy a szovjet kormány megszilárdul, Oroszországból követeket küldtek biztatással. Vajon ki tudná, mit rejt méhében a jövő? Kétségtelen, hogy meglepetést tartogathat, hogy kinek a számára azt nem tudjuk egyelőre.

A művészi viszonyaink nem valami túlságosan épületesek. A lemaradottak halatlan tülekedő előretörtetése egészen lesújtó, bár az ilyen dolog saját magát járhatja le.

Sokkal vigasztalanabb szememben az egész művészársaság jövője a jövőendő Magyarországon, mely bárhogy alakuljanak is a viszonyok, bizonyára tönkreszegényedik. Úgy sejttem, hogy a háború előtti, s a mi tanulóéveinket jellemző szegénység, s éhenkórászság kora jön újra. S ha esetleg valami nemzeti irredenta kezdődne a jelenkor reakciójaként, úgy ez szintén nem fog hozzájárulni a művészi fellendüléshez.

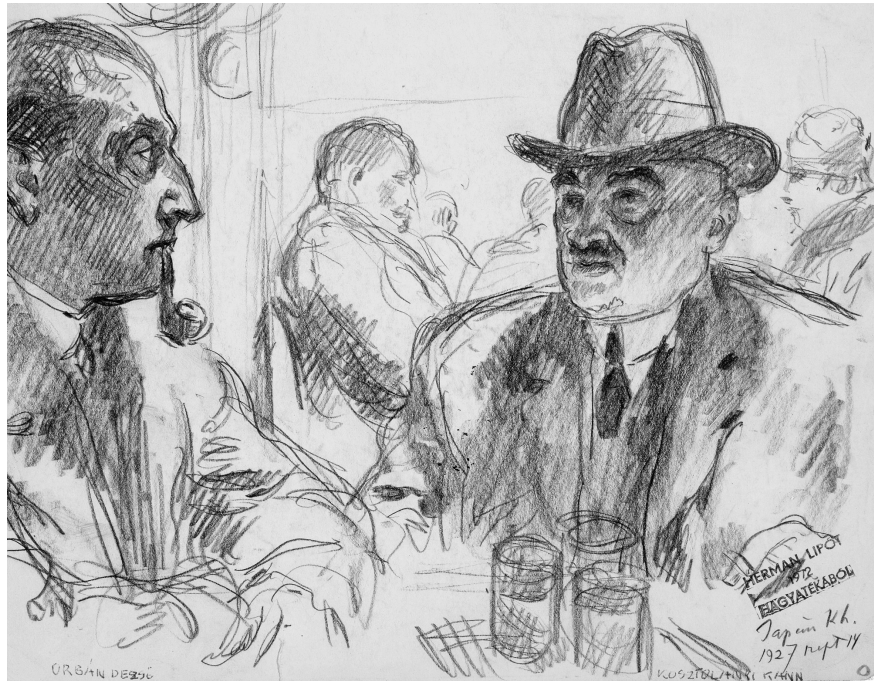
Budapest, 1919. május 18.

A művészek szelektálása, melyet Berény a festő intézőbizottságra bízott, a héten megindult, néhányszor benn voltam a tárgyalások alatt, nem sok jót ígértem magamnak a dologból, s ma már láttam, hogy milyen ingerült hatást váltott ki az emberekből. Nagy galiba lesz ebből, azt hiszem nem is vihető véghez minden döccenés nélkül.¹⁴⁷ Hiába, az emberek nagy része nem akarja belátni, hogy az jogos dolog, hogy Berény, Czigány és Orbán ítélkezzék többek közt arról, hogy ki jogosult művészete révén állami eltartásra, s ki nem. Azzal természetesen nem foglalkoznak, hogy vajon szükségük lesz-e erre, s lesz-e elegendő pénz hozzá, hogy valósággal el is tartassék az a sok ember, akit most erre kijelölnek. Természetes, hogy hiúságában van megbántva a legtöbb ember, akiről nem állapítják meg rögtönösen, hogy nagy művész, ki megérdemli, hogy az állam eltartsa. Ez a Berény intelligens ember, de neki is az a tulajdonsága, mint a legtöbb lusta, spekuláló könyvembernek, hogy teORIZÁL s az élettel semmi kontaktusa nincsen. Odahaza kigondol valami elvet, melyet aztán rá akar szorítani az emberekre. Ez az Orbán pedig kegyetlen (17. kép), mint

¹⁴⁵ Édesapja: Herman Bernát (1853–1927) és édesanyja, Feldman Regina (1844–1923) a románok megszállta Nagyszentmiklóson éltek, amivel minden postai összeköttetés megszakadt.

¹⁴⁶ Herman Lipót bátyja.

¹⁴⁷ Ld.: *A művészkataszter* c. összeállítást jelen számban.

17. Herman Lipót: Orbán Dezső és Kosztolányi Kann Gyula, 1927. 190 x 245 mm, papír, ceruza. Magyar Nemzeti Galéria Grafikai Osztály, ltsz.: F 75.48.
© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

amilyen csak a tehetségtelen ember tud lenni – ezzel rosszul választottam nagyon, hogy belevontam a munkánkba. De hát igen szorgalmasnak és ügybuzgónak mutatkozott. Csáktornyai már okosabb, de túlságosan gyerekes. Azt hiszem, hogy ez a szelektálási kísérlet bukásukat fogja előidézni – amit nem is olyan nagyon bánnék. A lajstromozást holnap akartuk elkezdni, de valószínűleg megint elhalasztjuk kissé.

Egyénenként meglehetné az ember, hogy összeállít magának egy névsort, mely magában foglalja a leghetségesebb művészeket (legalább szerinte), ebből csinálhat aztán egy képművészeti egyesületet. De ennek egyik feltétele az kell, hogy legyen, hogy ne is legyen személyes ismeretségben a rosszaknak deklarált művészekkel. Ha én valakit káros művésznek tartok, azzal nem is szabad érintkezni, mert a művészet szempontjából nem szabad magamat befolyásolni engednem. A barátság révén keletkeznek a klikkek, amelyek sok kárnak az okozói. Az együtt tanulás, az iskolák, a művésztelepek mind magukkal hozzák azokat a művészi fejlődésre káros egyesületeket, melyeknek nincs más céljuk, mint az, hogy egymást a „kéz kezét fog” elvénél fogva támogassák s így baráti révén tehetségtelenebb embert is olyan pozícióba hozzanak, melyet nem érdemel meg. Hiszen a legközelebbi jövőben sajnos nem lesz sok alkalom rá, hogy ilyen, a háborút megelőző egyesülési játékok megismétlődhessenek. Az én horoszkómom a legközelebbi

jövőre nézve kissé nagyon is vigasztalan képet mutat. Azt hiszem, hogy a művészekre nézve egy végzetesen nehéz idő fog bekövetkezni, mely a gazdasági leromlással jár. S ilyenkor egyáltalán nem lesz erő az egyesülésben, mert hiszen igen sok lesz az eszkimó a fókához. Ha az 1-2 hónapon belül bekövetkező krízisen túl leszünk, talán valamivel világosabban fogunk látni ahhoz, hogy mihez kezdjünk. Tegnap lapok írtak az aradi ellenkormányról.¹⁴⁸ Tehát ismét testvérháborúra fog kerülni a sor, mint mindenütt, hol nagy csapás éri a népet. A mohácsi vész után is így volt.

Budapest, 1919. május 20.

A legutóbbi cikkben említett szelektálás eredményeképpen ma már nagyobb komplikációk állnak be, de most már tulajdonképpen már túl is vagyunk rajtuk. Nem valami okosan jártunk el, bár ösztönösen, ennél fogva éreztem, hogy itt valami nem lesz egészen rendben, ha a szakszervezet intézőbizottsága végez olyan dolgot, amely alapján véve sok szakszervezeti tagnak elemi érdekeivel ellentézik. De a fő baj az volt, hogy mindazoktól a tagoktól, kinek működését egyik vagy másik bíró nem ismerte, képeket kértek be olyanképpen, hogy egy íven kitették a nevét, mégpedig sok dilettáns közé ékelve, már régebben kiállítókat is, mint Kunwald, Romek, Papp, Mérő, Gergely etc. Persze olyanok is voltak ott, akik lármát csaptak, mint Teplánszky, Kemény¹⁴⁹ s végül a proletár iskola ki-nevezett tanárja, Nemes Lampérth.¹⁵⁰ Ez a direktórium- s a népbiztosságnál lévő összeköttetései révén kikényszerítette azt, hogy egy nyilatkozattal jött Berény, melyben az intézőbizottság quasi megköveti Nemes Lampérthet. Ezen nagy vita

¹⁴⁸ Az aradi kormánykarikatúra. *Népszava*, 1919. május 18. 1-2.

¹⁴⁹ Kunwald Cézár (1870-1947) festő; Romek Árpád (1883-1960) festő; Papp Sándor (1868-1937) festő; Mérő István (1873-1938) festő; Gergely Imre (1868-1937) festő; Teplánszky Sándor (1886-1944) festő; Kemény Nándor (1883-1972) festő.

¹⁵⁰ „A közoktatásügyi népbiztos Uitz Béla festőművészt a Proletár Képzőművészeti Műhely vezetésével, Lampérth József festőművészt ugyanezen műhely festészeti szakosztálya tanári teendőinek ellátásával és végül Medgyesy Ferenc szobrászművészt ugyanezen műhely szobrászati szakosztálya tanári teendőinek ellátásával megbízta. *Tanácsköztársaság* [Budapesti Közlöny], 1919. május 15. 3. - ld. még: Proletár képzőművészeti tanműhely. *Pesti Hírlap*, 1919. május 6. 4. - „a burzsuj és ellenforradalmi sz[ak]szerv[ezet] úgy fogott bele, hogy azoknak a listájába, akikről kérdéses, hogy művészek-e és aiktől ennek elbírálására képeket kérnek be, Lampérthot is kiírták Berény beleegyezésével. Ezt meri már a szakszervezet - Dudits Andorok, Szlányi Lajosok és Herman Lipótok - azzal a művésszel szemben, akit mi a festőszakosztály tagjává és a proletárműhely egyik vezetőjévé tettünk meg, s akitől legutóbb 11 ezer K. értékben vásároltunk műveket, amely összeget egyébként a mi utalványunkra a szakszervezet fizetett ki neki.” - írta Wilde János Pogány Kálmánnak 1919. május végén. *Wilde és a Bécsi iskola 2.* Szerk. Bardoly István, Markója Csilla. *Enigma*, 21. 2015. no 84. 100-101.

volt a [Nemzeti] Szalonban (hol gyűlésen voltunk), végül találtunk megfelelő formát arra, hogy egy másik ívvel együtt kitegyük a Fészek hirdetőfalára. Természetesen megfeleltünk a népbiztosság kívánságának, de oly formában, mely mégsem megalázó az intézőbizottságra nézve. Egyébként a szelektálás folytatásától az intézőbizottság elállott. Ma az építőművészek is megalakították alosztályukat, ami szintén komplikációkat okozhat, de ettől már nem félünk. Mostanában ismét izgatott a közhangulat, ellenőrizhetetlen hírek nyomán, melyek szerint megkezdődött volna ellenünk a koncentrált támadás. Ezek a hírek rendszerint a *Neue Freie Presse* hírei, melyeket itt 2-3 nappal később a legnagyobb izgalommal olvasgatnak az emberek. Legtöbb híre természetesen kissé sugalmazott. Vannak aztán hírek, melyek 2-3 esztendei angol megszállásról beszélnek, mások viszont arról, hogy az oroszok már közelednek a segítségükkel. Élelmiszer tekintetében igen sok panaszt hallani, de azért az élelmes emberek elég jól élnek. Éhezésről egyelőre szó sincs, csak nagy a drágaság. Baj, hogy a 200 és 25 koronást (fehér pénzt) nem szívesen fogadják el, különösen a vidékiek az élelmiszerért. Csak a kék pénz¹⁵¹ az igazi. A magánforgalom ismét elkezdődött kissé, műkereskedők és magánosok is kezdenek újra képeket vásárolni, ha mérsékeltebb tempóban is. Én is elkezdtem már kissé a munkát, délelőttönként festegetek, a délutánomat természetesen a szakszervezet foglalja le.

Budapest, 1919. május 25.

Tegnap végre megkezdtük a vöröskatonák lajstromozását.¹⁵² Vagy 40-en jelentkeztek, az orvos egy nagyon szimpatikus embernek mutatkozott (dr. Temesváry¹⁵³), ki mindenkit kívánsága szerint betegnek mondott. Ezzel nekem is nagy kő esett le a szívemről, mert különben nem tudtam volna megbocsájtani magamnak, hogy megindítottam a dolgot. Lehet, hogy nem fog valami simán menni véges-végig, de erről nem tehetek. Esemény tulajdonképpen nem sok. Még mindig a régi bizonytalan helyzet. A vörös csapatok győzelméről írnak az újságok (már az a kevés, ami még megjelenik – a *Népszava*, *Vörös Újság* s a *Lloyd*). Böhm éppen úgy jelenti be a győzelmeket az 500-as Munkástanácsnak, mint annak idején Tisza a parlamentnek. Akkor is mindig mást vártak az emberek, mint ahogy most is. – Nagyon szeretnék már egy kissé pihenni, illetőleg nyugodtan dolgozni, festeni. Délelőttönként már gyakorlom kissé a dolgot. A városi megbízás kissé bizonytalan még.

¹⁵¹ Az Osztrák-Magyar Bank Bécsben 1918-ban, majd 1919-ben a magyar kormányok által nyomtatott 25 és 200 koronás papírpénzek köznapi neve. Az Osztrák-Magyar Bank háború előtt bevezetett bankjegyei, melyeknek csak az egyik oldalukon volt képnymat, s a másikat üresen hagyták, illetve hullámvonallal díszítették, volt az ún. „fehér pénz”.

¹⁵² Ld. a 126. jegyzetet.

¹⁵³ Dr. Temesváry Rezső (1864-1944) az első világháborúban katonaeorvos volt.

Budapest, 1919. május 26.

Ha az ember ezeket a naplójegyzeteket olvassa, úgy, azt hiszem, hiányát érzi egy világosabb és részletesebb képnek, mely élesebben körvonalazná a dolgokat, melyeknek középpontjában e könyvek főszereplője áll. Nagyon érdekes, sőt, tanulságos dolog volna, ha részletesen le volna írva mindaz, ami részleteiben is bemutatná annak [a] dzsungelnek minden oldalát, belsejét, titkait, melyben a történetünk játsz[ód]ik. De ehhez kissé gyenge a tollam, s azt hiszem, nagy dolga lesz a jövő történetírójának, ha e hiányos és laza följegyzésekből meg akarja majd konstruálni az események igazi képét ezekből a lázas időkből. Igyekezni fogok néhány mozaik kövecskével hozzájárulni a dolgoknak ha felületes megrajzolásához is. Lehetséges ugyan, hogy néha melyebben bevilágítódik a lényegbe, egynémely lejegyzendő részlettel. Azt tán már néhányszor említettem, hogy szörnyen unom már azt a díszes állást, melyet a véletlen körülmények összejátszása, no meg kissé az én akaratom is juttatott a szakszervezeten belül. A munka túl nagy, s bizony néha a felelősségérzet is, melyet a saját lelkiismeretemmel szemben érzek. A dolgok ugyan elég jól folynak, de az újabb és újabb követelményeknek igen gyakran nem tudunk eleget tenni Hoffmannal, kiknek a vállán a munka orozslánrésze fekszik. Mert igazán rengeteg sok apró rafinériát kell igénybe venni, hogy minden simán menjen, s sok dolog sikerüljön. Nem mindig a legjobb út a nyílegyenes, különösen, mikor sok akadályt gördítenek az ember elé. Nem árt néha okosan kikerülni az útban álló sziklákat, s nem mindig lehet csak úgy egyszerűen kettévágni, mint a gordiuszi csomót. Néha jó oldozgatni is – s különösen azok közt a körülmények között, melyekben most momentán élünk, nem lehet eléggé előrelátó az ember. Hiszen annak idején Szerbiában hízelegtem magamnak azzal, hogy sokat tesz egy nyílt figyelmező vezetés még a legkétségbeejtőbb körülmények közt is (s ilyennek gondoltam magamat), de igen gyakran a véletlen eseményeken nem segíthet át semmisen. Mostanában már alaposan belefáradtam a dolgok vezetésébe. Szörnyen szeretnék kissé magamnak élni, mert éppen elég volt a megfeszített idegesítő munkából. Meg fogom kísérelni, hogy ott hagyjam a dolgot, csinálja most már más.

Budapest, 1919. május 27.

Ma mindenféle hírek jártak, részben kedvezők a szovjetköztársaságra, részben kedvezőtlenek. Természetesen semmi alap nincs rá, hogy egyiket vagy másikat szent igazságnak vegyünk. Délután ismét a szakszervezetben, mert megint szaporodik a munka. Szereztünk dohányt a szakszervezetnek, melynek rendezése igen nagy munka. A tagsági jegyek kicserélése, valamint a lajstromozás folytatása szintén elég nagy munkát ad. Borzasztó csupán egy sereg olyan embernek okvetetlenkedése, ki ráérvén napot lopni a szakszervezet helyiségeiben, minduntalan azon töri a fejét, hogy kellemetlenkedhet a dolgozó vezetőségnek. Legújabbán a Knopp-Pentelei-féle¹⁵⁴ társa-

ság hívott össze egy gyűlést meg nem indokolt tárgysorozattal. Természetesen az ilyet én aztán nem veszem tekintetbe, annál is inkább, mert csak ideiglenesen vezetem az ügyeket s csak a napokban fognak véglegesen elkészülni az alapszabályaink. Az elnökségtől, azt hiszem, nehezen fogok megszabadulni, ámbár ez a csuda is megtörténhetik. Bátyám holnap Bécsbe utazik (ez most nagy szó), s lehetséges, hogy egy heti ott tartózkodásra magam is elutazom, ha Hoffmann valóban meg tudja lelteni a módját Törs¹⁵⁵ és Szabados útján.

Budapest, 1919. május 28.

Az éjjel felébredtem, már másodszor esik meg velem, hogy kissé álmatlanul töltöm az éjt. Olvastam Heinét, s mikor ezt eluntam, mégis elaludtam. Vagy a kimerültsége idegeimnek, vagy a kevés konyak ártott meg, amit tegnap este a nagy alkoholtilalom dacára ittam. Későn keltem, Rózsi olyan kedves volt, hogy ült kissé aktot, s így néhány ecsetvonást tehettem egyik képemen, melyet eladási szándékkal szeretnék minél előbb befejezni, 5–6000 koronát, kék pénzben remélek érte kaphatni, mely egy esetleges bécsi kiránduláshoz nem volna rossz. Igazán rám férne egy kis pihenő. Délben Gyuláéknál, ma elutazott újra Lajtaszentmiklóásra, lehet, hogy át tud menni a határon. Délután sok dolog volt a szervezetben, dohánykiosztás, lajstromozás, tagjegy kicserélés. Estefelé Rózsival az Operában Sámson és Delila-nál. A közönség a szakszervezetekből rekrutálódik – nekem kellemesebb látvány, bár társaim nagy része undorodik ilyen proli állapottól. Figyelmemet természetesen mostani hangulatomban nem tudja lekötni a színpad, sem a zene. Tulajdonképpen csak a délutánjaim vannak lefoglalva, de mégis idegesítő munkával. Ma már nem akartak semmit a tegnapi gyűlés-összehívók, mindegyik a másikkra tolja az elégtelenség szítást. Valóság, hogy furcsa egy szeszélyes s hálátlan társaság az úgynevezett művésznépség. Szerencse, hogy nem egy pár, ki legalább némi buzgalmat mutat s segítségünkre van a munkában. Holnap kellene végre már a szövetség alkotmányát megállapítani, de azt hiszem nem fogunk megegyezhetni az iparművészekkel. Azok nagyon nyakas, s link gyerekek. Majd meglátjuk, hogy mit lehet csinálni. Nem nagyon fogjuk rajta törni a fejünket, hogy kedvükben járjunk. A napi helyzet bizonytalan. Színleges nyugalom, de azért nagyon kíváncsi vagyok, hová fog fejlődni ez az állapot. Ilyen furcsa történelmi időket nem produkál sűrűn a világ.

Budapest, 1919. május 29.

A ma reggeli *Népszavában* egy kényelmetlen hír jelent meg az összes volt tisztek jelentkezéséről.¹⁵⁶ Lassanként mégis mindenkit beszívna a katonaság kötelékeibe.

¹⁵⁴ Knopp Imre (1867–1945) festő; Pentelei Molnár János (1878–1924) festő.

¹⁵⁵ Törs Tibor (1890–1963) újságíró, politikus, Szabados Sándor népbiztos titkára.

¹⁵⁶ A volt tisztek 18-tól 45-ig kötelesek jelentkezni. *Népszava*, 1919. május 29. 5.

Pedig abból 4 1/2 éven át éppen elég volt. A dolog lehangolóan hatott rám, nem is annyira saját személyem miatt, mint társaim miatt. Különböznék majd meglátjuk, hogy mit lehet csinálni. Dél előtt későn keltem, dolgoztam valamicskét, a kertben ültem, majd a Korzón töltöttem vagy egy óra hosszát. Péteréssel ültem, Ubul ma nem jött hozzánk, Mészáros Gézáék társaságában nyüzsgött.¹⁵⁷ Pedig tőle szoktuk kapni mindig a legújabb bécsi álhíreket. Legutóbbi jóslásai egyáltalán nem bizonyultak valóaknak, lehet, hogy nem mer a szemünk elé kerülni. Egyáltalán, minden másként történik, mint ahogy az emberek nagy része várta és jósolta, ezért az utóbbiról most egyelőre lemondtak. Szélcsend van, s a zsidó viccek is elhallgattak már egy darab óta. Lehet, hogy pár nap alatt újak teremnek. A lapok a nagy éhség ördögét festik a falra, s miután ezek hivatalos orgánumok, valószínűleg tudják, hogy miért. Csak kérdés, tudnak-e ezen valóban segíteni. Délután a szövetségtanácsnak volt egy értekezlete, az iparművészek meglehetősen okvetetlenkedtek, sajnos mégis meg kell velük egyezni, mert hozzájuk vagyunk kötve. Sajnos előre láthatólag nem tudok megszabadulni az elnökségtől, ami elég kényelmetlen dolog.

Budapest, 1919. május 30.

Ma aztán vannak újból hírek, csak kérdés, beteljesülnek-e. Kuriózus módon leírok egy párat. A csehek állítólag ma kiűrtették Kassát (a mai lapokban erről még nincs szó), de sok helyütt fognak még visszamenni, mert az Antant a határait sokkal szűkkeblűbben állapította meg, mint ahogy ők azt remélték. Állítólag csak 4-5 tót megye jut nekik, Pozsony is a miénk marad. Ugyanúgy járnának a románok, s a jugoszlávok is, utóbbiak csak Pancsovához jutnának. A másik hír, hogy a kormánynak pozíciója gyengül, a szocialisták tárgyalni akarnak az Antanttal, mert az élelmezési és valuta bajok túlságosan szaporodnak. A 200 koronás vásárlási ereje igen gyenge, s a munkások nem igen fogadják el fizetésül. Az új kormány névsora is meg volna már állapítva (Haubrich, Weltner, Göndör is benne vannak¹⁵⁸), a régiéket közül senki sem maradna. Ilyenféle hírekkel szórakoznak az emberek pár napi szünet után. Minalunk egyébként nincs sok újság. Délután a Fészekben munkálkodtunk, persze holnapra is marad sok dolog.

Most mégiscsak lassan kialakul valahogy a szakszervezet dolga, most már csupán arra volna szükség, hogy rendesen működhessen. Ehhez azonban az volna kívánatos, hogy a művészek sorsát és életét ne egy direktórium tartsa a kezében, hanem azt ők maguk intézzék. Ha valóban egy másik, szocialista kormány váltaná fel a mostanit,

¹⁵⁷ Személye nem azonosítható. – A lap áttellenes oldalán Herman későbbi ceruzás feljegyzése: „Molnár ajánlja, hogy mikor bosszankodom a munkáimra – vonul vissza és fess egy sor képet, és ha vége lesz (?) állj ki velem!”

¹⁵⁸ Haubrich József (1883–1938) szociáldemokrata politikus, Budapest katonai parancsnoka, a Peidl-kormány hadügyminisztere 1919. augusztus 1–6. között; Weltner Jakab (1873–1936) szociáldemokrata politikus, újságíró, a *Népszava* szerkesztője.

akkor még az Antanttal való megegyezés esetén is megmaradhatnának a szakszervezetek és akkor a mi kezünkbe kerülne a kiállítások ügye is, feltéve, ha a szabad forgalomnak némi lehetősége megvolna. De legyen bárhogyan is, én ma is gondoltam arra, hogy a mi szegény országunkban nem fog számunkra babér teremni, s el kell majd innen menni. Számítgatók rá, hogy talán Bécsben teremtek majd magamnak új egzisztenciát. Nagyobb város, hol nem olyan kicsinyesek a viszonyok, mint itt nálunk. S ha előlről is kell kezdeni a karriert, mégis sokkal gyorsabban érhetnék el eredményeket, mint idehaza nálunk. Ha pedig csalódnék abban, hogy Pest tönkremegy, még mindig ráérnék 5–10 év múlva visszajönni. De hát ezek ábrándok, melyek teljesülése elé még sok akadály gördülhet.

Budapest, 1919. június 3.

Véges-végig az igazak álmát aludtuk, 1/2 11-kor Gárdos csengetése ébresztett fel bennünket. Egy keveset festegettem, majd 1/2 1-re Falushoz mentem, hová ebédre voltam hivatalos. Jó ebéd volt a mai körülményekhez képest, fűszerezve egynémely kényelmetlen állapot fölötti elégtelenséggel. Wolfner Gyuri¹⁵⁹ is megjelent. Mint túszt volt jó ideig tartóztatva, tegnap Bécs felé akart utazni, de a vonat csak bizonyos távolságig közlekedik, csak visszahozták. Úgy látszik, vasúti sztrájk van túl a Dunán. Ebédről elmenet, a villamoson egy mozdonyvezető erősítette meg ezt a tényállást. Az ok a „fehér pénz” s a berukkolás. Utóbbi most már általános mozgósítás terjedelmét kezdi felvenni, tisztekre már napokkal ezelőtt kijött a parancs, hogy jelentkezni kötelesek. Valószínűleg holnap cselekszem ezt meg, de zsebemben van, hogy felmentésem folyamatban van. Délután hazajöttem, s dolgoztam keveset, 5 után a Fészekben modell gyűlés volt, ezeket is megszervezzük, mert szükségünk van rájuk. Furcsa gyümölcsöket terem az új helyzet, de érdekeseket is néha. Volt a Fészekben tárgyalás a vendéglő ügyében is,¹⁶⁰ mely számos komplikációra ad most alkalmat. De talán tudunk rajta segíteni. A jövődölési hírek pár napja hallgatnak, a vörös csapatok harctéri helyzete momentán jó, a csehek visszavonulnak. De a németek megegyezése az Antanttal valószínű, innen, úgy látszik, nem jó segítség a bolsevizmus számára, de Oroszország felől Románián keresztül igen. Különben eddig is csupa meglepetés volt az eseményekben, valószínűleg most is így lesz. Sohasem lehet tudni, mit hoz a holnap.

Budapest, 1919. június 4.

A vasutasokról a következőket mesélik (melyről természetesen a lapokban szó sincs). Házukra állítólag ki volt tűzve egy piros, fehér, zöld, s egy fehér zászló akkor is,

¹⁵⁹ Wolfner György, újpesti (1888–1944?) textilgyáros.

¹⁶⁰ 1919. augusztus 31-én írta naplójába: „A vendéglőknek is meghosszabbodott az étlapjuk, a Fészekben, hol már tűrhetetlenné vált a Kránitz vendéglős uszorája...”

mikor Landler népbiztos¹⁶¹ megjelent ott tárgyalni velök. Kérdezte, mi a kívánságuk? Kék pénzt és nem bevonulni. Rögtön teljesítette minden kérésüket, a pénzre nézve pedig kijelentette, hogy a kék pénz használatát Pesten úgylis eltiltják. Ez természetesen furcsa rendelet lenne, kíváncsi vagyok a hatására.

Dél előtt Gárdossal elmentünk a Bebel laktanyába¹⁶² jelentkezni, de csak sorszámmot kaptunk szombatra. Úgy látszik, nagy számmal jelentkeznek. Mikor elmentünk, jöttek be a kapun civil ruhás újoncok katonazene mellett. Óriási! 5 év előtti hangulat ébred. Hát soha sem lesz ez már másként? Úgy látszik, csak a személyek változnak, a dolgok ugyancsak maradnak. Csak a neve más a gyerekeknek. Délután sorozunk a szakszervezetben elég rossz eredménnyel, már ami a frontszolgálatot illeti.

A napokban itt volt Csók, Hoffmann-t kereste. Megnézte képeimet, többek közt 14 év előtt festett *Anyám arcképe*t (I. tábla). Ez a képem nagyon tetszett neki, valamint más piktoroknak is, akik látták. Nagyon tetszett neki, s kérdezte, hogy ismertem-e abban az időben Manet-t. Az hiszem, nem. Inkább gyengébb emberek hatása alatt voltam, de Segantini, Lenbach, Leibl¹⁶³ voltak csodálatom tárgyai. No meg a természet maga. Elolvastam tegnap este az 1905-ös naplójegyzeteimet, amely időben ez a képem készült. Az az időszak volt, mikor mint kezdő piktor először töltöttem hosszabb időt odahaza Nagyszentmiklóson. Be lehet most már vallani, igazán szép idő volt. 21 éves voltam, s az anyagi gondokat valóban könnyen viseltem el. Nagyon lelkesedtem a természet és az élet megnyilvánulásaiért, s a politikában is meglehetősen jó ítéletem volt. Bár lélekben szítottam a szocialistákhoz, egy helyütt mégis azt írtam róluk: (1905. november 11. Nszenmiklós) „nem vagyok barátja a szociális eszmék végeredményének a szabadság szempontjából sem. Ha minden téren győznének ők, úgy a legnagyobb terrorizmus és önkényuralom létesülne a falanszterrendszerben, mert afelé hajlanak; sokkal inkább szítok az ideális anarchizmus felé, melynek legfőbb célja ‘embereket’ nevelni s nem vadállatokat, mint amilyenek most vannak ember név alatt.” E dolgok teljes megértéséhez ismerni kellene az akkori politikai hangulatokat – azt hiszem akkor volt a Fejérváry-kormány időszaka¹⁶⁴ s a koalíció, melyet szintén utáltam reakciós volta miatt.

Ezekből a szemelvényekből is látható, hogy 20 éves naplómúltam bővelkedik érdekes feljegyzésekben, ha azokat ki is kéne ásni a kissé bornírt s legtöbbször művészietlen szavak, leírási mód alól. Szeretném 60 éves koromban valahol nyugodt vidéki magányban rendezni emlékirataimat, talán érdekes emberi dokumentumokat tartalmaznának. Most már teljes joggal bevallhatom, hogy sok

¹⁶¹ Landler Jenő (1875–1928) szociáldemokrata majd kommunista politikus, hadtestparancsnok.

¹⁶² IV. Károly király laktanya, utóbb Petőfi Sándor laktanya a Budaörsi úton.

¹⁶³ Giovanni Segantini (1858–1899) olasz festő; Franz von Lenbach (1836–1904) német festő; Wilhelm Leibl (1844–1900) német festő.

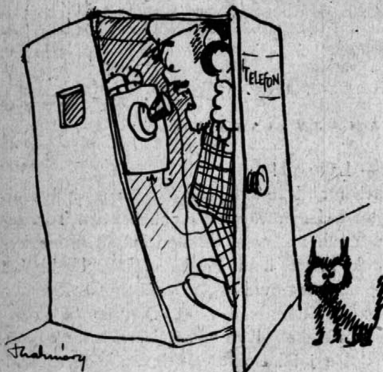
¹⁶⁴ A Fejérváry Géza tábornagy vezette kormány 1905. június 18. – 1906. április 8. között volt hivatalban. Ferenc József az 1905-ös választások végeredményének figyelmen kívül hagyásával nevezte ki, ezért volt elnevezése a „darabontkormány”.

40

SZÍNHÁZI ÉLET

A t. Ház a tőzsdén

Azt kérdezte tőlem a múltkor egy ismerősöm, mit gondolok, tőzsdéznek-e a politikusok? Még sohasem gondolkoztam ezen, vá-

laszoltam neki, mire barátom közelebb hajolt hozzám és fülembre sugta:

— Én azt hallottam, hogy igen sok képviselő tőzsdéz. De ne mondja meg senkinek!

Meglepett arcot vágtam, de most már elárulom, hogy csak azért nem gondolkoztam a kérdésen, mert jól tudtam, hogy az ismert és kevésbé ismert politikusok közül nagyon sokan próbálgatják ki szerencséjüket (pardon: közgazdasági érzéküket) a Szabadság-téren.

Politikai pártállás szerint nehéz volna statisztikát csinálni a t. Ház ama tagjairól, akiket a hausse és baisse közvetlenül érint, de az indiszkrécio vádja nélkül üdvözölhetünk itt több képviselőt, mint társainkat a tőzsde nyugtatta örömben és bánatban.

A szociáldemokraták — nem tőzsdéznek, velük kevés a dolgunk. Az ellenzék polgári oldalán azonban több honatya van, aki a folyosón sétálva a frissen érkező börzehírek iránt érdeklődik. Játsszik a vezér: Rassay Károly, a félegyházi kuruc: Horváth Zoltán, a kedves Beck Lajos, a kedélyes Meskó Zoltán, a komoly Rainprecht Antal. A nehéz papírok iránt érdeklődnek ezen az oldalon a mágnásvilág itt ülő tagjai és úgy hallom, először életében vett papírt a napokban a fűrgő Fábrián Béla, akinek demokrata társa, Pakots József eddig még csak a kaszinójátéknál tart. Haller Istvánnak a büffében referálnak papírajai állásáról, Gaál Gaszton pedig csak vásárol — de soha nem ad el. Ugron Gábor szelid, magas alakja néha eltűnik a telefonfülkében, hogy papírjainak vitorláit egy-egy alapos megbeszéléssel eligazítsa. És — úgy mondják — megízlelte a tőzsde italát nemrég Kiss Menyhért is. A földreform bajnoka Dénes István már szinte öregjátékos.

A kormánypárton van több képviselő, akik

hogyan mondjuk, hivatalból tőzsdéznek. Drehr Imre, a Lloyd bank igazgatója, háromi Biró Pál, a Rimamurányi vezérigazgatója, Botlik József, aki vidéki takarékpénztár oszlopa és mások. Tőzsdézik a mindig vidám Reischl Richárd, akinek pártvezére Huszár Károly nem játszik ugyan, de papírja van. A kisgazda csoportot Örfly Imre, Bugyi Antal és a többiek képviselik a Szabadság-téren. Hogy Csontos Imre bátyánk játszik-e, azt külön kellene megtudakolni.

A fajvédők részéről biztonnyal élénk érdeklődéssel nézi a tőzsdei jelentéseket Eckhardt Tibor, aki utóbbi időben különben is csak gazdasági kérdésekkel foglalkozik Gömbös Gyuláról barátai azt mondják nem tőzsdéz, ellenségei szerint pedig erősen játszik.

A T. Ház tehát minden oldaláról képviselve van a Szabadság-téren. Hogy milyen papírokban — ezt indiszkrécio volna elárulni. Meg azután kiderülhetne, hogy némelyik jó politikus rosszul tőzsdéz. Esetleg fordítva.

Kálmán Jenő Ákos

Bizalmasan Ubulnak is nevezik művész- és irókörcsben, ahol Kálmán Jenő Ákos, a pénzkapacitás, mint a leggyilkosabb bommotok szerzője és zenekritikus ismeretes. Hogy jó zenész, azt abból is látni, hogy az éjszakák bohémhangulatát kitűnően össze tudja hangolni vezérigazgatói foglalkozásával. Főpróbát, ahol Kálmán Jenő Ákos nincs jelen, IV., azaz Kuv. László óta nem ismer a magyar történelem. A dunaparti korzó őnékül nem érvényes. Eppen ezért a korzót Budapest székesfőváros tanácsa kénytelen volt a Viktória részvénytársaság közvetlen tőzsomszedságában elhelyezni, ahol Kálmán Ubul vezérigazgatói teendőit gyakorolja. A fővárosnak ezt a figyelmét ő azzal hálálja meg, hogy mindennap pontosan megjelenik a Dunaparton és

elvegyül a nép között. Szatirikus megjegyzéseiből állandóan több humorista él meg, de információink szerint irodalmi és művészbarátait nem csak fűszeres megjegyzésekkel táplálja, hanem szükség esetén mint vezérigazgató is közbelép érdekükben. Képe, melyet itt közlünk, másuttan foglalt helyet a budapesti pénzkapacitások arcképcsarnokában.

18. Herquet Rezső [?]: Kálmán Jenő Ákos (Ubul) portréja. Repr. Színházi Élet, 1923. július 1/7. (27. sz.) 40.

érdekes esemény történt körülöttem, egyet-mást tanulhatott s okulhatott az ember, ha jól figyelt a körülötte történő dolgokra. De ha még ezt nem is tette túl nagy buzgalommal – mint az én esetemben – ezeken a felületes leírásokon is látható sok érdekes.

Most megint kissé ideges vagyok, a legutolsó napok izgalmai megviseltek. Nagyon jól esne egy kis pihenés. De mindig újabb meglepetések jönnek, melyek felzajlatják kedélyemet, s sajnos az idegesség nálam fájdalmas gyomorfájásban nyilvánul meg, mi cseppet sem kellemes. De tán úgy alakul majd a helyzet, hogy mégis lesz némi mód a pihenésre.

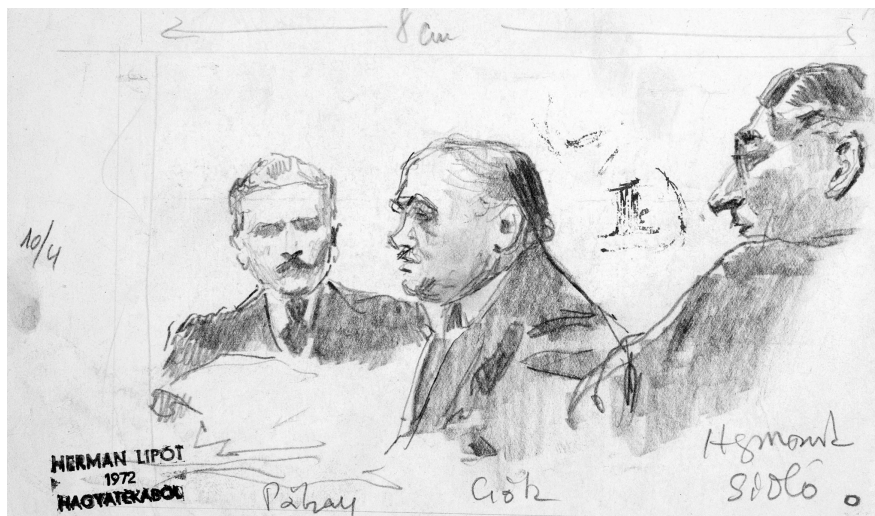
Budapest, 1919. június 6.

Délelőtt egy kis festés, délután dr. Ranschburghoz (Bécsi út 1.)¹⁶⁵ mentem fiataalkori rajzaimat magukba foglaló 3 könyvemért, melyet Gammel József¹⁶⁶ barátunk kért el ezelőtt 5 nappal tőlem kölcsön. Az orvost nem találtam otthon, a Korzón sétáltam egy óra hosszat Péterékkal, Ubullal. (18. kép) Sok újság nincs. Ebédelni Julcsánál voltam, természetesen nagyon jó volt. Délután újra dr. R.-nél, most már otthon találtam, szívesen fogadott, beszélgettünk bennünket közösen érdeklő problémáról, melyről ő könyvet akar írni, a talentumnak (mely szerinte egy magasabb ember species) ifjúkorban már megnyilvánuló ismérveiről. Én hajlandónak mutatkoztam arra, hogy ebben saját tapasztalataimmal is szívesen rendelkezésre állok. Kérte régi naplóimat is kölcsön, melyeket szívesen rendelkezésre bocsájtok, esetleg ki is egészítem őket írásban. Ezek a kérdések magamat is igen élénken érdekeltek mindenkor. Miután mostanában nagyon idegesnek érzem magamat, meg is vizsgáltattam magamat, nyugalmat, s némi patikaszereket ajánlott. – Délután a Fészekben szöv. tanácsi ülésünk volt az iparművészekkel együtt, előzőleg azonban némi kis tanácskozást tartottunk, minek eredménye az iparművészekre a szavazásnál kissé meglepő volt, mert elnöknek engem választottak, alelnöknek Sidlót (19. kép) s iparművész alelnöknek Gádort s nem az arrogáns Lórántot¹⁶⁷ (ki az iparművészek szakosztályának elnöke). Most újabb gond a nemsokára megtörténő általános sorozás (18–45) év közt, melyet kivesznek a szakszervezetek kezéből, s melyet a katona s munkástanácsok fognak végezni meglehetősen szigorúan. Holnap egyébként nekünk, volt tiszteknek is jelentkezniük kell, de sokunknak zsebében van már a felmentésről szóló ideiglenes igazolvány.

¹⁶⁵ Ranschburg Pál (1870–1945) elme- és ideggyógyász, pszichológus.

¹⁶⁶ Gammel József (1893–1974) festőművész.

¹⁶⁷ Gádor István (1891–1984) keramikus; Lóránt (Grünhut) István iparművész, csak 1906–1908 között járt az Iparművészeti Iskolába. 1919. március 24-én, mint népbiztosi kiküldött ellenőrizte az Iparművészeti Iskolát. Ld.: Gerelyes Ede: *A magyar múzeumügy a két forradalom időszakában 1918–1919*. Budapest, 1967. 357.

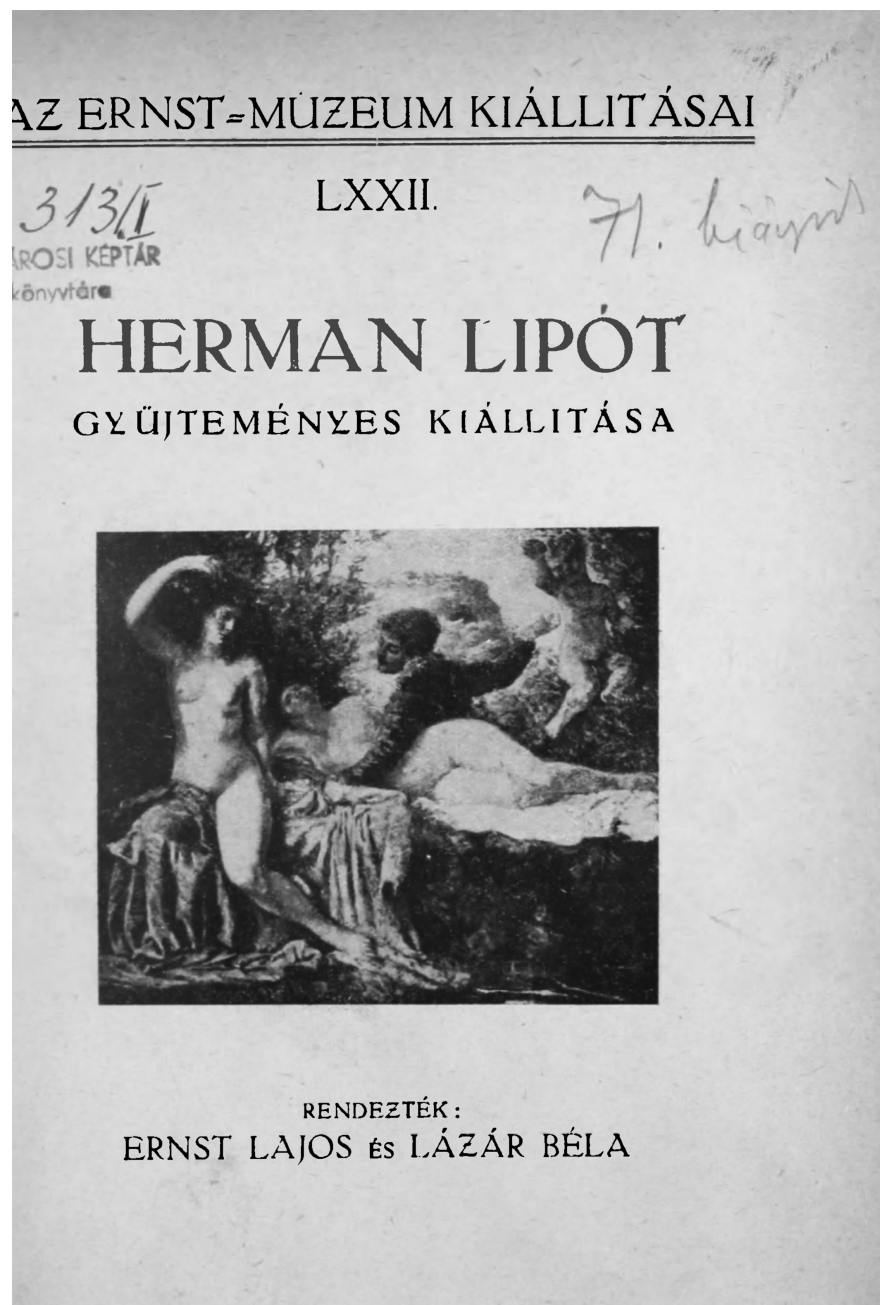
19. Herman Lipót: Pátay Pál, Csók István, Sidló Ferenc, 1925 k., 120 x 195 mm, papír, ceruza. Magyar Nemzeti Galéria Grafikai Osztály, ltsz.: F 75.41.
© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

Budapest, 1919. június 8.

A mai reggeli lap oldalakat közöl a nagy örömnépről, mely elkövetkezett a Szovjetköztársaság fényes győzelmei nyomán. Kassát visszafoglalták, Sátoraljaújhelyt, Losoncot s még több helyet. A tünetek teljesen ugyanazok, mint a múlt háborúban, az emberek majdnem szóról szóra ugyanazt is mondják pl. Haubrich, a katonai parancsnok: „Én nem politizálok, én katona vagyok...”. Az üdvözlő táviratok is ugyanolyanok, mint Hindenburg és Vilmos császár között, csak most Böhm és Kun Béla közt folynak ugyanezek. Kétségtelen, hogy pillanatnyilag úgy néz ki a dolog, hogy a Tanácsköztársaság jól áll. A túl a dunai sztrájkot is lenyelték, a munkásgyűléseken is eredménnyel dolgoztak. Bizonyos, hogy ilyen ügyes emberek régen ültek kormányon Magyarországon. Bár a helyzeti energia is sokat tesz, no meg a diktatúra az ő fegyverével.

Dél előtt ma megint nagy vendégjárás volt. Herquet hozott egy csomó ismeróst, egyik, dr. Pollatschek,¹⁶⁸ meg kívánja venni *Pásztorjáték* c. képet 10 ezerért. (20. kép) Törs is itt volt, kinek arcképét folytattam. Hozott sört, majd elvitt bennünket a népbiztosi autón ebédelni, engem a Révai utca 49 alá, Rózsit a Miksa utcába. Ha értékét vesszük, kár volt a *Pásztorjáték*ot eladni, de viszont az embernek kell, hogy legyen némi pénze, és nem árt, ha a képektől is megszabadul. Bizonyos képeket – az édesanyám 1905-ben festett arcképét semennyi pénzért nem adnám el. Néhány ilyen dolgot valóban meg kell tartani mintakollekciónak.

¹⁶⁸ Pollatschek Elemér (1875-1944) 1910-től a Pesti Izraelita Hitközség kórházának fül-, orr-, gégeszeti osztályvezető főorvosa, egyetemi magántanár. Ld. még a 27. jegyzetet.

20. Herman Lipót *Pásztorjáték* című festménye gyűjteményes kiállítása katalógusának címlapján, 1924.

Budapest, 1919. június 9.

Délelőtt Törs ült itt modellt, s Herquet volt itt vendég. Már Törs is elmondta, hogy jött állítólag valami sürgöny Clemenceau-tól, melyben a csehek ellen való előrenyomulás beszüntetését követeli. Autón felkísértem a várba (csodálatos, milyen dühvel nézik az emberek ezeket a népbiztosi autóban ülőket), majd letett a Lánchíd pesti végén. Végigmentem a Korzón, Felekyvel találkoztam, ki Péteréket kísérte. Ez a Feleky most a külügyi népbiztosságnál van valami állásban, híres hazug.¹⁶⁹ Most is úgy állította be ezt a telegramot, mintha Clemenceau békét kérne a Szovjetköztársaságtól. Délután aztán olvastam a *Vörös Ujság* rendkívüli kiadásában, hogy ez egyenes ráparancsolás a budapesti kormányra, melyet aztán fenyegetés kísér. Hogy erre Kun Béla mit válaszolt, az másodrendű fontosságú.¹⁷⁰ Úgy látom, hogy nagyon boldogok, hogy szóba állnak velük. Vannak magyarázgatások, vádaskodások a csehek, románok, szerbek ellen, de ezek mit sem jelentenek. Az az érzésem, hogy Clemenceau-nak ez a sürgönye (ha ugyan szóról-szóra ez) nagy jelentőségű fordulópont a Tanácsköztársaság életében.¹⁷¹ Lehet, hogy jegyzékváltás következik, de lehet, hogy megszállás. Utóbbi esetben esetleg két hétig is eltarthat még a dolog, esetleg négyig, de tovább nem. Most mindenesetre érdekes dolgok következnek.

Budapest, 1919. június 13.

Tegnap délután a Fészek udvarában tartott nagygyűlésünk egy nagy botrányba fulladt, nem is határozhattunk semmit. Uitz mester szenvedélyesen s igazságtalanul támadott engem,¹⁷² végül megvontam a szót tőle, s döntőbíróság elé utaltam, mert már nagyon sértő szavakat hangoztatott. Holnapra újra össze van hívva a gyűlés, remélem kedvezőbb, s nyugodtabb eredménnyel fog végződni. Ha nem, az se nagy baj. Boldog lennék ettől a tehertől megszabadulni, amelyet az elnöklés a vállamra rak. Ma tanácsülés volt, hol egész csendes mederben folyt a tárgyalás.

¹⁶⁹ Feleky Géza a Külügyi Népbiztosság osztályvezetője volt, majd a Történelmi Materializmus Kutató Intézet ügyvezető titkárává nevezték ki. *Tanácsköztársaság* [Budapesti Közlöny] 1919. június 29. 2.

¹⁷⁰ Clemenceau, a párizsi békekonferencia elnökének távirata a Magyar Tanácsköztársaság kormányához. Válasz Clemenceau jegyzékére. *Vörös Újság*, 1919. június 9. 1. és A párizsi konferencia jegyzéke a magyar tanácskormányhoz. Clemenceau és Kun Béla táviratváltása. *Vörös Újság*, 1919. június 16. 1-2.

¹⁷¹ Az ún. Clemenceau-jegyzék. Az Antanthatalmak 1919. június 7-én, a csehszlovák csapatok feletti felvidéki győzelmek miatt a hadműveletek azonnali leállítását, majd 1919. június 13-án a korábban kijelölt határookra történő visszavonulást követelték. Kun Béla elfogadta a jegyzék feltételeit, s ígéretet kapott, hogy visszavonulás esetén a románok is elkezdik a Tiszántúl kiürítését. Azonban a magyar katonatisztek jelentős része nem hitt a franciák ígéretében, s igazuk is volt, mert a csehek a visszavonulás után azonnal támadásba lendültek, míg a románok nem mozdultak a Tisza-vonalról.

¹⁷² Uitz szenvedélyességéről, nyers szókimondásáról Kassák is ír: Kassák 1983. II.: 541.

Budapest, 1919. június 15.

Tegnap délután 5-kor ismét gyűlést tartottunk, mely 1/2 11-ig, azaz 5 1/2 óra hosszat tartott. Sokkal erélyesebben vezettem, mint két nappal elébb, ami annál is inkább volt könnyebb, mert el voltam készülve viharra. Terembiztosokul szobrászokat rendeltem ki, az ajtónál is igazoltattam az embereket, így mindjárt jobban indult a dolog. Letárgyalhattuk végre a szakosztály alapszabályait, a szövetség tanács alapszabályait, a beszerzési csoport alapszabályait, sőt szó került a szövetség tanács egy indítványára, mely a direktórium elleni állásfoglalást foglalta magában. Ez azonban nem ment keresztül, egyrészt félelemből, másrészt a festők és szobrászok nagy tömegének ismert bornírtsága következtében, mely nem tudja velük megértetni saját érdekeiket. Inkább lemondanak az önrendelkezési jogukról, csak el ne essenek azoktól az előnyöktől, melyeket remélnek. Pedig ha a kataszter napvilágra kerül, úgy igen sokan lesznek a legnagyobb mértékben elégtelenek. De úgy kell nekik. Kíváncsi vagyok, mit fognak majd szólni, ha kimaradnak az „állami” fizetésből, vagy csak nagyon gyengén lesznek dotálva. Alapjában véve helyesebbnek tartom, hogy így történt, s csupán azt a kívánságát fejezte ki a szakosztály, hogy fogadják segítségül az ő delegáltjaikat.¹⁷³

Bátyám ügye körül komplikálódnak a dolgok. Holnap sok dolgom lesz ezeket rendezni, valamint Ilonka¹⁷⁴ fürdőzési ügyét is.

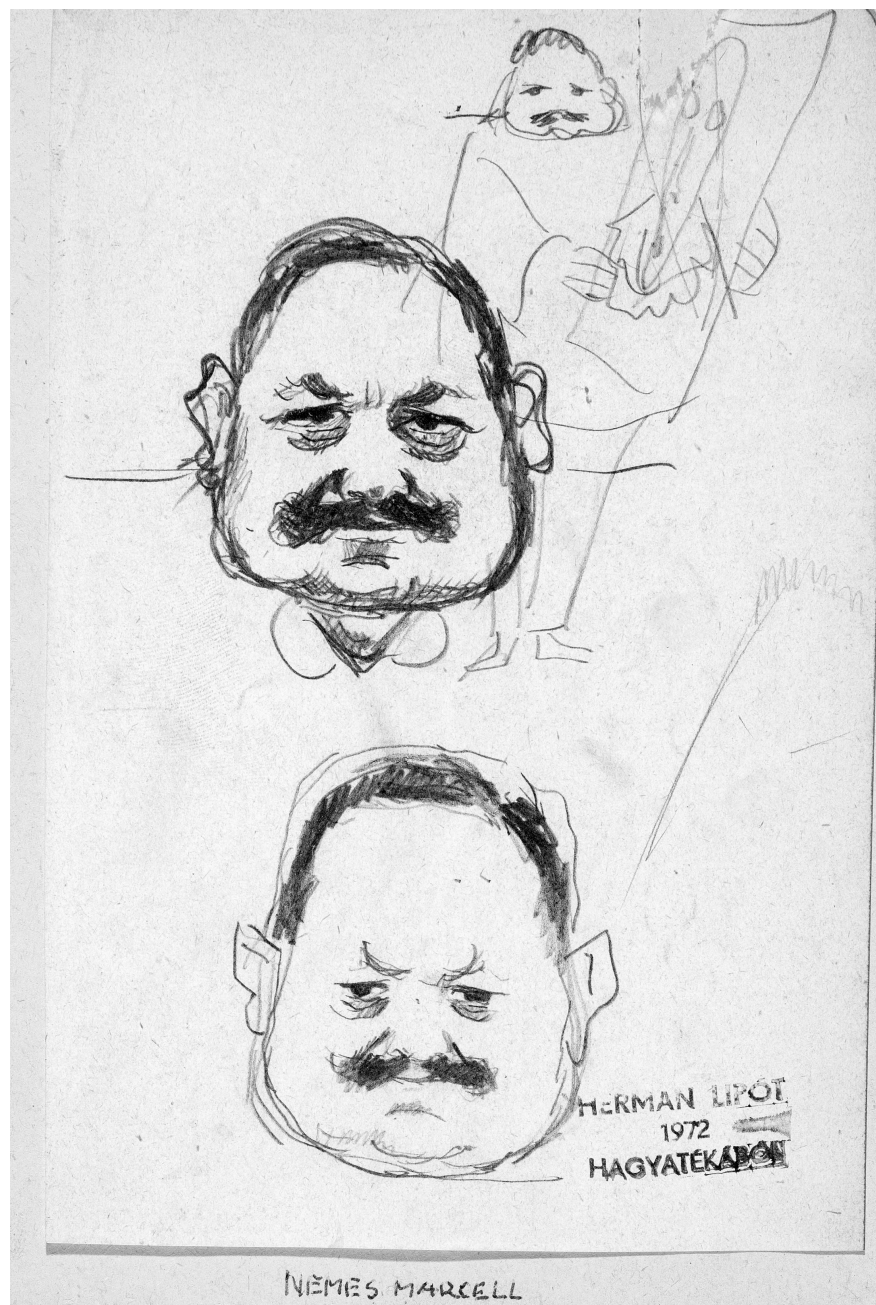
Budapest, 1919. június 16.

Vasárnap délelőtt sietve kivonultam a Múcsarnokba, hol a „szocializált” műkincsek vannak kiállítva. A Herczog, Hatvany, Andrásnyak, Kohner, Schuster etc. gyűjteményeiből a legszebb darabok. Itt vannak a Nemes (21. kép) által összehordott képek, a Grecók, a Brueghel Pieter Keresztelő Szent Jánosa, Munkácsy s Paál terem, a *Tépcsínálók s az Erdő belseje*, a Courbet-k, Daumier-ék, a Manet-ek, stb. stb.,¹⁷⁵ melyekről nem lehet eleget írni a csodálkozás és elragadtatás hangján. Ilyen

¹⁷³ Ld.: *A művészkataszter c. összeállítást jelen számban.*

¹⁷⁴ Gyula bátyjának felesége.

¹⁷⁵ A Forradalmi Kormányzótanács 1919. március 22-én rendelte el a nagyobb értékű magángyűjtemények köztulajdonba vételét. Ezt a korszak legkiválóbb művészettörténészei - nem is mindig ellenérzéssel - végezték. Egy részletes jegyzék ismert a köztulajdonba vett gyűjteményekről, illetve arról, hogy ki és mikor végezte azt; Hoffmann Edith állította össze a jegyzőkönyvek alapján 1920. január 7-én. (közölve: *A Magyar Tanácsköztársaság képzőművészeti élete* 1960. i. m. 201-203. és Jobbágy Jenő: *Eldugott műkincsek a magánpalotákban. Az Ember*, 1919. április 8. (28. sz.) 14-15.; *A magángyűjtemények sorsa a tanácsköztársaságban. Az elkommunizált műkincsek. Az Ujság*, 1919. október 8. 3. Kinek a gyűjteményét társadalmasították? *Budapesti Hírlap*, 1919. október 10. 3.) A begyűjtött anyagból a Múcsarnokban megrendezett kiállítást Pogány Kálmán, Antal Frigyes, Kenczler Hugó, Wilde Ferenc és Wilde János, valamint Otto Benesch rendezte. A kiállítást június 14-én 5 órakor Lukács

21. kép Herman Lipót: Nemes Marcell, 1910-es évek. 175 x 116 mm, papír, ceruza.
Magyar Nemzeti Galéria Grafikai Osztály, ltsz.: 75.231.
© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

szép kiállítást még nem láttam, legfeljebb múzeumokban. Ez aztán igazán okos eredménye a kommün államának, hogy ezek a dolgok a szegény művész, s proli szemei elé kerülhettek. Azt hiszem, igen sokszor kimegyek e remekművekben gyönyörködni.¹⁷⁶ – Kléh János kollégánk meghalt.¹⁷⁷

Budapest, 1919. június 22.

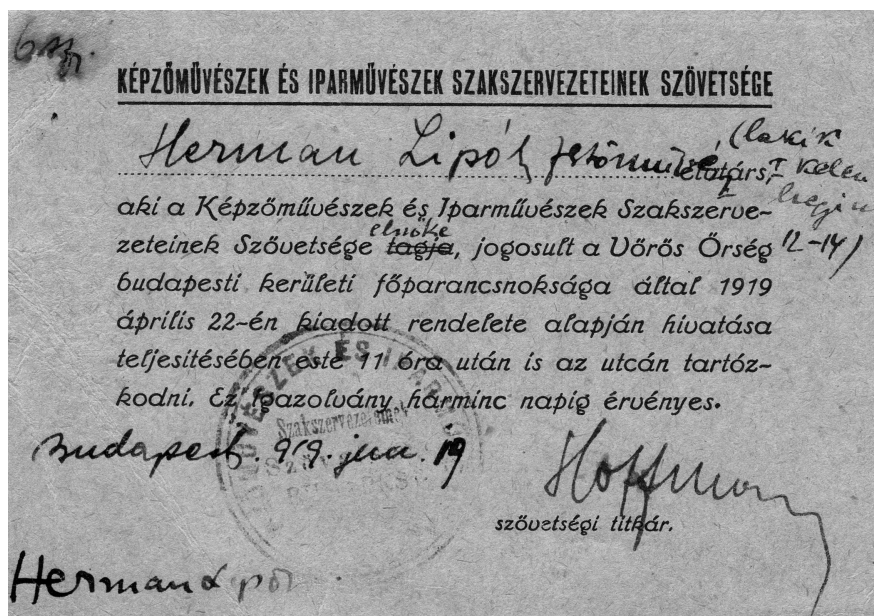
Hangulat nyomott, újságok kényelmetlen hírekkel vannak tele, pogrom hangulat, másrészt pedig a harctéren a hűroknak végsőig való feszítéséről hallani [!]. A közhangulat kissé elégedetlen, kitörésre érő, de nem lehet tudni, miben fog nyilvánulni. Kedvem a szakszervezeti munkához igen csekély, sokan élénk módon járulnak hozzá, hogy még jobban elveszítsem (Uitz, Kara¹⁷⁸ etc.). A tömeg hátlansága – főleg művészettel foglalkozóké – nekem nem meglepetés, de idegességem következtében ezúttal úgy látszik, nem viselem el oly könnyen, mint máskor. Idegességem a legutóbbi munka, s némi izgalmak eredményeképpen fokozódik, tervem, szabadságra menni néhány hétre, magamhoz térni. Lehet, hogy meglátogatom Gyulát Bécsben, hol érdeklődni szeretnék ama tervem kivihetősége iránt, hogy magyar műtermékeket lehetne-e külföldön értékesíteni, mert az Antant által szűkre szabott határainkon belül igen kevés remény van rá, hogy sok művész megélhessen. Kár pedig ezt a kultúrtőkét az ország érdekében nem gyümölcsoztetni. Az a hitem, hogy valahogyan ki lehetne használni az ország összessége érdekében az itt felhalmozódott kultúrfölösleget – akár kelet, akár nyugat felé exportálva. Persze nem az Uitzot, s a MA kísérleti produktumait. Ma délután Rados és menyasszonya, sógornóm s Évike voltak itt. Gyulától jött levél Ilonka óriási öröme, válaszolt rá, s vitte egy embernek, ki majd elviszi esetleg. Rados menyasszonyáról egy arcképtanulmányt festettem. Este vacsorán a Fészekben rövid ideig. Holnap, holnapután tagüléseket tartanak, az intézőbizottságokat újból választják, vagy a régieket megerősítik állásaikban. Milyen jó volna megbukni! Nincs kizárva. (22. kép)

György népbiztos nyitotta meg. Ld.: *A köztulajdonba vett műkincsek első kiállítása*. Előszó: A Műtárgyakat Társadalmisító Bizottság. Budapest, Közoktatásügyi Népbiztosság, 1919. 99 p. – ld. még: *A köztulajdonba átvett műkincsek kiállítása*. *Népszava*, 1919. július 15. 8.; *A köztulajdonba vett műkincsek kiállítása*. *Népszava*, 1919. július 29. 4.; F. Z. [Farkas Zoltán]: *A köztulajdonba vett műkincsek első kiállítása*. *Vasárnapi Ujság*, 1919. július 29. 297. – ld. még: Molnos Péter: *Elveszett örökség – Magyar műgyűjtők a 20. században*. Budapest, 2017.

¹⁷⁶ A kiállításról szóló rész mellett az átelles oldalán Herman Lipót későbbi ceruzás bejegyzése: „Petrovicsot be kellett protezsálnom a kiállításra (volt főigazgató!).” – A Tanácsköztársaság idején, bár Petrovicsot nem mozdították el, de lényegében a direktórium irányította a Szépművészeti Múzeumot.

¹⁷⁷ Kléh János (1881–1919) festő.

¹⁷⁸ Feltehetően Kara Mihály (1880–?) festő, szobrász.

22. Kijárási engedély Herman Lipót számára, 1919. június 19.
 © Vachott Sándor Könyvtár, Herman Lipót Gyűjtemény, Gyöngyös

Budapest, 1919. június 23.

Tegnap és ma nagy izgalmak napja. Egy ellenforradalmi kísérlet, mely azonban nem sikerült. Eddig csak azt tudjuk, hogy 2 monitor megjelent a Hungária előtt, s belelőtt néhány gránátot, óriási lövöldözés, hallatlan izgalom az utcán, de ma már sokkal nyugodtabb a hangulat, mely azonban még mindig elég nyomott. A lapok szigorú diktatúrát követelnek.

Budapest, 1919. június 26.

Tegnap délben ismét megjelentek az ellenforradalmi monitorok a Dunán, szörnyű lövöldözés - gép és közönséges fegyver, amit a házból lestünk. Ebéd után természetesen mégis átmentünk Pestre. Ma reggel már sokkal nyugodtabban keltem, csak az az egy dolog nyugtalanított, hogy Pór Bercinek tegnap megígértem, hogy vállalom kérésére a rajztanárok kurzusán a tanítást.¹⁷⁹ (Ma aztán lemondtam idegkimerültségemre tekintettel.) Dél előtt Székely Andor¹⁸⁰ és Gárdos voltak itt,

¹⁷⁹ Pór Bertalant 1919. május 5-én az Országos Képzőművészeti Főiskola festőművészeti tanszékének vezetésével bízták meg. *Hivatalos Közlöny*, 1919. május 22. 191.

¹⁸⁰ Székely Andor (1877-1969) festő, karikaturista.

persze beszélgettünk az eseményekről, megmutogattam készülőben lévő festményeimet. Délben az Eskü téri hídon át Ilonkához (tészta ebédetem), holnap reményük van elutazhatni, innen Julcsihoz a Ráday utcába, hol levest és főzeléket kaptam. Délután a Fészekbe (csak nem tudok leszokni az irodai óra tartásáról). Meglátogattam Pollatschekéket is, megnézni, mit rajzolt a kis tanítvány.¹⁸¹ Másolt a Doré bibliából. Közben hallottuk, hogy az Oktogonon akasztás lesz. Elmentem oda, nagy tömeg. Várták a nagy eseményt. Én csak pár percig voltam ott, később hallottam, hogy elmaradt a dolog. Nem tudom, milyen okból. Vissza a hivatalba. Az ideges hangulat eredményeképpen kissé eseményszegény a szervezeti élet, bár néhány ambiciózus fiút (Kornai,¹⁸² Kallós) nagyon izgat megválasztásuk a festők intézőbizottságába – bár azt hiszem, ez nem nagyon fontos ügy momentán. Idegkimerültségem meglehetősen magas fokú, szombaton átadom a hivatalt Sidlónak, s megkísérlem, hogy 1-2 hétig feléje se nézzek a munkának. Legfeljebb, ha néha vacsorázni mennék be a Fészekbe, bár ezt is jó volna kikerülni. Legjobb volna természetesen kissé vidékre utazni, Kecskemétre vagy máshova a környékre, de úgy hallom, ott sincs valami nagy nyugalom. A *Vörös Ujság* ugyan azt írja, hogy a vidéki ellenforradalmakat is leverték, amit könnyen elhiszek, mert ezek a kísérletek nagyon ügyetlenek, ámbár minden nem sikerülő puccs úgy látszik ügyetlenül van megcsinálva. Hiszen alapjában véve a forradalom győzelme nagyrészt nemcsak a mi saját ügyunktől függ, hanem a világforradalom kitörésétől.

Budapest, 1919. június 27.

Ma csak délben voltam a városban, Julcsánál ebédre. Délután hazajöttem, aludtam 5-ig. Akkor jött Rózi, ki tegnap este szerzett némi élelmiszereket csere útján (tojást, vaját, csirkét). Itthon főzött vacsorát, a szűk spájkunkban lévő rezsón. Kírántott csirke volt, palacsinta, feketekávé. Előzőleg naplókönyvet kezdtem írni ifjúkori emlékeimről. Talán nem túlságosan időszerű dolog, de megnyugtató foglalkozás. Vacsora után Duditsék folyosóján beszélgettünk, ott volt Zboray is, ki elmondta a túsok újabb ijedelmeit.¹⁸³ A tegnapi akasztás elmaradása úgy látszik az olasz misszió közbelépésének köszönhető. Ma már enyhébb cikkek a *Népszavában* és a *Vörös Ujságban*.¹⁸⁴ A diktatúra nagyon szigorú keresztülviteléről is kevesebb szó esik. Az isten ismeri ki magát az okok és okozatok összefüggése között a mostani világban. Lehet, hogy az Antantra vezethető

¹⁸¹ Pollatschek Lily (1905-?) festő, Pollatschek Elemér orvos leánya, Herman Lipót magántanítványa volt 1919-1922 között.

¹⁸² Kornai József (1889-1929) festő.

¹⁸³ Zboray Miklós (1866-1940) jogász, ügyvéd, politikus. „Annak idején a Fészekből való kizáratásunk idején ő [Glatter Ármin] is egyike volt azoknak, ki Zboray mellett kizáratásom mellett tört lándzsát.” Herman napló, 1920. január 20. 4609 = 169.

¹⁸⁴ [Révai József]: Proletárdiktatúra vagy burzsoá diktatúra? *Vörös Ujság*, 1919. június 26. 1. és Az ellenforradalmi puccsot végleg levertük. *Népszava*, 1919. június 27. 1.

vissza ez a pillanatnyi enyhülés. Az a hír, hogy az idegen missziók ma elutaztak, s hogy Bécsen angol csapatok jönnek keresztül. Az utcán ma is volt készültség, bár már nem oly szigorú, mint tegnap. A Ferenc József hídon már át lehet menni. Egyébként is, mintha valamit engedett volna a feszültség. Este bejött az öreg Glatter, ki festészetről tartott előadást, szemrehányást tett, hogy nem fogom fel elég komolyan a dolgot. Talán igaza is van. Mindenesre jobb volna sokat festeni, mint művészetpolitikával foglalkozni – utóbbtól különben kezdek visszavonulni. Holnap egy időre átadom Sidlónak az ügyek vezetését. Értelmes, sőt ravasz fú, de mégsem elég link! Ebben még némi utasításokra szorul. Nagyon szeretnék egy pár hétre Nagyszentmiklóásra utazni szüleim meglátogatására, ott tán lehetne kissé pihenni.

Budapest, 1919. június 28.

Ma ebédre Julcsánál, ott volt Gyulák házmestere, ki beszámolt róla, hogy Gyula lakása körül komplikációk vannak. Ebéd után ezért oda is mentem. Egyelőre csak kutatnak Gyula után, a hivatal bosszúból, hogy onnan elment, el akarja rekviráltatni a lakást. Majd meglátjuk, hogy lehetséges-e ez? Színyeit látogattam meg. Már jobban van, bár arcban igen lesoványodott. Dolgoztatott utolsó időben régebbi, abbamaradt festményein – úgy látszik fia unszolására. Kedvesen fogadott, s szívesen beszélgetett velem. Délután a Fészekben. Kellemetlen most már ott benn lenni. Mindenféle híreket hoznak, melyek furcsán összezilálják az ember hangulatát. Újságírók egy része (Gellért,¹⁸⁵ Göndör) Bécsbe akarnak utazni. Csak nem a süllyedő hajót akarják elhagyni! Utóbbiról azt mondják fél politikai ellenfeleitől, állítólag a Lenin fiúk néhányszor keresték már. Vacsora után egyedül jöttem haza. Szép Ernővel találkoztam, ki elmesélte néhány témáját, melyek most foglalkoztatják. Lapok nem közölnek most szépirodalmat, így a fiókjának írhat csak. Azért valahogy nem illik bele a gyengéd líra a mai élettombolásba. – Megint ultimátumról beszélnek, de már nem hiszek benne. Leszerelésről van benne szó, különben támadás fenyegetés. Az ördög ismeri ki magát. Az ellenforradalom úgy látszik elcsendesedett. A Duna partján letakart ágyúk. A gyenge készenlét jelzi csupán a rendkívüli helyzetet.

Budapest, 1919. június 29.

Délelőtt Karczag látogatott meg.¹⁸⁶ Mesélt egyet-mást Szolnokról. Nem nagyon épületes dolgok, amit már megszoktunk, meg is vizsgált, azt mondta, semmi bajt nem

¹⁸⁵ Gellért Oszkár (1882–1967) író. 1914–1918 között a *Pesti Napló* szerkesztője, a *Nyugat* főszerkesztője, a Károlyi-kormány és a Tanácsköztársaság sajtóirodájának vezetője. Nem hagyta el az országot, de letartóztatták és vizsgálati fogságba helyezték.

¹⁸⁶ Karczag László (1886–1944) orvos, biokémikus, ekkor a Budapesti Tudományegyetem I. sz. Belgyógyászati Klinikáján volt tanársegéd.

23. Herman Lipót: Rippl Rónai József, 1919. 265 x 227 mm, papír, tus, ecset.
Magyar Nemzeti Galéria Grafikai Osztály, ltsz.: F 75.299.

© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

tud konstatálni rajtam. Ez megnyugtató. Délután azért mégis fáradtnak éreztem magamat. Herquet is itt volt. Holnap tán már nyaralni utazik. Rottmann jött később. Ismert pesszimizmusát tálalta ki. Azt hiszem, szeretne Prágában Grethe-nél lenni, s tán sajnálja már, hogy ránk hallgatott s nem vette el annak idején. Azt mondja, írt neki levelet a német követség útján, de választ nem kapott. Mégsem jó szívügyekbe avatkozni. Íme, most szétválasztottuk a szerelmeseket, s vízbe is hagytuk magunkat velök. Oppi¹⁸⁷ állítólag szép lakásban lakik a feleségével. Ja, az ügyes ember!

¹⁸⁷ Oppenheim Miksa – Herman Lipót katonatársa.

Ebéd Julcsánál. Jó leves, paradicsomos csirke, mákos sült tészta s jó kenyér. Ilyen nyomort még csak elbír valahogyan az ember. Ebéd után haza. Udvarival találkoztam, ki mankón járt, megoperálták a lábát. Tegnap az öreg Glatter dicsérte a fiatalabb Udvarynak¹⁸⁸ a rajzait, hát felmentem megnézni. Úgysem voltam még a műtermében. Valóban ügyes a fiú, fejeket elég jól rajzol, de azért nagy hiányosságai vannak, melyet atyja, ki az iparművészetin tanár, természetszerűleg nem tud neki megmagyarázni, hiszen ő maga sem érzi ezeket. Bámulatos, hogy van egy egész sereg festézzel foglalkozó, kinek a mesterség lényegéről sejtelve sincsen. Egész életét átéli, átküzdi, s szentül meg van győződve róla, hogy őt nem értékelték eléggé, viszont Rippl (23. kép), Ferenczy s Fényes-féle embereket értékükön felül becsültek. Hát bizony ezek az emberek nincsenek is azon a mesterségen, mint a jó festők, nem is szabadna egy céhbe tartozniuk. De az Uitz-féle svindlereknek sem. Az öntudatos művészeknek szigorúan csak a mesterségüket becsületesen űzőkkel szabadna érintkezni. A közepesekkel, tehetségtelenekkel, lemaradókkal, erkölcstelenné válókkal nem is szabadna beszélni, nemhogy barátkozni. Nálunk természetesen már meglehetősen el van rontva minden. A szakszervezet is hozzájárult kissé, hogy egymáshoz nem való elemek kerültek össze. De nálunk különben is nehéz lesz jó ideig valami egészséges dolgot létrehozni, nagyon is el van rontva a mi mesterségünkben a dolog. Az igazi értéknek semmi jelentősége, hallatlan sok szemét került felülre, melyet ez a kis állam nem fog lerázni tudni s elviselhetni. Olyannyira kimerültek leszünk, hogy évekig csak a legélelmesebbje s a tisztán vásári munkával foglalkozó fog érvényesülhetni. Sokan, akik csak tehetik, ki fognak vándorolni, s más helyütt fogják megvárni a dolgok jobbra fordulását. Magamra nézve is helyesebbnek tartom, ha még most, a 40 éven alul fogom megkísérelni másutt előlről kezdeni, s inkább később visszajönni. Hiszen nincs kizárva, hogy a jövő nem lesz olyan sötét, mint ahogy mi most látjuk. De egy tisztességes törekvés számára mégis kissé sanyarú kenyér van kilátásban. – Pór Berci ma ismét kérdezte, nem vállalnám-e a tanárkurzust, de ismételten visszautasítottam betegségemre s kimerültségemre való hivatkozással. Dolgozni jobban szeretnék, de ehhez sincs sok kilátásunk. A politikai helyzet meglehetősen csendes pillanatnyilag, még a hírterjesztők sem tudnak újat. Éppen csak holnap, holnaputánra ígérek valami élénkséget, de milyen irányban, azt nem tudom. Őszintén szólva, nem is érdekel nagyon. Roppant fáradtnak érzem magam. Már érdeklődni sem tudok.

Budapest, 1919. július 1.

Ma délután megint tele mindenféle hírral a város. Jönnek állítólag vissza a csapatok a frontról, s angolok érkeznek Budapestre, üritenek ki számukra kaszárnyákat, s hoteleket. Mások szerint a látott angolok csak khaki ruhába öltözött vörösök voltak. Hiszen napok múltán majd csak kiderül, hogy mi igaz ezekből a hírekből.

¹⁸⁸ Udvary Géza (1872–1932) és fia, Udvary Pál (1900–1987) festők.

Szép Ernőre bízom, hogy lejegyezze érdekes dokumentumokként, ami szájról-szájra terjed, s amit másnap megcáfolnak a tények. Annyi bizonyos, hogy a hangulat olyan mintha kissé felszabadulna a város a nagy nyomás alól.

Most hazajövet Rétyivel beszélgettünk a magyar művészek jövőjéről. Úgy látom, hogy keserves napok következnek az egész tömegre, mert óriási szegénység következik. Annak a 15–20 művésznek, ki mégis meg tud majd élni, szörnyű erőfeszítésre lesz majd szüksége, hogy a környezetétől őt megkülönböztető kvalitásai érvényre jussanak. Kár lenne ezt a kultúrtöbbletet jelentő nagy tömeget, mely nálunk művészettel foglalkozik, s ha közepes képességű is nagyrészt, rá, mint alapra nagy szükség van, mert mint az előkészítő talaj, belőle nőhet ki a kiválóbb; kár volna tehát ezt az anyagot nemzetgazdasági szempontból kihasználatlanul hagyni. Mert másutt gyökeret eresztetni, újból kezdeni, ez bizony, különösen az öregebbek szempontjából, nem valami szép és reményekkel kecsegtető kilátás. A művészet elvégre könnyen szállítható, könnyen kezelhető (kereskedelmileg) valami, mely bármilyen mostoha viszonyok közt kelljen élnie, mégiscsak keresztülküzdi magát, érvényesül előbb-utóbb. Hiszen aránylag olyan kevés befektetésre van szükség a termelésnél. A legnagyobb befektetés a sokévi tanulás s gyakorlat, amit most már nem vehetnek el. S kulturálatlan környezetbe menni, újból elkezdni, ez tán még súlyosabb feladat, mint nehéz éveket átkoplalni. Kétségtelen, hogy nagyon sok művészettel foglalkozónak itt kell majd hagynia ezt a pályát, s más működési teret keresni. De azok, kik ezt a foglalkozást komoly élethivatásként űzik, s hajlandók érte szenvedni is, nélkülözni is, azok kiállják majd a legnehezebb próbát is. A legnehezebb viszonyok a művészetre tulajdonképpen momentán vannak, abban a még kialakulatlan, forrongó államformában, amelyben most majd élünk. Ha ez ilyen stádiumban eltartana 6–8 hónapig, ezt a legkevesebb művész bírná ki. De azt hiszem, a helyzet, még ha ez az államforma maradna is meg, jobban az élethez hasonul, s így a mi mesterségünk is megtalálja a formákat, melyekbe beleilleszthetik.

Budapest, 1919. július 2.

Bruchsteiner¹⁸⁹ azt meséli, hogy reggel 9-kor a Nyugati pályaudvar előtt látott 300 angol katonát állni, fess, büszke, nagybajuszú embereket. Vannak, akik tudnak róla, hogy a Nyugati és Keleti pályaudvart át kell adni nekik, a királyi várat s Országházát kiüríteni, valamint 3 kaszárnyát. Egy kommunista érzelmű fiatalember most este újságolta, hogy beszélt egy másik kommunistával, főemberrel, ki azt állította, hogy az angolok veszik át a csendőrszolgálatot, ők segítenek Pest határában lefegyverezni a visszatérő katonákat. Ezekből a hírekből, mendemondákból látható körülbelül a hangulat, mely most a városra ül. Természetesen vannak most is egészen sötétén látók, kik pogromokat, fosztogatásokat, s nagy rendetlenséget

¹⁸⁹ Bruchsteiner Rezső (1870–1939), „Bruki”, címtáblagyáros, a FÉSZEK klub pénztárosa, a vezetőség tagja.

jövendölnek. A jó ég tudja, hogy mi fog következni. – Mint már az előbbi jegyzetektől következtethető, most sokat foglalkozunk azzal a gondolattal, hogy tulajdonképpen mi lesz a magyar művészekkel. Hiszen kétségtelen, hogy ezt a kérdést nem fogja valaki egyedül megoldani. Ez valahogy megoldódik magától, majd egyenként kitalálják az élelmeselek, hogy mit lehet csinálni. Ha változna a rezsim, ha reakció követné a mostani állapotot, az állami segítségben (mely kétségtelenül csak igen gyenge lehet egy kis országban) egészen más emberek részesülnek majd, mint a jelenleg kegyben állók. De a középpont állók sorsa sem mondható valami fényesnek. Mégis, új helyen, új gyökereket eresztetni nem valami túlságosan kecsesítő dolog. Inkább itthon nyomorogni, mint idegenben. De hozzájárulhat az ember erélyes munkával, hogy az országot bajából kissé kisegítse. Legalább egy téglával járul hozzá az újjáépítéshez. Különböző kár tervezettni. Hátha engem is elvisznek, mint szakszervezeti elnököt Guyana szigetére, ahogy sokan kárörömmel jövendölnek. Ettől nagyon nem félek, de esetleg gyengébb mértékben büntethetnek ezért az akcióért, mellyel sok művészársamon akartam segíteni.

Budapest, 1919. július 4.

Délelőtt Löwengard Gyula¹⁹⁰ látogatott ide. Szeretem, mert a legnagyobb optimista, s szent a meggyőződése, hogy hírei igazak. Vele a fürdőzési hivatalba mentem, Siófokra akarunk 10–14 napra menni. Lehet, hogy ez meg is történik. L. hozta a hírt, hogy Popperék¹⁹¹ kisasszonya megérkezett Nagyszentmiklósról, s hozott hírt az öregekről. Délben Pólyával a Korzó felé haladtunk. A „MA” című kubista-futurista-expresszionista folyóirat Kossuth Lajos utcai¹⁹² új, valószínűleg a Kultusznépbiztosság által szubvencionált kirakata előtt megálltunk, itt expresszionista könyvek, képes levelezőlapok s egyéb kiadványok közt mindig van egy pár fantasztikus zöldség kiállítva, mely a sétálók megbotránkozott gúnykacaját idézi fel. Kunwald Cézárral, a normális festészet egyik túlságosan tehetséges tagjával találkoztunk itt, ez elmondta, hogy Glatz Oszkár¹⁹³ Svájcban írja, hogy ott is igen erősen hódít az expresszionista művek kiállításának divatja, még Kölnben normális művészek, mint

¹⁹⁰ Löwengard (Lippai) Gyula (1883–1941) és testvére Löwengard János ügyvédek. Utóbbi a Fészek titkára volt az 1910-es években, illetve a Magyar Közgazdasági Bank ügyésze. Mindketten Nagyszentmiklóson születtek, innen ismeretségük Herman Lipóttal. Számos képpel rendelkeztek a festőtől.

¹⁹¹ Popper Alfréd nagyszentmiklósi sertéskereskedőről van szó, akin keresztül Herman Lipót pénzt küldött szüleinek, mint ez a későbbi évek naplójából kiderül.

¹⁹² A MA szerkesztősége a Kossuth Lajos u. 3-ba a Solymosi Képszalon helyére költözött. „És ugyanilyen kongó helyiségben vegetáltunk mi is a Kossuth Lajos utcában. A hatalmas üzlethelyiség két kirakata ért a legtöbbit a számunkra. Könyveket, képeket és szobrokat állítottunk bele, a közönség megállt az üzlet előtt, vitákat rendeztek, s időnként olyan tolongás volt, hogy rendőröknek kellett a járdát szabaddá tenni a járókelők számára.” Kassák 1983. i. m. II.: 583.

¹⁹³ Glatz Oszkár (1872–1958) festő.

Habermann¹⁹⁴ is beleesett ebbe a betegségbe. Én a háború alatt azt hittem, hogy ennek a furcsa aberrációnak ideje a háború végével megszűnik, de ebben egyelőre tévedtem. Sőt, a forradalmak, s a kommunista berendezkedési kísérletek ezeket a művészeti vitus-táncokat még jobban felszabadította. Talán a forradalmakra következő reakció ezeknek is véget vet – lehet, hogy a káros, másik végletbe hajolva. Alapjában véve nagy dolog megtartani az idegek nyugalmát a művészetben is ebben a fantasztikus időben. Csodálni való, hogy ez az örület, mely teljesen egy tömeghisztéria jellegét veszi fel, nem terjed el még jobban. Talán megérjük még ezt is. Annyi bizonyos, hogy nem ártana egy csomó egészségesen érző művésznek szinte programszerűen az újjáépítést elkezdeni (hiszen ennek a társadalmi életben is el kell következnie), s a társadalmi átalakulások mindenkor előre vetítik a művészetet át ezúttal nem árnyékaikat, hanem jeleiket. Talán hozzájárulhatunk egy s más ideával ehhez a regeneráló munkához abban a pillanatban, amint valamivel nyugodtabb, s normálisabb lesz az élet. Ha jönne is valami változás, akkor valami erőszakos reakción kell átesnünk, mely kor, azt hiszem, igen sok embertársunknak, s intézménynek éppen úgy nem lesz kellemes, minthogy a jelenlegi állapot sem volt az soknak, ki a régi helyzetbe rohadt már bele egészen kényelmes módon. – Délután a Fészekben voltam, a fogyasztási szövetkezet is meglesz, a festékárúsítás is – a munka tehát szaporodik.¹⁹⁵ Popperékhez mentem fel, a nagymama már hetek óta betegen fekszik s szüleim nagyon aggódnak értük – természetesen teljesen alaptalanul. Az öreg pénz kér, amit küldeni fogok nekik. A napok óta portált hírek úgy látszik mind állhíreknek bizonyultak, ezért momentán nagy szélcsend – éppen csak holnap estére van bejövendölve valami változás – de ebben aztán igazán nem hiszek.

Budapest, 1919. július 5.

Teljes szélcsend s lusta, deprimált várakozás. A dolog momentán úgy néz ki, mintha semmiféle irányba nem akarna, s tudna megváltozni.

Budapest, 1919. július 12.

Viharfelhők tornyosulnak egyénileg fejünk felett. Ma megjelent egy rendelet a népbiztosságok szolgálatában álló tartalékos tisztekre, hogy felülvizsgálatnak, felmentéseik érvénytelenek, s pár nap alatt a frontra tartoznak menni. Kétféle okot mondanak, az egyik, hogy nem akarták aláírni a kommunista hivatalnok kötelezvényt, a másik, hogy az aktív tisztek mind lemondtak parancsnoki rangjukról, s nem

¹⁹⁴ Hugo von Habermann (1849-1929) német festő.

¹⁹⁵ „A népgazdasági tanács 5. főosztályának rendelkezése szerint a képzőművészek és iparművészek szakszervezetének szövetsége tagjai A) csoportú élelmiszerjegyeket kapnak. A lisztbizottságoknak már kiadták az utasítást, hogy a jelentkező feleknek milyen jelzésű jegyeket adjanak ki.” *Népszava*, 1919. július 2. 8.

akarnak tovább szolgálni. Állítólag holnap, holnapután már miránk is rákerül a sor, minden tartalékost kényszerítenek a bevonulásra, illetőleg a felülvizsgálatra való menetelre. Sejtettem, hogy ez az enyhe elbírálás, melyben a lajstromozásnál volt részünk, s azután a sorozásnál, még nem fejezte be a sorát a vegzálásoknak. Kíváncsi vagyok, hogy személyemmel mi fog történni a következő napok folyamán. Ma voltam érdeklődni a Szentmiklóstra való utazás tárgyában.¹⁹⁶ Ha most otthon volnék, tán nem okozna gondot az elkövetkezendők sora.

Budapest, 1919. július 13.

A ránk vonatkozó rendelet is megjelent.¹⁹⁷ Megint kezd kissé melegedni a talaj alattunk. Majd meglátjuk, mi történik. Azt mondják, nem veszik a sorozást túl szigorúan. Ma - vasárnap - délután kilátogattam a Százados úti művésztelepre¹⁹⁸ - Margó¹⁹⁹ szobrász fogott el először, munkáit is megmutatta. Bizony elég gyengék. Sidlót látogattam meg. Stilizáló, Metzner- s Meštrović-szerű²⁰⁰ dolgokat csinál, de nekem nem nagyon szimpatikus ez a modor. Szentgyörgyihez²⁰¹ mentünk ezután. Ez ügyes ember, csak kissé hideg és merev. Erzsébet királyné pályázatának²⁰² fő alakja szimpatikusan van megcsinálva, ruha drapériája sikerült s jól meggondolt. Stróbl Zsigához mentem ezután. Itt már nem vagyok új vendég, dolgait is jól ismerem. Most felrakott egy íjászt, egy 3 méteres hatalmas, Canova Héraklészére emlékeztető alakot, mely meglepően jól van kezdve. Nem hittem volna ilyenre képesnek. Azt hiszem, felesége biztatja nagyobb vállalkozásba kezdeni, mert ambicionálja,

¹⁹⁶ Herman és felesége csak 1922. március 4-én jutott el végül Nagyszentmiklóstra, és sok év után ekkor látta viszont idős és beteg szüleit.

¹⁹⁷ „A Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság minden magyar honosságú férfitagja, aki tartalékos, szolgálaton kívüli viszonybeli vagy népfelkelő tiszttel vagy tisztjelölt volt, valamint az a volt egyévi önkéntes, aki tiszti vizsgát tett és a 45-ik életévét meg be nem töltötte, vagy pedig 45-ik életévét folyó évi december 31-ig tölti be, mozgósítottnak tekintendő.” *Tanácsköztársaság* [Budapesti Közlöny] 1919. július 12. 1-2.

¹⁹⁸ A művésztelep létrehozását a főváros 1909-ben kezdeményezte, első lakói 1911-ben költöztek be a Wossala Sándor által tervezett lakó- és műteremházakba.

¹⁹⁹ Margó Ede (1872-1944) szobrász.

²⁰⁰ Franz Metzner (1870-1919) német szobrász; Ivan Meštrović (1883-1962) szlovén-horvát-jugoszláv szobrász. Mindketten monumentális emlékművek, épületplasztikák és szoborkompozíciók alkotói.

²⁰¹ Szentgyörgyi István (1881-1938) szobrászművész.

²⁰² Az Erzsébet királyné emléket megörökítő szoborra az első pályázatot 1900-ban írták ki, de csak az 1919-ben kiírt ötödik pályázat lett eredményes, amelynek 1920-as eredményhirdetésén Zala György műve került az első helyre s valósult meg 1925-ben. Egyébként már 1919 januárjában döntés született a pályázatra összegyűlt pénz más, de művészeti célra történő felhasználásáról. Így pl. Petrovics Elek a Szépművészeti Múzeum anyagának gyarapítására kívánta az összeget felhasználni. Ld.: *A Magyar Tanácsköztársaság művészeti élete* 1960. i. m. 23-32.

hogy lefőzze az ura Szentgyörgyit. Zsiga különben tanulékony s szorgalmas gyerek. Azt hiszem, a május elsejei kolosszus szobrok hathattak rá jó irányban. Lányi²⁰³ nem kevésbé talentumos, de úgy látszik, most nem dolgozik, mert anyagiakra spekuláló ember. Vacsorára Zsigáéknál marasztottak, jó volt.

Budapest, 1919. július 15.

Holnap kell az itteni (8. sz.) liszthivatalhoz²⁰⁴ mennünk felülvizgálatra. Szeretnék már túl lenni rajta, mert az esetben, ha nem vagyok alkalmas, s így nem kell berukkolnom, el szeretném intézni a Nagyszentmiklósra való utazás ügyét, ha ugyan ezt még a viszonyok megengedik. Mert most már kissé élesre vannak állítva az ügyek, a legközelebbi hetekben valahogy ki kell alakulniuk az eseményeknek. A szakszervezeti dolgok már nagyon untatnak, annál is inkább, mert napról-napra jobban meggyőződöm róla, hogy milyen önzők a tagtársaim. Még Hoffmann is olyan oldaláról mutatkozik, mely nem túlságosan szimpatikus.²⁰⁵ Ő is kezdi azt hinni, hogy nem ő van a szakszervezetért, hanem a szakszervezet az ő kedvéért. Most már kezdem nagyon unni a dolgot, s keresem a módokat, hogy hogyan szabadulhatnék meg a terhes elnöki méltóságtól. Azt hiszem, hogy ahogy túl leszek a sorozás kínos állapotán, ez aktuálissá válik. Tegnapelőtt Molnár Ferencsel beszéltem a Korzón, ő jegyezte meg nagyon helyesen, hogy sokkal okosabban tettem volna, hogy ahelyett, hogy elnökösködéssel foglalkozom, a kommunizmus ideje alatt a műtermemben szorgalmasan rajzoltam volna s ennek végeztével kiléptem volna egy nagy gyűjtemény munkával. Bizony, ez sokkal okosabb dolog lett volna, de magánmulatságul ez a művészpólitika se volt rossz, csak rá ne fizessenek elvesztett időben, s egyéb kényelmetlenséggel.

Budapest, 1919. július 16.

Reggel korábban keltünk s elmentünk Gárdossal a Fehérvári út 25. alá a 8-as számú lisztbizottsághoz felülvizgálatra. Természetesen várni kellett, számokat osztogattak, s a legtöbbet elküldték, jöjjön pénteken. 1/2 1-kor mi sem vártunk tovább, gondoltuk ráérünk. Kimentünk a Korzó felé, még esett az eső. A Váci utcában egy bolt előtt, hol bécsi újságot árulnak, igen sokan álltak s várták a *Presse*-t, egyedüli vigasztalóját sok türelmetlen kedélynek. De kevés vigaszt ad egyelőre nekik. Ma, a legújabb sorozási komédia igazán nagyon türelmetlenné tett.

²⁰³ Lányi Dezső (1879-1951) szobrász.

²⁰⁴ 1915-től a lisztet jegyre, a Központi Liszthivatal és kirendeltségei osztották szét.

²⁰⁵ „A képzőművészek szövetsége festőművészeti alosztályának intéző bizottsága a hó 15-én, kedden délután fél 5 órakor ülést tart. - A rajzolóművészek alosztályának bizalmi testülete e hó 15-én, kedden délután 4 órakor ülést tart.” *Népszava*, 1919. július 15. 7.

Meg aztán az a hír is, hogy a kultusz-népbiztoságnál egy szervezet akarnak felállítani, mely ellenőrizné, hogy a művészek ne vándorolhassanak ki. Élnivalót nem adnak nekik, most meg már azt akarják, hogy ne is segíthessenek magukon! De hát reméljük, hogy ez nem lesz így. Este a *Vörös Ujság*ban olvastam a Romanelli (az olasz misszió vezetője) átiratát a sorozás ügyében.²⁰⁶ Kun Béla az ismert rafinériával drótol.²⁰⁷ Ezt az eljárását – emlékszem a május 2-i nevezetes gyűlésen – nem is tagadja – a burzsujjal szemben. De hát valami igaz mégiscsak van abban a régi közmondásban, hogy „minden államnak támasza és talpköve a tiszta erkölcs”.²⁰⁸ Az viszont mégsem valami erkölcsös dolog, egyik nap letagadni, amit előző napon mondottunk. Ez azért is veszedelmes, mert az ember, illetőleg intézmény könnyen lejárhatja magát.

Budapest, 1919. július 17.

Nagyon deprimált hangulatban vagyok. Hasonlít a helyzetem a háború negyedik évében Prágában töltött időkhöz. S a város, s az emberek ájult rothadást mutatnak. Mintha az enyészet lassan úrrá lenne mindenben. A munka nem tud megindulni, s a helyzetünk napról-napra romlik. Csak folyton újabb s újabb rendelkezések jönnek, melyeket már csak alig olvasnak el az emberek. Betartásukról szó sincs. Azt hiszem, Oroszországban mindez még fokozottabb mértékben van meg. S a jövő egyelőre teljesen kilátástalan. Körül vagyunk véve, s elzárva s blokkírozva, nyugodt lélekkel hagynak elrothadni bennünket. Az az érzésem, hogy Antanték nem is törődnek velem, ha egészen lerongyolódunk, legalább nem konkurálhatunk az ő protezsáltjaikkal, a csehekkel, szerbekkel, románokkal. S bár tele vannak a lapok a forradalom elterjedésével, mégis az az érzésem, hogy nem kérnek belőle más országok. Németországból kevés hír jön, azok úgy látszik erélyesen hozzáálltak a munkához, hogy összeszedhessék magukat. Jellemző volt, amit tegnap egy német mondott ki, a lépcsőházban megkérdezte tőlem, hogy Kacziány hol lakik, megkérdeztem tőle, „Also was macht man in Deutschland?” „Na man wird sich almählich erhohten.” – „Aber bei uns – mondom – gehen die Suchen noch nicht Ordnung” (kíváncsi voltam, hogy tekinti a mi helyzetünket). „Ja – feleli – die Sachen müssen sich flätzen.”²⁰⁹ – Azt hiszem holnap lesz meg a felülvizsgálatom. Remélhetőleg kedvező eredménnyel. Nagyon pacifista érzelmű vagyok, nem szeretem a háborút – még ha akármilyen kedves okokkal van megtámogatva. Azt hiszem a jelen helyzetben is nagy kár minden csepp véréért. Már csak ronthatnak a dolgokon.

²⁰⁶ Újabb jegyzékváltás az olaszokkal. *Vörös Ujság*, 1919. július 17. 1–2.

²⁰⁷ kábít

²⁰⁸ „Így minden ország támasza, talpköve / A tiszta erkölcs, mely ha megvész: / Róma ledül, s rabigába görbed.” (Berzsenyi Dániel: A magyarokhoz).

²⁰⁹ „Szóval mit csinálnak Németországban?” „Nagyon elszálltak a dolgok.” „De nálunk – mondom – sem mennek igazán rendben a dolgok.” „Igen, a dolgoknak le kell csillapodniuk.”

Budapest, 1919. július 18.

Ma este újra híreket hallottam. Cserny és Szamuely vennék át a városparancsnokságot Kiss Miklóssal, Heubricht²¹⁰ lemondatták vagy lemondatták, sőt Kun Béla is közel állott a letartóztatáshoz. Következnék az igazi vörös terror. Támadás Szeged ellen, a missziók tagjainak s a burzsujoknak túsul való letartóztatása stb. Hogy mi lesz ebből igaz, s hogy hogy fog megtörténni, még kérdés. Lehet, hogy a pesti kedélyállapothoz mérten fog kialakulni. Azt már kevésbé hiszem, hogy a vörös őröket mindenütt a Lenin-fiúk fogják leváltani – bár hiszen ez sem lehetetlen.

Délelőtt felülvizsgálatra mentem, alkalmatlannak deklaráltak súlyos természetű neuraszténiám miatt. Utána a Vörösmarty utcai jugoszláv konzulátushoz mentem, de ott nem eresztettek be. Pedig szerettem volna érdeklődni a hazautazás iránt. Talán kedden. Frimmel²¹¹ beszélgettem, lehetne-e valamilyen üzletet csinálni képekkel. Ő azt hiszi, hogy igen.

Budapest, 1919. július 22.

Tegnapelőtt, vasárnap hajnalban Sidlóval (ki nálunk aludt) s Hoffmannal Balatonboglárra utaztunk, hol Hoffmann fivérénel nagyon jól fogadtak bennünket. Malacpecsenye, meggyes rétes, bor, fürdés a Balatonban a Hoffmann család társaságában, este megint bő vacsora, rántott csirke stb. Délután a kis villa teraszán lórumozás ingujjban. Este egy kis séta, népünnepély. Jó alvás délelőtt 9-ig, akkor tej és kávé, félóra múlva raguleves, majd vonaton Siófokra, mely utunk tulajdonképpen célja, mert Pogány József népbiztossal kellett megbeszelnünk a művészek ellátásának ügyét. Szalonkocsiban fogadott a hadtestparancsnok úr (adjutánsa Madarász Emil,²¹² gyerekkori iskolatársam). Úgy látszik győzedelmeskedett Pogánynál az az elv, hogy a művészek ügyét azok saját maguk intézzék el, tehát a szakszervezet vezetőjére bízva, hogy tegyen javaslatot a direktórium javaslatával szemben. Siófok utálatosan tele-tömött hely, hol úgy látszik, csak igen keservesen lehet csak rendes étellemezéshez jutni s igazán nem lehet valami nagyon kellemes a tartózkodás. Kérivel is találkoztunk, ki úgy látszik, közbenjárt a művészek ügyében abban a szellemben, ahogy jelenleg a helyzet áll. Az egész utazás igazán nagyon mulatságosan és kellemesen telt el, ez az

²¹⁰ Cserny József (1892–1919) bőripari munkás. 1919-ben a kommunista ideológiával egyetértő terroristacsapat vezetője volt, aki önkényesen a Forradalmi Törvényszék egyes tárgyalásain is elnökölt. Szorosan együttműködtek a Szamuely Tibor parancsnoksága alatt álló Lenin-fiúkkal, a Forradalmi Kormányzótanács politikai karhatalmi különítményével. A rendőrség, határőrség szerepét az 1919. március 26-án létrehozott Vörös Őrség vette át, amely a belügyi népbiztos alá tartozott. – Kiss Miklós 1919. március 24-től volt a város katonai parancsnoka.

²¹¹ Körmendi-Frimm Ervin (1885–1939) festő.

²¹² Madarász Emil (1884–1962) költő. A *Vörös Katona* c. lap politikai biztosa, páncélvonat parancsnok. Nagyszentmiklóson született Herman Lipóthoz hasonlóan.

egy nap is nagyon jó pihenés volt. Át kellett volna mennem Boglárról Kislakra, hol sógornóm nyaral, de a Pogánnyal való tárgyalás ezt hátráltatta. Hétfőn délután indulunk vissza, az úton a kényelmetlen helyzet dacára elég kedélyes hangulatban voltunk, Kallós Árpádot, ki velünk utazott, ugrattuk, Sidlóval a Déli vasúttól teherkocsin jöttünk, ami most proletárdivat, újra nálam aludt. Ma délelőtt idejött a kis tanítványom (Pollatschek Lily), annak bemutattam egy profil megrajzolását. Délben Julcsánál ebédeltem hirtelen készült ebédet, délután pedig beszámoltam az össz-intézőbizottságnak a síófoki utunk eredményéről. Előadtam tervemet, mely helyettesíthetné a direktórium szerencsétlen tervét, s mely fő vonásaiban abban áll, hogy a nekünk juttatott pénzért képeket vásárlunk, s ezeket eladjuk. Így forogna a tőke, s a művészeket állandóan elláthatnók az őket illető létminimummal. Tervemet nagyjában elfogadják, holnap folytatjuk az ügy tárgyalását. Ma este Feiks Jenőéknél²¹³ jó feketét kaptunk. Kellemes emberek. Két napig politikával alig foglalkoztunk, nagyon kellemes volt. Itt nem történt meg a legutóbb említett fordulás balra, de a harctéren állítólag megindult a vörösök offenzívája. Különféle hírek jönnek róla.

Budapest, 1919. július 26.

Ma este olyan hírek jönnek, hogy a vörösöket a románok visszaszorítják a Tiszán át. A délutáni lap még nem hoz róla hírt. Lehet, hogy ismét zavaros és ideges hetek következnek. A szakszervezetben egyelőre némi nyugalom, bár három napon át üléseztünk a népbiztoshoz intézendő memorandum ügyében. 8-asokkal sok baj van, de tán már nem sokáig. Az az érzésem, hogy itt hagyom az elnökséget abban a pillanatban, ahogy megkapom a Szentmiklóstra való utazási engedélyt, mert akkor 4-5 hétig távol kell maradnom az itteni dolgoktól. De hiszen addig még sok változhatik ebben az ügyben. Ma Szinyei kéretett magához, hogy segédkezzem neki Jernyére való elutazásában. Az öreg még mindig gyengélkedik, de azért dolgozgat csodálatos módon friss szellemmel.²¹⁴

Hoffmann holnap házasodik, 3 nap múlva tán együtt utazunk le Balatonboglár felé, hogy sógornőmet megláthassam. A jugoszláv konzulátusnál is voltam, de csak számot tudtam szerezni szerdára. Lehetséges, hogy elébb is el tudok valamit intézni az ügyben.

²¹³ Feiks Jenő (1878–1939) festő, illusztrátor. A Budapest IX., Lónyay u. 20. alatt lakott.

²¹⁴ Szinyei 1918 novemberében érkezett Budapestre Jernyéről. A Közoktatásügyi Népbiztosság már 1919. június 14-én táviratban kért felvilágosítást, a kisszebeni munkástanácstól, hogy Szinyei jernyei kastélyát érte-e valamilyen károsodás a csehek visszavonulása után, és olyan állapotban van-e, hogy „Szinyei Merse odautazzék”. Kérték a munkástanács intézkedését az épület és tartozékai biztonsága érdekében. 1919. július 3-án a Közoktatásügyi Népbiztosság átiratban kérte az Országos Útlevelehivatalt, hogy Szinyei kísérlőjének, leányának, Szinyei Merse Rózsának is állítsák ki az útlevelét. *A Magyar Tanácsköztársaság művészeti élete* 1960. i. m. 46., 174. Szinyei csak 1919. augusztus 20-án tudott Jernyére utazni.

24. Japán kávéház, 1910–11. Balról-jobbra: Pólya Tibor, Herman Lipót, Egry József (áll), Kisfaludi Strobl Zsigmond, Mester Jenő. Fotó. Magyar Nemzeti Galéria Adattára, ltsz.: 19996-78-78. © Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

Budapest, 1919. július 27.

Dél előtt sokáig az ágyban, úgyhogy 10 óra is elmúlt, mikor felkeltünk. Székely Andor látogatott hozzám, majd Kacziány is bejött beszélgetni s túlozni a levegőben lógó híreket. Érdekes egy bolondos az öreg. Néha mulatságos, de gyakran már unalmassá válik. 1/2 12-kor siettem le, de későn érkeztem az Alkotmány u. 4. alá, hol Hoffmann tartotta lakodalmát. Már hazafelé tartottak. Sidló, Strobl Zsiga (24. kép), Csáktornyai, Kóber voltak jelen. Természetesen semmi sem tudtak megkínálni bennünket a mostani szegény életben. Nem tudom okosan cselekedett-e Hoffmann ezzel a hirtelen elhatározott házassággal, de mint mondani szokás: mindenki a maga szerencséjének kovácsa. Lementünk még kissé a Korzóra, ma sokan jártak ott s suttogták egymásnak a „jól értesült” álhíreket, melyek közt természetesen akad néha mulatságosan naiv is. Sokan már a végét jósolják nálunk a kommunizmusnak, de ez még mindig nem bizonyos. Kunék igen ügyes emberek, s a dolgok sohasem történnek úgy, amint azokat várják. Még a legrosszabb esetben is hetekig tarthat, míg a románok, szerbek, csehek, franciák, angolok vagy fehér magyarok ideérnek. „Selten kommt etwas Besseres nach” közmondásra²¹⁵

²¹⁵ Kb. „ritkán követi jobb”.

gondolva, még a teljes leveretéstől sem várok valami sok javulást, ami állapotunkat illeti. Jövendőlni igazán nem jó, de azt hiszem, hogy egy esetleges megszállás előtt még nagy zavarok lehetnek, utána pedig nagy szegénység, súlyos egyéni terhek, belső zavarok a munkássággal, nélkülözésekkel teli tél. Elmenni nem volna jó, mert mit kezdjen az ember új helyen kevés pénzzel, minden felszerelés nélkül. A legjobb volna talán mégis szaporítani kép- és vázlatgyűjteményemet, hátha egyszer mégiscsak hasznát lehet venni. Délután (ebédre rántott csirke, palacsinta) a Százados útiakat látogattam meg. Sidlóéknál uzsonnáltam, Zsigáéknál Péterék társaságában ültünk 8-ig. Este Feiksékkal, haza Budára, Feiks kedves optimista beszélő. Mindig megnyugtató híreket tud.

Budapest, 1919. július 29.

Reggel Szinyeinek tett ígéretemhez képest elmentem a Képviselőházba megszerezni az útlevelel igazolványokat. Nem volt egyszerű dolog bejutnom, de végül mégis sikerült a VI-os számú kapunál a szakszervezeti elnöki igazolvánnyal. Benn is sorba kellett állnom. Ez volt első ácsorgásom amióta kommunista államforma van. Odabenn is akadtak nehézségek. Szinyeinek a szakszervezet által írt ajánlólevelünkre még rá kellett volna vezetni a népbiztos láttamozását. Megpróbáltam a magam részére a hazautazási engedély kérését, de nálam is ezzel a kéréssel fogadta. Át kellett mennem a Közoktatásügyibe, hol Lukács előszobájában Lessner²¹⁶ találtam, ki jelenleg a direktórium vezetője, ő rávezette a láttamozást. Újra át a Képviselőházba, most végre megindulhatott az eljárás, de ismét komplikálta a politikai biztos elvtárs, amennyiben a Szinyei családtagjaiét és cselédjeiét nem állította ki, mondván, jöjjenek személyesen érte. De legalább az öregét tudtam elvinni, meg a magamét. Pali bácsi igen hálás volt, amiért ezt a szolgálatot megtettem neki, de jó volt, mert enélkül a magam ügyében sem jártam volna el. Természetesen most még hátravan a konzulátusnál elintézni a dolgot, azt hiszem, ez már akkorra marad, mikor visszajövök, de azért az első lépéseket holnap megteszem. Holnap délben különben Balatonboglárra akarok utazni sógornóm meglátogatása céljából. Hoffmann fivérénel fogok aludni, s csütörtökön reggel utazom majd át Kislakra, hol 3 napig teljesen gondtalanul pihenhetek. Igazán rám férne már nagyon. Itt alaposan meguntam már a dolgokat, hihetetlen emberekkel vagyok a szakszervezetben körülvéve, szeretnék már szabadulni tőlük. Ha haza tudok utazni 4 hétre, úgy természetesen leteszem a mandátumot. Legjobb mód lesz ettől a tehertől megszabadulni. Most a festő alosztályban a 8-ak igyekeznek ravaszkodva a direktóriumot megmenteni; már nem sokat törődöm velük. Azt hiszem, már nincsen nagy jelentősége az erőlködésnek. Úgy beszélük, hogy most

²¹⁶ Pogány Kálmánt 1919. április 24-én kinevezték a keleti hadsereg parancsnokság zászlóaljparancsnokává, ezért az ügyek intézését Antal Frigyes vette át, 1919. július 29-ig, amikor is Lessner Manó lett a Közoktatásügyi Népbiztosság Művészeti és Múzeumi osztályának a vezetője. Gerelyes 1967. i. m. 141., 271.

már lassanként mégis változás alá kerül az egész politikai helyzet. Állítólag Weltner volt Bécsben tárgyalni, de még nem lehet tudni, milyen eredménnyel.²¹⁷ De az is lehetséges, hogy ez a kiválóan ügyes és rafinált Kun Béla ismét új módot talál a tovább húzására az ügyeknek. Azt hiszem mire 3 nap múlva visszajövök, még mindent így találok, ahogy most van.

²¹⁷ „Július vége felé Kun Béla telefonhoz hívott és bejelentette, hogy Peyer Károllyal utazzam Bécsbe, ahol az Antant-missziók vezetőivel kell tárgyalásokat folytatnunk. A bécsi követség, illetőleg Böhm elvtárs már elő készítette ezeket a tárgyalásokat. [...] A bécsi tanácskozásokról Böhm elvtárs Kun Bélát állandóan tájékoztatta, de a tárgyalások éppen Kun Béla ingadozása miatt holtpontra jutottak.” Weltner Jakab: *Forradalom, bolsevizmus, emigráció*. Budapest, 1929. 248–250.